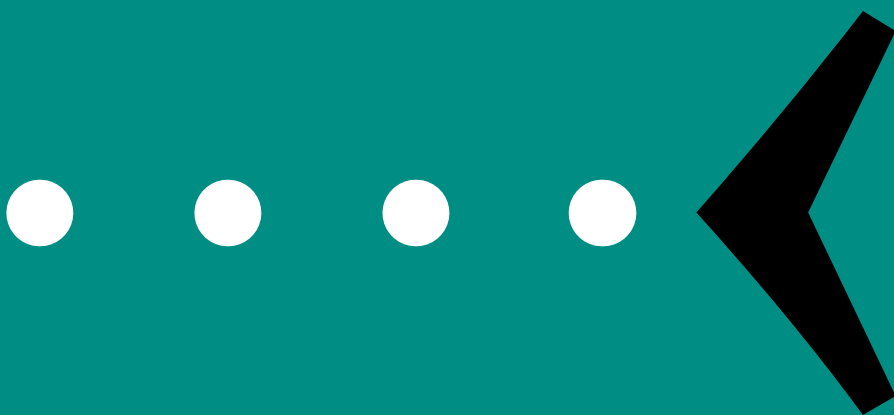

Hana Makùrôt

Gramatika kaszëbsczégò jãzëka

Hana Makùrôt

Gramatika
kaszëbsczégò
jãzëka

Hana Makùrôt

Gramatika kaszëbsczégò jãzëka

Gdańsk 2016

Książka pomocnicza jest finansowana przez
Ministerstwo Edukacji Narodowej

Książka pomocnicza do nauki języka kaszubskiego.

RECENZENT:

prof. UG, dr hab. Dušan Paždjerski

KOREKTA:

Bożena Ugowska

KOORDYNACJA WYDAWNICZA:

Lucyna Radzimińska

SKŁAD, REDAKCJA GRAFICZNA, PROJEKT OKŁADKI:

Agata Przybylska

Copyright by Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie

Gdańsk 2016

WYDAWCA:

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie

ul. Straganiarska 20-23

80-837 Gdańsk

ZRZESZENIE KASZUBSKO-POMORSKIE
KASZĚBSKŌ-PÒMÒRSCZĚ ZRZESZENIE

biuro@kaszubi.pl

www.kaszubi.pl

ISBN 978-83-62137-97-8

SPISĚNK ZAMKŁOSCĚ

WPROWADZENIĚ	9
1. FÒNETIKA	11
1.1. SPÒDLÓWÉ PÒCHWÔTĚ FÒNETICZNÉ	12
1.2. FÒNETICZNY ALFABET	13
1.3. WÒKALICZNY SYSTEM KASZĚBSCZĚGÒ LĚTERACCZĚGÒ JĂZĚKA	18
1.4. KÒNSONANTICZNY SYSTEM KASZĚBSCZĚGÒ LĚTERACCZĚGÒ JĂZĚKA	20
1.5. FÒNETICZNÉ PROCESĚ W KASZĚBIZNIE TIKAJĂCĚ SĂ SAMÒZWĂKÓW	22
1.5.1. Labializacjò samòzwăków <i>o, u, ó</i>	22
1.5.2. Problem rĚsnĚgò <i>e</i> a jiné mòrfònologiczné samòzwăkówĚ alternacje w kaszĚbsczim jăzĚkù	24
1.5.3. Wstawné samòzwăczy	25
1.5.4. Przejinaczi artikulacji samòzwăków w zanòlĚnĚch pòzycjach	27
1.5.5. ZawăżeniĚ artikulacji dównĚgò samòzwăkù <i>ę</i> i jegò denazalizacjò	28
1.6. FÒNETICZNÉ PROCESĚ W KASZĚBIZNIE TIKAJĂCĚ SĂ SPÓŁZWĂKÓW	30
1.6.1. Depalatalizajcò spółzwăków <i>ć, ź, ś, ż</i>	30
1.6.2. Afrikatizacjò tilnojăzĚkówĚch spółzwăków <i>k', g'</i> do pòstacĚ <i>cz, dź</i>	31
1.6.3. Asymilacje, dysymilacje i ùproscenia spółzwăkówĚch karnów	32
1.6.4. ZanikniăcĚ zwiarcò òb czas wĚmòwĚ spółzwăkù <i>dz</i> . ŲchòwaniĚ archajiznowi artikulacji spółzwăkù z w leksemach <i>zwón, zwăk</i> .	34
1.6.5. ProteticznĚ spółzwăczy	35
1.6.6. Rozwij dównĚch strzòdġłosowĚch dwùzwăków <i>el</i> , or nachòdajăcĚch sĂ w pòzycji midzĚ dwùma spółzwăkama	37
1.7. SŁOWNY AKCENT	38

2. FLEKSJŌ	41
2.1. SPŌDLOWÉ FLEKSYJNÉ PŌCHWŌTĚ	42
2.2. PRAWIDŁA KLASYFIKŌWANIŌ SŁOWŌW DO PARTŌW MŌWĚ	42
2.3. CZASNIK	43
2.3.1. Ōsobŏwé fŏrmě czasnika a fŏrmě infinitiwŭ. Ōtmiana czasników przez ŏsobě i lěczbě w ternym czasu	43
2.3.2. Ŭszě czasě i zaŭszě czas	46
2.3.3. Prziŭdně czasě w kaszěbsczim jĕzĕkŭ	50
2.3.4. Nŏdzibě: ŏznajmŏwnik, rozkazownik, zastrzěgŏwnik	53
2.3.5. Ŭstŏw czasnika	55
2.3.6. Aspekt	56
2.3.7. Mionoczasniczi	57
2.4. JISTNIK	58
2.4.1. KLASYFIKACJŌ JISTNIKŌW Z PŌZDRZATKŭ NA ZNACZENĖ	59
2.4.2. Gramaticzně kategŏrie jistnika	59
2.4.3. Deklinacjŏ jistnika	61
2.4.3.1. Pŏdzělĕnk jistnikŏw na deklinacje	61
2.4.3.2. Őglŏwě bŏczĕnczi tikajĕcě sĕ ŏtmianě jistnikŏw	62
2.4.3.3. I deklinacjŏ (chłŏpskŏ deklinacjŏ)	62
2.4.3.4. II deklinacjŏ (białŏgłŏwskŏ deklinacjŏ)	66
2.4.3.5. III deklinacjŏ (dziecnŏ deklinacjŏ)	69
2.5. ZNANKŌWNIK	72
2.5.1. Deklinacjŏ znankŏwnikŏw	73
2.5.2. Stĕpniowanie znankŏwnikŏw	76
2.5.3. Dosebny znankŏwnik. Deklinacjŏ dosebnĕch znankŏwnikŏw	77
2.6. ZAMIONO	80
2.6.1. KLASYFIKACJŌ ZAMIONŌW	80
2.6.2. Ōtmiana personŏwĕch zamionŏw	81
2.6.3. Ōtmiana jinĕch jistnikŏwĕch zamionŏw	82
2.6.4. Ōtmiana dosebnĕch zamionŏw i jinĕch znankŏwnikŏwĕch zamionŏw	83

2.7. WIELNIK	88
2.7.1. Klasyfikacje wielników	88
2.7.2. Spòdlowé wielniczi	89
2.7.3. Pòòstałé tipë wielników	92
2.8. NIEÒTMIENIWNÉ PARTË MÒWĚ	95
2.8.1. Przëczasnik	95
2.8.2. Przëmiono	98
2.8.3. Wiążëna	99
2.8.4. Krziknik	100
2.8.5. Partikla	101
 3. SŁOWÒBÙDOWIZNA	 105
3.1. SPÒDLOWÉ I PÒCHÓDNÉ SŁOWA, A TÉŻ JINÉ PÒCHWÔTĚ Z ZASYGÙ SŁOWÒBÙDOWIZNĚ	107
3.2. SŁOWÒBÙDOWIZNA JISTNIKÓW	107
3.2.1. Òdjistnikòwé jistniczi	108
3.2.1.1. Jistniczi ùsadzóné òd jinëch jistników za pòmòcą sufiksów	108
3.2.1.2. Òdjistnikòwé deriwatë prefiksalné	115
3.2.2. Òdznakòwnikòwé jistniczi	116
3.2.3. Òdczasnikòwé jistniczi	119
3.2.4. Zroscënë i zesadzenia	122
3.3. SŁOWÒBÙDOWIZNA ZNANKÒWNIKÓW	124
3.3.1. Znankòwniczi mòtiwòwóné przez czasniczi	124
3.3.2. Òdjistnikòwé znankòwniczi	125
3.3.3. Znankòwniczi ùsadzóné òd przëmionowëch rzeczeniów	126
3.3.4. Znankòwniczi ùsadzóné òd jinëch znankòwników	128
3.3.5. Znankòwniczi ùsadzóné òd przëczasników	130
3.3.6. Zesadzóné znankòwniczi	131
3.4. SŁOWÒBÙDOWIZNA CZASNIKÓW	133
3.4.1. Òdczasnikòwé czasniczi	134
3.4.2. Òdjistnikòwé czasniczi	136
3.4.3. Òdznankòwnikòwé czasniczi	138
3.5. SŁOWÒBÙDOWIZNA PRZËCZASNIKÓW	141
3.6. ZDROBNIAŁÉ FÒRMĚ	143

4. SYNTAKSA	147
4.1. SPÒDLOWÉ WIADŁA Z ZASYGÙ SYNTAKSĚ	148
4.2. PARTĚ ZDANIŌ	149
4.2.1. Subiekt	149
4.2.2. Predikat	152
4.2.3. Dofùlowanié	153
4.2.4. Przëdówk	154
4.2.5. Òkòlnik	155
4.3. KARNO SUBIEKTU I KARNO PREDIKATU	156
4.4. ZRZESZĚNK ZGÒDĚ, ZRZESZĚNK RZĄDU, ZRZESZĚNK PRZĚNÔLEŻNOTĚ	157
4.5. ZDANIA WESPÓLRZĄDNO ZESADZONÉ	158
4.6. ZDANIA PÒDRZĄDNO ZESADZONÉ	160
4.6.1. Zdania pòdrządno zesadzone subiektowé	160
4.6.2. Zdania pòdrządno zesadzone òrzecznikowé	161
4.6.3. Zdania pòdrządno zesadzone dofùlowaniowé	161
4.6.4. Zdania pòdrządno zesadzone przëdówkowé	162
4.6.5. Zdania pòdrządno zesadzone òkòlnikowé	163
4.6.5.1. Zdania òkòlnikowé cëłu	164
4.6.5.2. Zdania òkòlnikowé czasu	164
4.6.5.3. Zdania òkòlnikowé mòłu	165
4.6.5.4. Zdania òkòlnikowé spòsobù	166
4.6.5.5. Zdania òkòlnikowé stãpnia i miarë	167
4.6.5.6. Zdania òkòlnikowé przëczënë	167
4.6.5.7. Zdania òkòlnikowé zastrzedzi	168
4.6.5.8. Zdania òkòlnikowé przëzwòleniô	169
4.7. ZDANIA WIELERAZOWÒ ZESADZONÉ	170
4.8. MIONOCZASNIKÒWI RÓWNOWÔŻNIK ZDANIŌ JAKNO SKŁADNIK ZESADZONĚCH ZDANIÓW	171
4.9. SZĚK SŁOWÓW W ZDANIM	172
Wëjasnienié skrócënkù	174
Bibliografiô	174

Hewòtnò ksążka je òbrobieniem kaszëbsczi gramaticzi. Òpisëje òna gramaticznè znanczi terôczasnégo lëteracczégò kaszëbszczégò jãzëka. Donëchczas nie wëszło drëkã niżòdné fùl òprôcowanié gramaticzi standardowi kaszëbiznë. Pierszé gramaticznè òbrobienia kaszëbszczégò jãzëka pò miemieckù ùsadzyl Floriòn Cenôwa w XIX stalatim pòd titlama *Kurze Betrachtungen über die kaszubische Sprache, als Entwurf zur Grammatik* (Ceynowa 1998) i *Zarés do Grammatikj Kašëbsko-Słowjinskè Mòvé* (Ceynowa 1879), przedolmaczył òn téż na kaszëbiznã, pòprawił i dofùlowôł napisóné pò ruskù, ale niewëdrëkòwóné w nym jãzëkù, gramaticznè bôczënczi àutorstwa Ismaela Srezniewsczégò (Sreznenskij 1997, 52-60; Ceynowa 2001, 61-130). Àutorama nieòpùblikòwónëch gramatików bëłë Aleksäder Majkòwsczi i Aleksäder Labùda. Robòta Majkòwsczégò *Gramatyka kaszubska* je w rãkòpisu i maszinopisu przechòwiwónò przez Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi w Wejrowie (Majkowski 1937, rps, mps). W nym samim mòlu nachòdò sã maszinopis òbrobieniò Labùdë pòd titlã *Podręczna gramatyka kaszubska* (Labuda 1978, mps). Òprôcowania napisóné przez nëch trzech wëmienionëch wëżi ùsòdzców prezentëjã normã ùstalónã przez àutorów, stosowónã w jich gwòsnëch tekstach, i w wiòldzim stãpniu sã òpiarté na jich domòcëch gwarach. Wjimnym nòùkòwim òpisanim gramaticzi dialektalny kaszëbiznë je wëdrëkòwónò w latach 1927-1937 trzëtómòwò *Gramatyka pomorska* Friedricha Lorentza (Lorentz 1927-1937). Òpùblikòwónò w 1981 r. ksążka Òdwarda Brézë i Jerzégò Trédra zatitlowónò *Gramatyka kaszubska* (Breza, Treder 1981) téż przedstòwiò gramaticzny system kaszëbszczich gwarów – ksążka ta przez niejednëch ùznòwónò bëła za normatiwnã temù, że wëeliminowóné òstalë z ni mni pòwszechné jãzëkòwé znanczi kaszëbiznë.

Przedstawionò tuwò robòta – jina jak wëmienioné wëżi prôce – je gramaticznym òbrobieniem ò normatiwny przirodze. Pòwstała òna na spòdlim òbserwacjów wëmòwë i zapisënkù tekstów ùsadzónëch w dzysdniowi lëteracczi kaszëbiznie, a téż w òpiarcym ò specjalisticznè lingwisticznè artikle i mònografie, atlas i słowarzë kaszëbszczégò jãzëka. Przëmiòrë słówów, słownëch rzeczeniów i zdaniów pòchòdajã z rozmajitëch zdrzòdlów taczich, jak: *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* Bernarda Zëchtë, *Gramatyka pomorska* Friedricha Lorentza, *Atlas językowy kaszubszczyzny i dia-*

lektów sąsiednich, Słownik polsko-kaszubski Jana Trepczika, *Wielki słownik polsko-kaszubski* Eùgeniusza Gòłąbka, a téż *Kaszëbsczi słowôrz normatiwny* negò àùtora

Napisanié hewòtnégò dokazu zajmnało mie 9 lat. Òd 2007 do 2015 r. w dodòwkù „Najò Ùczba” doparläcziwónym do czädnika „Pomerania” bëłë pùblikòwóné fragmentë przedstawiony tuwò ksążczy. Te apartné drëkòwóné chùtczi dzële òstałë hewò zebróné i rozszerzoné ò nowé zagadnienia. Zaprezentowóné w *Gramatice kaszëbsczégò jãzëka* lingwistické kwestie w wikszim dzëlu bëłë kònsultowóné z s.p. prof. Jerzim Trédrà za jegò zëcò.

Jeżlë jidze ò prëjimniätą metodologiã robòtë, brała jem za mòdło jiné gramaticzi teròczasnëch słowiańsczych jãzëków. Wëzwëskiwała jem przede wszëtczim gramaticzné òpisënczi pòlsczégò jãzëka, ale téż jinëch jãzëków: słowacczégò, czesczégò, serbsczégò. Zwënëgòwała jem téż zamkłoscë donëchczasnëch kaszëbsczych gramatików, w òsoblëwòscë kòrzëstała jem z ksążków *Gramatyka pomorska* Friedricha Lorentza i *Gramatyka kaszubska. Zarys popularny* Édwarda Brézë i Jerzégò Trédra.

Przedstawiony dokòz je adresowóny do wszëtczych òsobów zainteresowónëch kaszëbsczim jãzëkã, w òsoblëwòscë dlò ùczniów, sztuderów kaszëbsczi etnofilologii, szkólnëch kaszëbsczégò jãzëka, piszącëch pò kaszëbskù i téż do òsób ùczącëch sã kaszëbiznë. Gramaticzną terminologiã jem ùsòdza przede wszëtczim w òpiarcym ò internacjonalné słowa, bòczącë na to, że ksążka ta mòże téż bëc zwënëgòwónò przez cëzyńców, òsoblëwò przez mòwnouczalëch slawistów.

Serdeczno dzäkùjã prof. Dušanowi Paždjersczémù za bòczënczi i doradë, jaczé pòmòglë mie zbëlnic hewòtną ksążkã.

FÒNETIKA

1.

FÒNETIKA je dzělã gramaticzi, chtëren zajimô sã zwãkama mòwë. W jegò òbrëmim badérëje sã w pierszi rëdze same zwãczy, chòc w zasëg problemów òmówiònëch przez fònetików wchòdajã téż fòneticznë procesë. Fònetikã mòże rozezdrzewac synchronnno (z pòdrzatkù dzysdniowégò stanu jãzëka) i diachronnno (z pòdrzatkù historicznégò rozwoju jãzëka). W hewòtnym òbrobie-nim przede wszëtczim dówò sã merk na teròczasny stój fòneticzny stronë jãzëka, chòc dówò sã téż bòczënk na historicznë zastrzedzi, pòkazywajacë sã òsoblëwò òb czas òpisënkù fòneticznëch procesów, chtërne sã òd-zdradlenim tegò, co dzejało sã w kaszëbsczim jãzëkù przódë.

1.1. SPÒDLÓWÉ PÒCHWÔTĚ FÒNETICZNÉ

FÒNEM – to nômnieszô abstrakcyjnô jednostka zwâkówégò systemù jâzëka, jakô dôwô mòzłëwòtã zjinaczëwac znaczenia. Na przëmiôr jeżlë mdzemë rozezdrzewelë słowa: *dak*, *jak*, *mak*, mòzemë rzeknãc, że jina-czã sã òne leno pierszim fònemã, w słowie *dak* je to fònem *d*, w drëdżim słowie – *j*, w slédnym – *m*.

ZWÂK – je nômnieszim głósã lëdzczi mòwë, jaczi mòzemë ùczëc. Zwâczy dzelã sã na samòzwâczy i spòłzwâczy, a w kaszëbsczim jâzëkù je jich razã 46: *a, q, ã, b, b', c, cz, d, dz, dż, e, é, ë, f, f', g, g', h (ch), h' (ch')* (a téż zwâczné równoznaczenië zwâków *h (ch), h', (ch')*), *i, j, k, k', l, ł, m, m', n, n', o (ò), ó, ô, p, p', r, rz, s, sz, t, u (ù), w, w', z, ż*.

LËTRA – nót je jã rozjinaczëc òd zwâkù, lëtra je leno graficznym zapisën-kã zwâkù. Lëtrów w kaszëbsczim alfabecie mómë 35 i sã òne nôslédné: *a, q, ã, b, c, d, e, é, ë, f, g, h, i, j, k, l, ł, m, n, n', o, ò, ó, ô, p, r, s, t, u, ù, v, w, y, z, ż*.

ROZAPARTNIENIÉ MIDZĚ ZWÂKĂ A LËTRĂ

Jiwer z rozjinaczeniem zwâków i lëtrów bierze sã stãdka, że równoznaczeniã niejednëch kaszëbsczich zwâków je wicy jak jedna lëtra. Na przëmiôr jeżlë wezniemë słowò *leno*, tej mòzemë scwierdzëc, że mómë w nim 4 zwâczy i 4 lëtrë. Równak w słowie *rzma* mómë 3 zwâczy i 4 lëtrë, w słowie *chëcz* mòzemë wëapartnic 3 zwâczy i 5 lëtrów. Sparlãczenia lëtrów *ch, cz, dz, dż, sz, rz* òznóczają jeden zwâk, ale sklôdają sã òne z dwùch lëtrów, sã to tak zwóné dwaznaczi. Òkróm tegò mómë w kaszëbiznie zwâczy, chtërne wëmówiöné sã diftongicznie, np. w słowie *ùbëtk* mómë 6 zwâków [*u^yubatk*] i 5 lëtrów. Òsobnégò òmówieniò wëmògają téż zmitczenia: *i* mòże bëc abò samòstójnym samòzwâkã, abò lëtrã, chtërna leno mitchi, ale ni mò statusu samòstój-négò samòzwâkù. Jeżlë lëtra *i* wëstãpiwò przed samòzwâkã, np. w słowie *czwiòrtk*, tej je òna blós znakã zmitzeniò, za to jeżlë lëtra *i* wëstãpiwò przed spòłzwâkã abò na kùncu słowa, tej òznóczò òna samòstójny samòzwâk, np. *lëpińc, stôri*.

1.2. FÒNETICZNY ALFABET

Z pòzdratkù na to, że òrtografny kaszëbsczi pisënk nie je pisënkã czësto fòneticznym, dlô precyzyjnégò òdzdradzeniô wëmòwë ùsadzony òstôł fòneticzny alfabet. Zapisënk zgòdny z fònetycznym alfabetã pòzwòłò lepi pòkazac jawerną artikulacjã zwãków. Jegò brëkòwanié tuwò wënikô z rozji-naczeniów midzë kaszëbską wëmòwą a pismã.

Alfabet fòneticzny wëzwëskiwóny w hewòtny gramatice je zmòdifikòwò-nym i ùproszonym Slawisticznym Alfabetã Fòneticznym, chtëren òstôł ùsadzony dlô zapisënkù zwãków słowiańskich jãzëków. Wprowadzoné mòdifikacje bëłë wëchòdënkã apartnosców wëstãpiwającëch w kaszëbiznie. Łacyńsczi alfabet nie bëł w sztãdze òdzdradlëc wszëtczich kaszëbszczich zwãków i fòneticznëch procesów. Przedstawiony niżi alfabet òpiarti je na symbolach stosowónëch w łacyńsczim alfabecie, ale dodòwkòwò wprowa-dzoné sã do niego gwësne diakriticznë znaczi i nòdписë nad lëtrama. W nym alfabecie kòzdi zwãk je zapisywóny jednã lëtrã i wiedno je to ta sama lëtra.

FÒNETICZNY ALFABET, BRËKÒWÓNY DLÔ ZAPISËNKÙ KASZËBSCZICH ZWãKÓW

LËTRË FÒNETICZNÉGÒ ALFABETU	PRZËMIÔR TRANSKRIPCJI	ÒRTOGRAFNY ZAPISËNK
<i>a</i>	[<i>apartny</i>]	<i>apartny</i>
<i>u</i>	[<i>kɯsk</i>]	<i>kɯsk</i>
<i>q</i>	[<i>dqʒɛc</i>]	<i>dãżëc</i>
<i>b</i>	[<i>bl'iza</i>]	<i>bliza</i>
<i>b'</i>	[<i>b'ina</i>]	<i>bina</i>
<i>c</i>	[<i>cotka</i>]	<i>cotka</i>
<i>c'</i>	[<i>c'igareta</i>]	<i>cygareta</i>
<i>č</i>	[<i>červ'inc</i>]	<i>czervińc</i>
<i>d</i>	[<i>dalek</i>]	<i>dalek</i>
<i>d'</i>	[<i>d'ixt'ix</i>]	<i>dichtich</i>

ʒ	[ʒe̞iac]	<i>dzejac</i>
ʒ̣	[ʒ̣ip̣ci]	<i>dżibczy</i>
e	[element]	<i>element</i>
i̇	[di̇l]	<i>dél</i>
ə	[krə̞iamno]	<i>kręjamno</i>
f	[fana]	<i>fana</i>
f̣	[f̣ilm]	<i>film</i>
g	[gdova]	<i>gdowa</i>
g̣	[g̣imnazjum]	<i>gimnazjum</i>
x	[xə̞č]	<i>chęc̣z</i>
x̣	[x̣i̞ʒi]	<i>chi̞ʒi</i>
γ	[groγ ʒi̞m]	<i>groch ʒjém</i>
γ̣	[groγ̣ i ka̞ʂa]	<i>groch i kasza</i>
i	[ẓ'ĩmk]	<i>zymk</i>
i̇	[i̇astrə]	<i>jastrë</i>
k	[kam]	<i>kam</i>
ḳ	[ḳino]	<i>kino</i>
l	[lə̞dac]	<i>lë̞dac</i>
l'	[l'ĩncux]	<i>li̞ncuch</i>
u̇	[u̇gac]	<i>łgac</i>
m	[ṃi̞va]	<i>mé̞wa</i>
ṃ	[ṃi̞ʒə]	<i>midzë</i>
n	[na̞ʂi̞nc]	<i>naszi̞nc</i>
n'	[u̞en' i i̇y̞]	<i>òn i jô</i>
ń	[ńi̞vi̞zna]	<i>ni̞wizna</i>
η	[ga̞ŋk]	<i>gank</i>
o	[rok]	<i>rok</i>
ȳ	[ȳrt]	<i>ôrt</i>
ũ	[rũv̞nak]	<i>równak</i>
p	[pravi̞e]	<i>prawie</i>
p̣	[p̣ix]	<i>pich</i>
r	[ri̞ga]	<i>ré̞ga</i>

<i>r'</i>	[r'ixt'ix]	<i>richtich</i>
<i>s</i>	[skɤɛʒné]	<i>skòrznie</i>
<i>s'</i>	[s'in]	<i>syn</i>
<i>ś</i>	[śad'i]	<i>szadi</i>
<i>š</i>	[pšətryfk]	<i>przëtrôfk</i>
<i>š'</i>	[pš'ínc]	<i>przińc</i>
<i>t</i>	[teskńic]	<i>tesknic</i>
<i>t'</i>	[t'iʒiń]	<i>tidzén</i>
<i>u</i>	[zupa]	<i>zupa</i>
<i>v</i>	[vaɤa]	<i>wała</i>
<i>v'</i>	[vídno]	<i>widno</i>
<i>z</i>	[zwəsk]	<i>zwěsk</i>
<i>z'</i>	[z'ib]	<i>zyb</i>
<i>ż</i>	[żdac]	<i>żdac</i>
<i>ž</i>	[bžyt]	<i>brzôd</i>
<i>ž'</i>	[gž'im]	<i>grzim</i>

DIAKRITICZNÉ ZNACZI I NÔDPISĚ NAD LĚTRAMA

pòchëli sztriszcz nad lëtrą òznôczô, że mómë do ùczinkù z mitczim spółzwąka; w kaszëbiznie taczim zwąkã je strzédnojãzëczny spółzwák *ń*, np.: *nigdze* [ńigʒe], palatalizowóné dąsłové spółzwãczy *č, ʒ, ś, ź*, np.: *czëc* [čəc], i lëpné spółzwãczy, np.: *ń, p, f, v, m*, np.: *pich* [pix], a téż tilnojãzëkòwé spółzwãczy w słowach cëzégò pòchòdaniò *k, g*, np.: *gitara* [gítara] i *x*, np. *chiżi* [xíʒi],

sztriszcz za lëtrą òznôczô, że mómë do ùczinkù ze zmitczonym spółzwákã, np.: *cygareta* [c'igareta], *dim* [d'im]; wòrt je dac bòczënk, że jeżlë w kaszëbsczim słowie wëstãpiwò lëtra *y*, tej nigdë spółzwák przed nią nie je mitczy, ale je zmitczony,

łączk pòd lëtrą òznôczô pòlsamòzwákòwòsc, np.: *jesc* [jesc], *lësawi* [uəsavi],

ć ógónk z prawy stroně lětrě òznôczô nosowòsc, np.: *sąsôd* [sɤsɤt], *jăżək* [jăżək],

^e
l lëtra i z nadpisóną mółą lëtrą *e* òdnôszô sã do zwăkù òrtografno zapisy-
wónégò jakno *é*, artikùłowónégò jakno zwăk pòstrzédny midzë *i*, *e*, np.:
méster [mɤstɤr],

^e
y lëtra y z nadpisóną mółą lëtrą *e* òdnôszô sã do samòzwăkù, chtëren
w òrtografnym pisënkù je òznôczóny jakno *ó*, a w wëmòwie realizowó-
ny jakno zwăk pòstrzédny midzë znónym w pòlaszëznie samòzwăkã *y*
a samòzwăkã *e*, np.: *pôlc* [pɤlc],

^u
l lëtra u z nadpisóną mółą lëtrą *o* brëkòwónô je dlô òznaczeniô zwăkù,
jacji òrtografno zapisywóny je lëtrą *ó*, a artikùłowany je jakno zwăk
pòstrzédny midzë *o* i *u*, np.: *zómk* [zómk].

BÔCZËNCZI TIKAJĄCÉ SĂ TRANSKRIPCJI

Transkripcjô to system zapisywaniô zwăków jăżëka przë ùżëcym symbolicz-
nëch graficznëch znaków, chtërne mają òddzradlac wëmòwã zwăków gwës-
négò jăżëka. W fòneticzny transkripcji jednémù zwăkowi òdpòwiôdô
jedna lëtra. Dzãka transkripcji òsoba, jakô nie znô gwësnergò jăżëka, mòże
pòznac brzëmienié zwăków wëstăpiwajăcëch w nym jăżëkù. Transkrip-
cjã fòneticzną zwëczajowò zapisywô sã w sztërëkańtnëch nówiasach, tak
tëż òstało to przëjimniâtë w hewòtny gramatice. Cobë dokònac bezzmił-
kòwi transkripcji kaszëbskòjăżëcznégò tekstu, nót je bôczëc na rozmajité
jăżëkòwé procesë zachôdajăcë w kaszëbiznie.

Ob czas transkribòwaniô kaszëbskòjăżëcznëch tekstów lëtra *i* je
brëkòwónô blôs w nëch przëtrôfkach, jeżlë òdpòwiôdô ji samòstójny zwăk
i, bądăcy òstrzôdkã szlabizë. Z taką jeleżnoscią mómë do ùczinkù,

- czej lëtra *i* wëstăpiwô na zôczątkù słowa, np.: *instalowac* [instalovac],
- czej lëtra *i* wëstăpiwô na kùńcu słowa pò spółzwăkù, np.: *drodzi* [droʒi],
- czej lëtra *i* wëstăpiwô w wëstrzôdkù słowa midzë dwùma spółzwăka-
ma, np.: *nôdpis* [nɤtpɤs]. W nëch dwùch slédnëch przëtrôfkach lëtra
i wiedzno nachôdô sã pò mitczich abò zmitczonëch spółzwăkach.

Jeżlë lëtra *i* nachôdô sã przed jinym samòzwãkã, tej nie je òna samòstójnym samòzwãkã, leno mò fùncjã mitczãcã, np.: *zgniéloch* [zg^én^ílox].

Apartnégo bôczënkù wëmôgają sparłãczenia lëtrów *bi, pi, wi, fi, mi, ti, di, li, ri, hi, chi*, nachôdajãcë sã przed lëtrã òznôczającã samòzwãk. Zgòdno z fònetycznym zapisënkã sparłãczenia te mdzemë zapisyw^énac jakno [b^í], [p^í], [v^í], [f^í], [m^í], [t^í], [d^í], [l^í], [r^í], [x^í], [xi], a pò nich zapiszemë znak òznôczający samòzwãk, np.: *biôtka* [bi^éytka], *pierzëna* [pi^éżëna], *wies* [v^íes], *grafiô* [grafi^éy], *miech* [m^íex], *zakrëstiô* [zakrëst^íy], *tragediô* [traged^íy], *familiô* [famili^íy], *Syberiô* [s^íiber^íy], *hierarchiczny* [xi^íerarxi^ícn^í], *anarchiô* [anarxi^íy]. Sparłãczenia lëtrów *ki, gi*, wëstapiwającë w słowach cëzégò pòchòdaniô, sã w wëmòwie realizowóné jakno [k^í], [g^í], np.: *kiosk* [ki^éosk], *technologiô* [texnol^így].

Òsobno nót je téż òmówic transkripcjã zwãków zapisywónëch lëtra-
ma *ò, ù*. Brëkòwóné w kaszëbsczi òrtografii znaczy *ò, ù* òdnôszają sã do labializowónëch samòzwãków, chtërne artikulòwóné sã jakno diftondzi, tj. dwùzwãczci. Przë jich wëmòwie artikulòwóny je dodòwkòwi apartny zwãk, jaczim je lëpny spółzwãk *ɥ*. Lëtra *ò* òdnôszô sã do zwãkù, chtëren zgòdno z wëmòwã w fònetycznym alfabece mdzemë òznaczać jakno [ɥ^é], np.: *òkno* [ɥ^ékno]. Za to lëtra *ù* òdnôszô sã do zwãkù, chtëren zgòdno z artikulacyjną realizacją mdzemë w fònetycznym alfabece zapisywac jakno [ɥ^íɥ], np.: *ùdba* [ɥ^íɥdba].

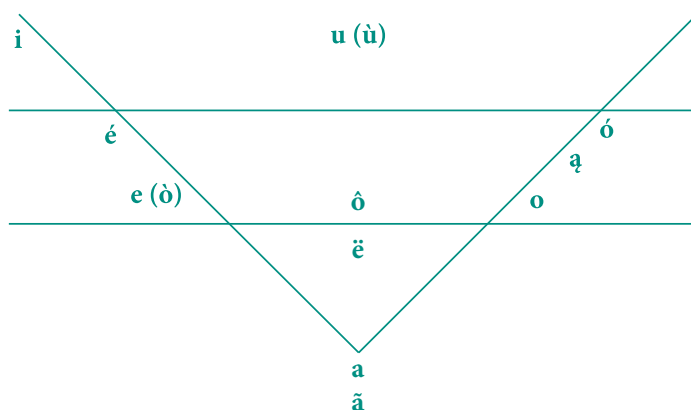
Nót je téż pòwiedzec ò fòrmalnëch znankach fònetyczny transkripcji:

- na zòczãtkù i kùncu wëpòwiescë brëkùje sã sztërëkan^étny nawias, np.: *Stegna bëła prostô*. [stegna bəɥ^éa prosty]
- nie ùżiwô sã interpunkcyj^énëch znaków; kùnc zdaniô je nacéchòwóny dwùma sztriszka^éma, np.: *Tam bëłë lëdzë. Òni szlë dodóm*. [tam bələ lɛzɛ || ɥ^éni ślɛ dodum]
- paùzë w westrzód^ékù zdaniô nacéchòwóné sã jednym sztriszka^é, np.: *Móm kòta, psa i szura*. [mum kɥ^éeta | psa i śɥ^éura]
- nie ùżiwô sã wiòldzich lëtrów, np.: *Marika grała na òrganach*. [mar^íika graɥ^éa na ɥ^érganax]

1.3. WÓKALICZNY SYSTEM KASZĘBSCZÉGÒ LĚTERACCZÉGÒ JĄZĘKA

Samòzwāczy sā zwākama òtemklima, bò przirodny je dlò nich wikszi stāpién rozziarcò nòrzādłòw mòwě, strēga lěftu swòbòdno przepłiwò przez głòsowi kanał. Z fùnkcjonalnégo pòzdratkù samòzwāczy mają przirodā szlabizòurobnā, tj. sā òne mùszebnyma dzélama szlabizě. Wiedno sā òne zwāczné. W kaszēbsczim jāzēkù mómě do ùczinkù z 11 samòzwākama: *a*, *e*, *é*, *ë*, *i*, *o* (*ò*), *ó*, *ô*, *u* (*ù*), *ā*, *q*.

Na pòniższym diagramie przedstòwiò sā samòzwākòwi system lĚteracczégò kaszēbsczégò jāzēka, jaczi je ùkładā niesymetrycznym i zamikò w se dzewiāc gābněch samòzwāków: *a*, *e*, *é*, *ë*, *i*, *o* (*ò*), *ó*, *ô*, *u* (*ù*) i dwa nosowé: *ā*, *q*. Hewò samòzwākòwi trzēnòrt przedstòwiający wókaliczny system kaszēbsczégò jāzēka:

Z pòzdratkù na rēchě jāzēka na pionowi rówiznie samòzwāczy mòże pòdzelić na: nisczė: *a*, *ā*, strzédnonisczė: *e*, *ô*, *o* (*ò*), *ë*, strzédnowėsoczė: *é*, *ó*, *q*, wėsoczė: *i*, *u* (*ù*). Dòwajācě bòczėnk na pòzomė rēchě jāzēka, wĚapartniwò sā samòzwāczy przėdnė: *i*, *é*, *e*, (*ò*), samòzwāczy tilnė: *ó*, *q*, *o* i samòzwāczy centralnė: *u* (*ù*), *ô*, *ë*, *a*, *ā*. Z pòzdratkù na zaòkrāgłeniė lĚpów mómě samòzwāczy zaòkrāgłonė: *o* (*ò*), *ó*, *u* (*ù*); (ne wariantė *ò*, *ù* w drĚdzi faze wĚmòwĚ sā colemało spłaszczonė do pòstacė: *e* / *é* *ú* / *ü*), *q*; spłaszczonė: *e*, *i*, *é*, *ô*; neùtralnė: *a*, *ë*, *ā*. Jak ju òstało nadczidniātė, w kaszēbiznie wĚapartniwò sā

samòzwãczy gãbné: *a, e, é, ë, i, o (ò), ó, ô, u (ù)* i nosowé: *ã, q*; dlô artikùlacji nosowéch samòzwãków prirodné je to, że òdbiwò sã òna przè òpùszczenim mitchégò pòdniebieniò, na skùtk czégò lëft przedostòwò sã téz do nosowi jamë i pòwstòwò nosowi rezonans.

Artikùlaciò niechtërnéch kaszëbsczich samòzwãków wëmògó blëszé-gò òbgòdaniò. Samòzwãk zapisywóny jakno *ó* mò artikùlaciã pòstrzédnã midzë samòzwãkã *e* i znónym z pòlaszëznë samòzwãkã *y*, chòc nót je dac bòczënk, że przëmiérzno czãsto na niechtërnéch òbéndach Kaszub je òna blëskò w wëmòwie samòzwãkowi *o*; realizaciã negò samòzwãkù pòtikómë m.jin. w słowach: *gòdò* [*gydy*], *terò* [*tery*]. Kaszëbsczy fònem òrtografno zapisywóny jakno *é* je artikùlowóny jakno zwãk pòstrzédnny midzë samòzwãkama *e, i*, przëmiòrowò artikùlaciò takò pòkazywò sã w słowach: *téz* [*tiś*], *wiém* [*viim*]. Kaszëbsczy samòzwãk *ó* w artikùlacji mò pòstac pòstrzédnã midzë samòzwãkama *u* i *o*; zwãk nen pòjòwiò sã m.jin. w przëmiòrach: *glód* [*guut*], *córka* [*cúrka*]. Apartnò nigle w jinéch słowiańskich jãzëkach je téz kaszëbskò realizaciò samòzwãkù *u (ù)*, bò w lëteracczi kaszëbiznie artikùlaciò negò zwãkù je przesëniãtò do przòdkù gãbny jamë i je òn wëmòwióny jakno zwãk pòstrzédnny midzë samòzwãkama *u* i *y*; realizaciò negò fònemù wëstãpiwò m.jin. w słowach: *trus* [*trús*], *mùcha* [*muuxa*]. Òkróm tegò dlô kaszëbiznë tipiczny je fònem szwa, òrtografno zapisywóny jakno *ë* – je to zwãk pòkazywający sã leno w kaszëbsczim jãzëkù. Samòzwãk szwa colemało je realizowóny jakno niezaòkrãgloné westrzódkówé *e*; na niechtërnéch òbéndach fònem nen wëmòwiò sã jakno zwãk pòstrzédnny midzë *e, a*; realizaciò negò samòzwãkù pòjòwiò sã m.jin. w słowach: *Kaszëbë* [*kaśëbë*], *cëda* [*cëda*]. Jeżlë jidze ò kaszëbsczé nosowé samòzwãczy, westrzódkówò nosówka je artikùlowónò jakno zwãk blësczi nosowémù *a* (leno w pùcczim pòwiece realizaciò negò zwãkù je blëskò pòlszczémù *ę*), zòs tilny nosowi samòzwãk je wëmòwióny jakno zwãk blësczi nosowémù *ó*.

1.4. KÒNSONANTICZNY SYSTEM KASZĚBSZCÉGÒ LĚTERACCÉGÒ JĂZĚKA

Spółzwăczy w rozszlachòwaniu òd samòzwăków nie să zwăkama òtem-klima, co òznôczô, że òb czas jich artikulacji lĚft, chtĚren wĚchôdô z plĚców, napòtikô w nòrzădlach mòwĚ na przeszkôdă. PrzĚ wĚmòwianiu spół-zwăków dochôdô do zwiarcô nòrzădlów mòwĚ abò twòrzi să midzĚ narzăd-łama mòwĚ szczelĚna. W kaszĚbsczim jăzĚkù spółzwăczy ni majă przyrodĚ szlabizourobny. W kònsonanticznym systemie lĚteraccĚgò kaszĚbszcĚgò jăzĚka wĚapartniwô să 35 zwăków: *p, b, f, w, m, p', b', f', w', m', t, d, s, z, c, dz, n, sz, ż, cz, dż, l, r, rz, n', j, ł, k, g, k', g', ch, č',* òkróm tegò zwăczy zapisywónĚ jakno *ch, č'* mògă bĚc wĚmòwióné zwăczno (co òstało òznaczonĚ w tran-skripcji za pòmòcă lĚtrów *γ, γ'*).

Dokònywô să gwĚsny klasyfikacji spółzwăków z pòzdratkù na mòl artikulacji, tj. zwiarcô abò szczelĚnĚ. LĚpnĚ spółzwăczy – w jich artikulacji bierză ùdzĚl lĚpĚ; w òbrĚmim lĚpnĚch kònsonantów wĚapartniwô să: dwalĚpnĚ – artikulowónĚ przĚ zwiarcym òbĚdwùch lĚpów: *b, b', m, m', p, p';* i lĚpno-zăbówĚ – przĚ artikulacji chtĚrnĚch twòrzi să szczelĚna midzĚ gòr-nyma zăbama a dólnă lĚpă: *f, f', w, w'*. PrzednojăzĚkòwô-zăbówĚ spółzwăczy – przĚ jich artikulacji dochôdô do zwiarcô kùńca jăzĚka z zăbama abò twòrzi să midzĚ nima szczelĚna, abò dochôdô do zwiarcô i zarô tĚż pòtemù twòrzi să szczelĚna; să to spółzwăczy: *c, d, dz, ł, n, t, s, z*. PrzednojăzĚkòwô-dăslówĚ spółzwăczy – przĚ jich artikulacji dochôdô do zwiarcô kùńca jăzĚka z dăslă-ma abò twòrzi să midzĚ nima szczelĚna; să to spółzwăczy: *cz, dż, l, r, sz, ż, rz* (przĚ artikulacji spółzwăkù *l* lĚft przepłiwô bòkama). WestrzĚdnójăzĚkòwi spółzwăk – przĚ jegò artikulacji westrzôdk jăzĚka zblĚziwô să do cwiardĚ-gò pòdniebieniô; je to spółzwăk *n'*. TilnojăzĚkòwĚ spółzwăczy – przĚ jich artikulacji tilny dzĚl jăzĚka zblĚziwô să do mitczĚgò pòdniebieniô; să to spółzwăczy: *k, g, ch, g', k', č'*.

Jinô je klasyfikacjô spółzwăków z pòzdratkù na òrt artikulacji. SzczelĚ-nowĚ spółzwăczy – pòwstòwajă, czej òb czas artikulacji lĚft wĚdostòwô să przez szczelĚnă, chtĚrnă twòrză nòrzădłă mòwĚ. SzczelĚna ta pòwstòwô na skùtk zblĚzeniô dólny lĚpĚ do gòrnĚch zăbów abò jăzĚka do gòrnĚch zăbów, jăzĚka do dăslów, abò jăzĚka do pòdniebieniô. Do szczelĚnowĚch spółzwăków rechŭje să: *w, w', f, f', z, s, ż, sz, ch, rz*. ZwiartĚ spółzwăczy (zwiarto-wĚbùchòwĚ spółzwăczy) – pòwstòwajă, czej òb czas artikulacji dochôdô

nôprzód do zwiarcô nôrzãdlów mowë, a pòstãpno narôzkã do jich rozwiarcô. Do zwiartëch spółzwãków przënôlégają: *b, b', p, p', d, t, g, k, g', k'*. Zwiarto-szczelënowë spółzwãczy pòwstôwają, czej ôb czas artikulacji dochôdô nôprzód do zwiarcô nôrzãdlów mowë, a pòsobno nôrzãdla mowë rozchôdają sã, twòrzãcë szczelëã. W kaszëbsczim jãzëkù zwiarto-szczelënowima spółzwãkama są: *c, dz, cz, dż*. Półotemklë spółzwãczy (sonornë spółzwãczy) – ôb czas jich artikulacji w jednym môlu je zwiarcë, a w jinym placu dochôdô do ôtemkniãcô. Do negò karna przënôlégają spółzwãczy: *ł, l, r, m, m', n, n'*.

Z pòzdratkù na aktiwnosc głosowëch wiãzãdlów wëapartniwô sã spółzwãczy zwãczne i bezzwãczne. Zwãczne spółzwãczy ùsôdzô sã przë zsëniãtëch głosowëch wiãzãdlach; przëchôdający przez nie lëft wprôwiô je w dërgania i na taczì ôrt czëje sã zwãcznosc. W przëtrôfkù bezzwãcznëch spółzwãków głosowë wiãzãdla sã rozsëniãtë, lëft swòbòdno przepliwiô i nie twòrzã sã dërgania. W przëtrôfkù zwiartëch, szczelënowëch i zwiarto-szczelënowëch spółzwãków mómë do ùczinkù z pôrama spółzwãków zwãcznëch i bezzwãcznëch: *p : b, p' : b', f : w, f' : w', t : d, s : z, c : dz, sz : ż, cz : dż, k : g, k' : g'*. Półotemklë spółzwãczy *m, n, n', l, ł, r, j* mògã bëc leno zwãczne, a tej ni mają bezzwãcznëch równoznaczeniów. Tilnojãzëkòwi spółzwãk *ch* colemało je bezzwãczny, chòc fakùltatiwno mòże bëc òn artikulowóny zwãczno, np. w słowach *halac, helka*.

Rëchë jãzëczka mitczégò pòdniebieniô są rësznikã rozsãdzającym, czë mómë do ùczinkù z nosowima czë gãbnyma spółzwãkama. Przë artikulacji nosowëch spółzwãków jãzëczk mitczégò pòdniebieniô zwisô i nie zamikô przedzeniô do nosowi jamë, tak tej nosowë spółzwãczy sã artikulowónë z towarzeniem nosowégò rezonansu. Nosowë spółzwãczy to *m, m', n, n'*, wszëtczë pòdstałë spółzwãczy sã gãbnë. Przë artikulacji gãbnëch spółzwãków jãzëczk mitczégò pòdniebieniô je ùniosli i zamikô nosowã jamã, tak tej gãbnë spółzwãczy sã wëmówiónë bez nosowégò rezonansu.

Dokònywô sã téz klasyfikacji spółzwãków z pòzdratkù na pòłożenié wëstrzódka jãzëka. Cwiardë spółzwãczy – pòwstôwają, czej wëstrzódkowi dzël jãzëka sã nie wëdzibô w czerënkù cwiardégò pòdniebieniô. Dlô mitczich spółzwãków przìrodnë je zblëżenié wëstrzódka jãzëka do cwiardégò pòdniebieniô; taczim zwãkã je w kaszëbiznië m.jin. wëstrëdnójãzëkòwë *n'*. W kaszëbsczim jãzëkù òpòzycjô cwiardëch i mitczich spółzwãków w dërzëniu tikô sã lëpnëch spółzwãków: *p : p', b : b', f : f', w : w', m : m'*. Spółzwãczy *k, g* ni mają swòjich mitczich równoznaczeniów w słowach ô kaszëbsczim

pòchòdanim; w lèteracczi kaszëbiznie twòrzà òne spółzwãkòwé òbòcznos-
cë ze zwãkama *cz, dż, chòc* mitczé spółzwãczy *k', g'* trófiąj sã w pòzëczkach
z cëżëch mòwów, np. *kilometer, gimnazjum*. Spółzwãk *ch* z reglë alternëje
w lèteracczi kaszëbiznie ze spółzwãkã *sz*.

Apartno nót bë bëło òmówic pòlsamòzwãczy (tzw. glajdë) *j, ł*. Jich przy-
rodną znanką je to, że sã òne zwãkama òtemklima i wëmówiô sã je przë ja-
wernym ùłożënim nòrzãdłów mòwë, jak sã wëmówiô samòzwãczy, równak
pòlsamòzwãczy te ni mają przirodë szlabizòurobny.

1.5. FÒNETICZNÉ PROCESÉ W KASZËBIZNIE TIKAJÁCÉ Sã SAMÒZWãKÓW

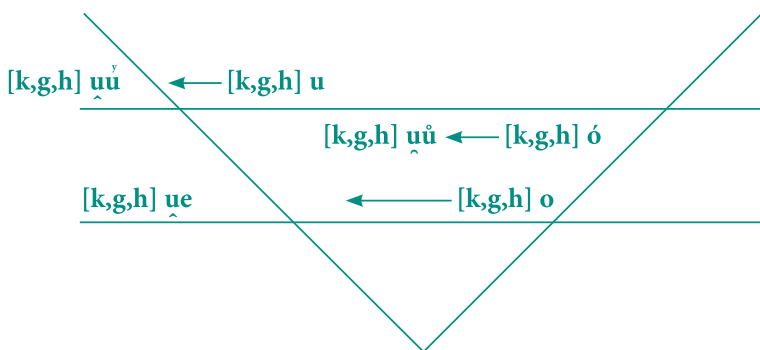
1.5.1

LABIALIZACJÒ SAMÒZWãKÓW *o, u, ó*

W kaszëbiznie samòzwãczy *o, u, ó*, chtërne nachòdają sã w pòzycji pò spół-
zwãkach tilnojãżëkòwëch *k, g, h, ch*, pò spółzwãkach lëpnëch *p, b, f, w, m* abò
w pòłożënim pò samòzwãkach, a téż w nògłosu, ùlégają procesowi labiali-
zacji. Òkrom pòdónëch wëżi pòzycji zachòdaniô labializacji proces nen
mòże dokònëwac sã téż pò wszëtczych jinëch spółzwãkach, jeżlë spółzwãczy
te sã slédnyma lëtrama sufiksów w deriwatach jistnikòwëch ùtwòrzonëch
òd przëmionowëch rzeczeniów, np. *pòdòbrazé, pòdòddzél*, w deriwatach
znankòwnikòwëch ùtwòrzonëch òd przëmionowëch rzeczeniów, np. *bez-
òsobòwi, bezùżëteczny*, w deriwatach przëczasnikòwëch ùtwòrzonëch òd
przëmionowëch rzeczeniów, np. *bezùstónkòwò*, w czasnikach ùtwòrzonëch
za pòmòcã prefiksów, np. *dezòrientowac, pòdòrëwac*.

Ògłowò rozmiônò labializacjò (znónò téż jinym jãżëkóm) òznòczò
zaòkrãglënië lëpów òb czas artikulacji òkreslonëch zwãków. W kaszëbscim
jãżëkù labializacjò wëmienionëch wëżi samòzwãków *o, u, ó* parłãczy sã
z procesã diftongizacji, t.j. artikulówóny je dodòwkòwi apartny zwãk; hewò
przed labializówónyma samòzwãkama *o, u, ó* wëmówióny je lëpny spół-
zwãk *u*. W kaszëbiznie z procesã labializacji parłãczy sã téż zeszlachòwanië
z pòzdrzatkù na mòl artikulacji: pòd cëskã pòkazywającò sã dodòwkòwé-

gò lëpnégò spòłzwākù $\underset{\sim}{u}$ nastąpiwò przeńdzenie labializowónégò tilnégò samòzwākù o do przédny rédzi i realizowanie w nym mòlu samòzwākù e , jeżlë zòs jidze ò labializowóné samòzwāczy u , $ó$, to jich artikùlaciò téż je przesëniātò do przòdkù gābny jamë; labializowóny zwāk u je artikùłowóny jakno zwāk pòstrzédny midzë zwākã u i y , zòs labializowóny zwāk $ó$ je realizowóny jakno zwāk pòstrzédny midzë o i u . Proces przënòlëżny labializacji w kaszëbsczim jãzëkù przedstòwiò nòslédny diagram:

Przëmiòrë słowów, w jaczich zachòdò proces labializacji, razã z jich fòneticznã realizacjã pòdónã w nòwiasu: *kòt* [k $\underset{\sim}{g}$ u $\underset{\sim}{e}$ t], *wòda* [u $\underset{\sim}{e}$ da], *òkno* [u $\underset{\sim}{e}$ kno], *gùbòwac* [g $\underset{\sim}{u}$ b $\underset{\sim}{u}$ e $\underset{\sim}{b}$ vac], *bùten* [b $\underset{\sim}{u}$ iten], *ùl* [u $\underset{\sim}{l}$], *kórń* [k $\underset{\sim}{u}$ ń], *wót* [u $\underset{\sim}{u}$], *óws* [u $\underset{\sim}{i}$ fs], *bezòczny* [bezu $\underset{\sim}{e}$ czni].

PROBLEM RĚSZNĚGÒ E A JINÉ MÒRFÒNOLOGICZNÉ SAMÒZWÁKÒWÉ ALTERNACJE W KASZĚBSCZIM JĄZĚKÙ

Mòrfònologicznò alternacjò na grunće fòneticzi òznòczò wëmianã zwáków, jich òbòcznosc, chtërna pòkòzywò sã w słowach ò taczi sami etimòlogiczny geneze i dokònywò sã òna w òbrëmim negò samégò jednégo mòrfemu słowa. Słowò *alternacjò* pòchòdò òd łacyńszégò słowa *alternatio*, òznòczającégò wëmienosc. Alternacjò tikò sã tak spółzwáków, jak téż zwáków niespółzwákówëch, to je samòzwáków. Mòrfònologiczné òbòcznoscë wiedenno zachòdają leno w témach słówów, zòs nie pòkòzywają sã òne nigdë we fleksyjnych kùnòszkach.

Samòzwákówé alternacje w kaszëbsczim jãzëkù mają rozmaite pòchòdanié, dzél òbòcznosców je wëchòdënkã apòfónii (np. *wiezc* - *wòzëc*), dzél je skùtkã przëzwákù (np. *swiat* – *swiece*). Òkróm tegò w kaszëbsczim jãzëkù mómë zacht òbòcznosców, bądacëch rezultatã brëkòwaniò w nym jãzëkù zwáków *ô*, *é*, *ó*, chtërne są kòtinuantama dównëch dłùdżich samòzwáków. Samòzwãczy *i*, *y*, *u* wchòdają w alternacje z typicznym kaszëbsczim zwákã *ë*, chtëren niezónny je jinym gòdkóm a jãzëkóm.

PROBLEM RĚSZNĚGÒ E

W kaszëbsczim lëteracczim jãzëkù w mionowëch témach mómë do ùczinkù z samòzwákówã wielënowã òbòcznoscã, hewòtno je to alternacjò *e* : *ø*. Alternacjò ta wëstãpiwò w jistnikach òrtu *Pioter* – *Piotra*, *wiater* – *wiatru*, *liter* – *litra*, *méter* – *métra*, *kilométer* – *kilométra*.

Rëszny samòzwák *e* nie wëstãpiwò – w przërównanim z pòlsczim jãzëkã – w kaszëbiznie w fòrmach nominatiwù pòjedinczny lëczbë chłopszczégò òrtu tipù *synk*, *dómk*, *òjc*, *wiònk*, *kùńc*. Wedle nònowszi teòrii to rozjinaczenié w ùprocëmniem do pòlaszëznë nót je dolmaczëc diferencjama w chronologii zanikù jerów. Rëszny samòzwák *e* nie pòkazywò sã w kaszëbiznie téż w fòrmach genetiwù wielny lëczbë jistników białogłòwzczégò i dziecnégò òrtu taczich jak np. *bialk*, *task*, *słunuszk*, *òczk*.

W kaszëbsczim jãzëkù colemało ni mómë téż do ùczinkù z rësznym *e* w jednoszlabizowëch fòrmach tipù *mech* – *mechù*, w jaczich w kaszë-

biznie wëstąpiwò stójné *e*, równak na przëmiór fòrma *pies* mòże twòrzec òbòcznosc z fòrmą *psa*, ale fakùltatiwno pòkòzywò sã téż w gwarowi kaszëbiznie fòrma *piesa* – w nym drëdżim przëtròfkù z wëłączeniem wszelejacji alternacji (Treder, red. 2006, 101-102).

JINÉ MÒRFÒNOLOGICZNÉ ALTERNACJE SAMÒZWÀKÒWÉ

Dlò kaszëbsczégò jãzëka przirodné sã téż alternacje bądacé wëchòdënkã wtórzny wòkalëznë w pierwòsnych spòłzwàkówëch karnach, hewòtno je to alternacjò *ë* : *ø*, chtërna notérowónò je w fòrmach jistników np. *jiczëm* – *jiczmienia*, *brëwiò* – *brwie*, i w témach czasników np. *këlnã* || *klënã* – *kląc*.

Òkróm tegò w kaszëbsczim jãzëkù pòkazywają sã alternacje, chtërne wënikają z ùżecò dòwnëch dłùdżich samòzwàków: *ò*, *é*, *ó* – samòzwàczni ne wëstapiwają òbòczno z jasnyma samòzwàkama, pòsobicą: *a*, *e*, *o*, a przëmiòrama negò òrtu alternacjów sã np. òbòcznoscë: *dokòz* – *dokazu*, *chléb* – *chleba*, *miód* – *miodu*. W kaszëbiznie rejestrowónò je téż alternacjò: *é* : *ó*: *sétmë* – *sódemka*. Dzel kaszëbsczich alternacjów samòzwàkówëch je skùtkã ùziwaniò w kaszëbiznie samòzwàkù *ë*, chtëren alternëje z samòzwàkama *i* (*y*), *u*: *grzëbë* – *grzib*, *sëna* – *syn*, *cëda* – *cud*. Notérowóné sã téż nieznóné pòlaszëznie òbòcznoscë: *e* : *a*: *sedzec* – *sadzac*, *e* : *o*: *sebie* – *sobie*, *e* : *ó*: *jeseni* – *jesónka* (w òtniesenim do wëzi wemienionëch alternacjów w pòlaszëznie pòsobicą mómë òbòcznoscë: *é* : *a*, *é* : *o*, *é* : *ó*).

Mómë téż w kaszëbsczim jãzëkù òbòcznoscë dwóch nosówków *ã* i *q*, np. w słowach: *gãs* – *gąska*, *kãsëc* – *kąsy*. Òkróm tegò nosowé samòzwàczni czasã alternëją z samòzwàkã *i* (*y*): *kląc* – *klic*, *wzqła* – *wzyc*, *kòcãta* – *kòcëca*. W kaszëbiznie wëstapiwają téż zgòdné z ògłowòpòlszczima alternacje: *é* : *a*: *lezc* – *łazëc*, *é* : *á*: *kwiëce* – *kwiat*, *é* : *o*: *niesc* – *niosã* (Treder, red. 2006, 19-20).

1.5.3.

WSTAWNÉ SAMÒZWÀCZI

Epenteza je jãzëkówim procesã pòlégającym na pòjawienim sã w mòwie zwàkù wstawionégò midżë jiné zwàczni. Òtmianama epentezë sã: wtórzno wòkalëzna, pòlégającò na pòkòzanim sã wtórznégo samòzwàkù, abò

wtórnô kónsonatëzna, pòlégajãcò na pòjawienim sã wtórnégò spòłzwãkù. W hewòtnym pòdrozdżëlu òmówiony òstónie leno ten pierszi proces.

Wstawné samòzwãczy pòjòwiajã sã colemało w fùncji rozdzelianiò spòłzwãkòwëch karnów. Wtórnô wòkalëzna je spòsobã ùprosceniò wëmówë spòłzwãkòwëch karnów na nen òrt, że rozczidò sã je wstawnym samòzwãkã. W lingwistice samòzwãczy te biwajã téz nazëwónë epenteticznyma abò wtórnyma samòzwãkama.

W kaszëbsczim jãzëkù wstawné samòzwãczy notérowóné sã w wëtworzonëch pò zanikniãcym jerów kónsonanticznëch karnach (wnet wiedno trzëzwãkòwëch), w jaczych colemało wëstãpiwo jeden z nòslëdnëch spòłzwãków: *l, ł, m, n, ñ, r, rz*. Spòłzwãkòwé karna nòczãsycy sã rozdzeliwóné samòzwãkã *ë*, np.: *brëwiò, brzëmi, brzëmiël, dërdza, dërga, dërgac, dërgòtac, dërgòtka, dërzë, dërzëń, grzëmi, grzëmòt, klënã, krëwiò, strzëcëna*; rzadzy pòtikò sã wstawny samòzwãk *e*: *bùlewiczë, bùlewinë, bùlewnik, jisteba, miotelnik*. Jeżlë chòdzy ò niechtërné z przëwòlónëch wëzi fòrmów, to samòzwãk *ë* mòże téz rzadzy pòkazywac sã w jiny pòzycji nigle wëmienionò, np.: *bërwiò, bërzmiel, drëdza, drëga, drëgac, drëgòtac, drëgòtka, drëżëń, gërzmi, gërzëmòt, kërwi, këlnc*, ale nie sã to lëteracczë pòstacë słów, a leno gwarowé òtmianë.

Wtórnô wòkalëzna ò jinym charakterze je rejestrowónô w fòrmach wielników: *òsmë, sëtme*; w wikszoscë słowiańsczych jãzëków w nëch słowach dwùspòłzwãkòwé karno òstało rozdzeloné samòzwãkã *e* wstawionym przed *-m*; w kaszëbsczim jãzëkù w nëch wielnikach epenteticzny samòzwãk *-ë* pòkòzòł sã na kùncu słowa (AJK, z. XIII, 229-250).

Nót je dac merk, że w kaszëbsczich gwarach w fùncji epenteticznégò samòzwãkù spòradiczno wëstãpiwajã téz zwãczy: *a, i (y), o*, ale przëmiòrów taczich wnet nie notérëje sã w lëteracczim kaszëbsczim jãzëkù, tak tej nie mdã òne tuwò òmówioné (mòże leno nadczidnãc, że w kaszëbsczim pismieniznie notérowónô bëła pòstac *liza*, m.jin. w ùtwòrstwie Bieszka, Trepczika i Ròmpsczëgò, chtërnny zwënëgòwelë tã fòrmã dlò célów ritmicznëch).

Përnã jinã prziròdã mò pòkazywajãcy sã w kaszëbsczim jãzëkù wstawny samòzwãk *e* w jistnikach taczich, jak: *Piòter, wiater, méter, kilométer*; nó je dac bòczënk, że epenteza w nëch fòrmach mò téz szerszi zasycg i je notérowónô we wielnëch gwarach na òbëndze Pòlszci.

PRZEJINACZI ARTIKULACJI SAMÓZWĄKÓW W ZANÓLEŻNĚCH PÓZYCJACH

Na przejinaczi w artikulacji samózwąków może mieć cęsk węstäpiwanié w jich sąsędztwie ôkresloněch spółzwąków. W historycznym rozwiu kaszëbiznë òd prasłowiańszciz czasów do dzysdnia przëkładã taczi artikulacyjny zmianë kaszëbszczich samózwąków dokònywający sã na skùtk nacęskaniò spółzwąków nachòdajęcěch sã w jich sąsędztwie je przejinaka artikulacji w zanòleżny pòzycji. Zanòleżnò pòzycjò je to pòzycjò przed półòtemklima spółzwákama *m*, *mí*, *n*, *ní*, *l*, *ł*, *r*, *j*, a téż czasã pò něch spółzwákach. Zjawiszczë zmieniwanio sã artikulacji samózwąków na skùtk jich sąsędzstwa z półòtemklima spółzwákama je procesã czãstim w kaszëbszczich gwarach; nót je pòdsztręchnã, że w òsóbněch gwarach na òbérndze Kaszub apartné samózwãczy mògã miec rozmajité realizacje w sąsędztwie półòtemklěch, tuwò chcemë sã równak zajmnać przejinakama artikulacjów samózwąków w zanòleżněch pòzycjach, pòkazywajęcěch sã leno w òglowòkaszëbszczim standardowim jãzëkù.

W lëteracczim kaszëbszczim jãzëkù nòpòwszechniejszã zmianã – bãdãcã skùtkã ewòlucji kaszëbiznë – dokònywajãcã sã w zanòleżny pòzycji je zawãżenié artikulacji samózwąków *a*, *o* nachòdajęcěch sã przed nosowima spółzwákama *n* abò *m*. Realizowóny je wnenczas zwák *u* zbłëżający sã do *o*. Taczë artikulacyjny zawãżenié samózwákù *o* przed nosowima spółzwákama mòżemë òbszerwòwac na przëmiòr w słowach: *zòkón*, *trón*, *ògón*, *kón*, *jabłón*, *dodóm*, *przegróm*. Zawãżenié artikulacji samózwákù *a* w pòzycji przed nosówką pòkazywò sã na przëmiòr w nòslédněch przëkładach: *pón*, *zbón*, *zómek*, *gòdóm*, *pamiãtóm*, *mómë*. W niechtërněch słowach doszłò do zrównaniò piérwòszněch – wěchòdajęcěch z prasłowianiznë – samózwąków *a*, *o* ze zwákã *u*, jak na przëmiòr w słowach: *tuńc*, *kùńc*, *słunice*, *duńc*, *Gduńsk*. Za to samózwák *ó* nachòdający sã w pòzycji przed półsamózwákã *j* w niechtërněch słowach je artikulowóny jakno samózwák *u*, tak sã dzeje w przëtrófkù słówów *pòkù* (piérwòszno: *pòkój*) i *pùdã* (piérwòszno *pójdã*); nót je dac bòczënk, że w wëmienioněch tuwò słowach *j* dzinie. Wòrt téż przëwòlac przëkłòd, w jaczim mómë do ùczinkù z zawãżenim artikulacji samózwákù *o* w pòzycji przed spółzwákã *l*, hewòtno w fòrmie *szkòlnò* pòkazywò sã zleksykalizowóné *ó*.

W kaszëbsczim lëteracczim jãzëkù apartnò realizacjò samòzwãków w zanòleżnëch pòzycjach tikò sã téż nachòdającégò sã przed spòłzwãkã *ń* i rzadzy przed spòłzwãkã *n* samòzwãkù *e* w jistnikach z sufiksã *-ińc*, taczich jak na przëmiôr: *wińc*, *krowińc*, *czervińc*, *szôlińc*, *lëpińc*, *dobrzyńc*, *naszińc*, *zapôlińc*, *strachlińc*, a téż w znankòwnikach zakùńczonëch na *-eńci*, *-enci* na przëmiôr: *malińci*, *bielëszinci*, *ceplëszinci*, *biednëszinci*, i w przëczasnikach ùsazonëch òd tëch znankòwników: *malińkò*, *bielëszinkò*, *ceplëszinkò*, *biednëszinkò*. Zawãżenié artikùlacji samòzwãkù *e* do pòstacë *i* w pòzycji przed nosowim spòłzwãkã wëstãpiwò téż w dwùsłowowëch fòrmach: *ni ma*, *ni móm*, *ni mùszã*, *ni mògã*. Samòzwãk *e* nachòdający sã w pòzycji przed nosowim spòłzwãkã mòże téż ùlegac zawãżeniu do pòstacë *é*, z taczim zjawiszczã mómë do ùczinkù na przëmiôr w przëkładach: *téma*, *pòrénk*, *òbénda*, *òdëńc*, *òbéńc*, *pòdëńc*.

Zawãżenié artikùlacji samòzwãkù *e* w pòzycji przed pòlsamòzwãkã *j* wëstãpiwò w fòrmach wëszszégò stãpnia znankòwników, chòc nót je dac bòczënk, że piërwòszny pòlsamòzwãk *j* zadzinał w nëch fòrmach: *bëlniëszci*, *wczasnëszci*, *miodniëszci* (przër: *bëlnié(j)szci*, *wczasnïe(j)szci*, *miodnié(j)szci*). Przëkladã artikùlacyjny przejinaczi samòzwãkù *e* nachòdającégò sã w pòzycji przed *j* je téż fòrma rozkazëjącégò nòdzibù czasnika *jic*, jakò w lëteracczi kaszëbiznie zwëskała dwie pòstacë: *biëj* abò *biòj*.

Wòrtne apartnégò bòczënkù sã fòrmë piërwòszno zacinającé sã òd zwãków *ra-*, *ja-*, chtërne na grunëce kaszëbsczégò jãzëka zwëskałë pòstac *re-*, *je-*. Przejinaka ta dokònała sã na kaszëbsczim òbéńdze ju w strzédnowieczim i tikò sã òna taczich słówòw, jak: *rek*, *remiã*, *reno*, *redota*, *jeskùlëca*, *jerzmò*, *wieszczórka* (piërwòszno: *juszczórka*). Zmiana ta nie òbjimò równak taczégò słowa jak *radio* (bezzmiłkòwò: *radio*) (Breza, Treder 1981, 47-54).

1.5.5.

ZAWãŻENIÉ ARTIKULACJI DÒWNÉGO SAMÒZWãKÙ *ę* I JEGÒ DENAZALIZACJÒ

Znankã wëapartniwającã kaszëbską wòkalëznã je zawãżenié artikùlacji samòzwãkù *ę*. Hewòtno dównò krótkò nosówka *ę*, chtërna nie ùległa przëzwãkòwi (tj. nie przeszła w *ix* abò *x* statatim w tilny samòzwãk *q* w pòzycji przed spòłzwãkama przëdnojãzëkòwò-zãbòwima cwiardima:

t, d, s, z, r, ł, n), rozwiła sã nôpóźni w XII stalatim w nosowi samòzwãk *ĩ*, jaczi w cygù pòstãpnégò rozwoju przeszedł w òdnosowiony samòzwãk *i*, co nót je parłãczec z faktã, że baro drãgò je ùtrzëmac nazalizacjã wësoczégò samòzwãkù. Zwãk nen wiele późni, bò pò XV stalatim – jak tej kòżdë pierwsznë krótczé *i* – pòdlégòł przejinakóm: krótczé *i* nachòdajãcë sã w pòzycji pò cwiardëch spòłzwãkach przeszło w samòzwãk szwa *ě*, w pòstałëch przëtròfkach w tim placu mómë dzysdnia samòzwãk *i*.

Kaszëbskò innowacjò przëdny nosówczy nie òbjimnãła równak wszëtczich słówów, w jaczych ta zmiana mògła zańc. Dodòwkòwò przejinaka ta nie dokònała sã kònsëkwentno na całi òbéndze Kaszub. Pròwdã je, że òbjimnãła òna wszëtczë kaszëbsczë dialektë, ale w rozmajitim stãpiu. Nòbarzi systemòwë zmianë w nym zasygù mòże òbsërwòwac w gwarach nordowëch Kaszub, mni regùlarné przejinaczi dokònałë sã na pòłniowëch òbéndach Kaszub, a spòradiczno zjawiszczã te pòtikónë sã na Zòbòrach. Zawãżenie artikulacji samòzwãkù *ę* i jegò denazalizacjò a dzélowò przeńdzenie w *ě* je òd dównã znankã regresywnã, na òbéndach nachòdajãcëch sã na pòłnië òd Kartuz òdnosowioné wariantë wëstãpiwajã leno wëjimkòwò.

W lëteracczim kaszëbsczim jãzëkù mògã bëc preferowónë fòrmë, w jaczych dokònało sã przeńdzenie nosówczy *ę* w samòzwãk *i* abò *ě*, chòc trzëba gadac ò równobieżnym wëstãpiwaniem fòrmów z nosowim samòzwãkã *i* nëch, w jaczych doszłò do denazalizacji. Leno w òtniesenim do niechtërnëch słówów mómë w lëteracczi kaszëbiznie do ùczinkù z wëstãpiwaniem denazalizowóny fòrmë, tak je na przëmiòr w słowach: *midzë*, *cygnąc*. W przëtròfkù wikszoscë słówów nót je wëapartnic równobieżné fòrmë z nosowim samòzwãkã *i* fòrmë z òdnosowieniem: *jiczec* || *jãczec*, *klic* || *kląc*, *wzyc* || *wząc*, *cyc* || *cąc*, *trzisc* || *trząc*, *òdpòczic* || *òdpòcząc*, *zaczic* || *zacząc*, *jidza* || *jãdza*, *mitczy* || *miãtczy*, *zëc* || *zãc*, *wicy* || *wiãcy*, *wikszi* || *wiãkszi*, *pajiczëna* || *pajãczëna*, *jiczmin* || *jãczmin*, *klëczec* || *klãczëc*, *celëca* || *celãca* (gen. l.p. òd słowa *celã*), *dzëdzón* || *dzãdzól*, *jastrzib* (gen. l.p. *jastrzëba*) || *jastrzëb*, *jarzëbina* || *jarzãbina*, *dic* || *dąc*, *ksydz* || *ksãdz*, *sygnąc* || *sãgnąc*, *wizc* || *wiãzc* (por. Breza, Treder 1981, 28).

1.6. FÒNETICZNÉ PROCESÈ W KASZÈBIZNIE TIKAJĄCÉ SĄ SPÓŁZWĄKÓW

1.6.1.

DEPALATALIZACJÒ SPÓŁZWĄKÓW *ć, ź, ś, ż*

Scwiardzenié (depalatalizacjò) spółzwąków *ć, ź, ś, ż* w lëteraturze przënòlégający do pòlszczi mòwnoznajemnotë nazéwóné je kaszëbieniem. Taczé pòzwanié negò zjawiszczà w pòlskòjãzëczny lingwisticzny pismieniznie mò dawac bòczënk na to, że kaszëbienié je zjinaką tipiczno kaszëbską, cëzą fònetice pòlszczégò jãzëka. Jawerno, depalatalizacjò spółzwąków *ć, ź, ś, ż* je zjawiszczã wëstąpiwającym leno w kaszëbszczi mówie, a niepòkazywającym sã w ògłowòpòlszcim jãzëkù czë w pòlszczych dialektach ani téż w jinëch słowiańskich mówach. Nót je téż pòdsztrëchnąc, że przejinaka kaszëbieniò je zmianą kòstitutiwną dlò kaszëbszczégò jãzëka – je to znanka mùszebnò dlò kaszëbiznë i rozsądzywającò ò identifikòwanim kaszëbszczégò jãzëka midzë jinyma jãzëkama. Przejinaka kaszëbieniò je to scwiardzenié wëstrzédnojãzëkówëch spółzwąków *ć, ź, ś, ż* do pòstacë przednojãzëkówò-zãbòwëch spółzwąków *c, ʒ, s, z*. Kaszëbienié pòlégò na przëndzenim cëszącëch spółzwąków do sykający rédzi, tak tej na skùtk òmówiòny tuwò depalatalizacji w kaszëbszcim jãzëkù cëszącò réga spółzwąków nijak sã nie pòkazywò. Przeprowadzenié na kaszëbszczi jãzëkówi òbëndze dosc kònsëkwentny przejinaczi pòlégający na przëndzenim cëszącëch spółzwąków w spółzwãczy sykającé bëło skùtkã tendencji do ùczinieniò mni zesadzonym skòmplikòwónégò systemù kaszëbszczi kònsònatëznë, hewòtno chòdzëło ò artikùlacyjnë ùproscenié spółzwąkówëch régów, chtërne jawilë sã jakno niesygajàco rozjinaczóné. Kaszëbienié je zjawiszczã òbligatòrijnym dlò lëteracczczégò kaszëbszczégò jãzëka, równak nót je dac bòczënk, że w pòlñiwëch gwarach, òsoblëwò na zòbòrszczëznie, notérowóné są fòrmë, w chtërnëch nie przeprowòdzò sã negò procesu. Depalatalizacjò spółzwąków *ć, ź, ś, ż* mògła dokònac sã na kaszëbszczi jãzëkówi òbëndze ju w drëdзи pòłowie XII statatégò, ale nie pòzdze jak w XVII statatim. Zapisòno òna òstała w *Duchownëch piesniach D. Marcina Luthera* àutorstwa Szimòna Krofeja, pòchòdającëch z 1586 r. (Treder, red. 2006, 112). Proces kaszëbieniò je òbsërwòwòny na przëmiòr w słowach: *gadac, gdzie, sano, jëzoro*.

AFRIKATIZACJÒ TILNOJĄZĘKÓWĚCH SPÓŁZWĄKÓW *k', g'* DO PÒSTACĚ CZ, DŻ

Afrikatizacjò to przeńdzenie tilnojążękówěch spółzwąków *k', g'* w spółzwączy zwiarto-szczelënowé *cz, dż*, chtërne nazëwóné są téż afrikatama, tj. spółzwąkama mającyma òkróm fazë zwiarcò téż fazã frikatiwną (fazã tarcegò). Afrikatizacjò tilnojążękówěch spółzwąków *k', g'* w opisënkach lingwistycznëch mòże bëc téż nazëwónò palatalizacją tilnojążękówěch spółzwąków *k', g'*, co nót je parłãczëc z faktã, że zjawiszczë to je ùznówóné za kòntinuacjã procesu dokònónégò na pòlszczi jążëkowi òbëndze pòd kùńc XV stalatégò, nazëwónégò IV pòlską palatalizacją, chtëren pòlëgòł na wëmianie cwiardëch spółzwąków *k, g* w mitczé spółzwączy *k', g'* w òkreslonëch pòzycjach. W kaszëbsczim jążëkù te palatalizacyjnë przejinaczi miałë jész jeden pòstãpny etap, hewòtno, nòprawdopòdobni w pòłowie XVI stalatégò, na kaszëbszczi jążëkowi òbëndze w môlu mitczich tilnojążękówěch spółzwąków *k', g'* pòjawiłë sã spalatalizowóné przednojążëkówò-dąsłowé spółzwączy *cz, dż*, zòs w niechtërnëch gwarach, wikszim dzelã pòłniowòkaszëbszczich, notërowóné bëłë w nym placu westrzédnojążëkówé spółzwączy *ć, dź*. Chòc nót je pòdsztrëchnãc, że nòprawdopòdobni palatalné spółzwączy *k', g'* nòprzód rozwiłë sã w westrzédnojążëkówé spółzwączy *ć, dź*, a dopiérze pòstãpnã fazã bëło rozwicë sã w gwarach nordowch i westrzédnëch mitczich przednojążëkówò-dąsłowëch spółzwąków *cz, dż*.

Proces kaszëbszczi afrikatizacji incydentalno òstòł pòswiòdczony w zapisach z kùńca XVI stalatégò. Przejinaka ta dzysdnia je zmianã typiczno kaszëbską, ale przeńdzenie tilnojążękówěch spółzwąków *k', g'* w spółzwączy *ć, dź* rejestrowóné bëło téż w gwarach Krajnë i Tëchòlszczich Bòrów. Kaszëbskò afrikatizacjò tilnojążękówěch spółzwąków *k', g'* zaszła m.jin. w słowach: *cëczer, wrëczi, piosenczi, kaszëbszczi, dżibnac sã, wiòldzi, drëdżi, dżinac*. Znóné je téż rzeczenië ilustrëjącé proces kaszëbszczi afrikatizacji: *taczi dludzi dżibczi czij*, chtërno w pòłniowòkaszëbszczich gwarach miałòbë brzëmienië: *taci dludzi dżibci cij*.

Mni pòwszechnò i barżi fakùltatiwnò, rejestrowónò niekònsekwentno, je zmiana tilnojążëkówégò spółzwąku *ch* w palatalizowóny przednojążëkówò-dąsłowi spółzwąk *sz* abò jész rzadzy w westrzédnojążëkowi spółzwąk *ś*, np.

marszew, marsiew, ropùsi, ropùsi. Realizacjô tilnégò spółzwãkù *ch* jakno westrzédnojãzèkòwégò spółzwãkù *ś* notérowónò bëła téż w niechtèrnèch mazurszczich gwarach pòlszczégò jãzèka.

1.6.3.

ASYMILACJE, DISYMILACJE I ÙPROSCENIA SPÓŁZWĄKÒWÈCH KARNÓW

W słowach spółzwãczy mògą wëstãpiwac w sąsèdztwie samòzwãków, ale mògą téż pòkazëwac sã w sąsèdztwie jinèch kònsònantów. Spółzwãczy są-sadëjãcé z jinyma spółzwãkama ùsòdzają spółzwãkòwé karna. Karna te pòdlégają rozmajitim fòneticznym procesóm, taczim jak asymilacje, disymilacje i ùproscenia.

Asymilacje i disymilacje to zeszlachòwania i rozszlachòwania, jaczé dokónalë sã w òbrëmim spółzwãkòwèch karnów. Wëstãpiwalë òne na całi słowiańszci jãzèkòwi òbèndze, równak miałë individualny rozwój w apart-nèch mòwach. Przëczënë zachòdaniò nèch przejinaków bëło dżinienie pòlsamòzwãków, w lingwisticzny lëteraturze nazëwónèch jerama. Na skùtk zanikaniò jerów pòkazywalë sã drãdżé do wëartikùłowaniò spółzwãkòwé karna, chtèrne w cygù pòzniészégò rozwoju jãzèków ùlégłë ùproscenióm.

Asymilacyjné i disymilacyjné procesë mają rozmajitã prziròdã w apart-nèch kaszëbszczich gwarach. Chcemë tuwò dac merk leno na te asymilacyjné i disymilacyjné przejinaczi, chtèrne są barzi pòwszechné na kaszëbszci òbèndze, abò òsoblëwò te, chtèrne òstałë przejimniãtë w lëteracczi kaszëbiznie.

ASYMILACJÔ to fòneticznò przejinaka pòlégajãcò na zjinaczenim artikùlacji zwãków pòd cëskã sąsednèch zwãków. Asymilacje dzelã sã na copné (regresywné) – chtèrne pòchòdają z nacëskaniò na pòprzédzajãcy zwãk, i pòkrokòwé (progresywné) – chtèrne są z nacëskù na nastãpiwajãcy zwãk. Jednym z òrtów zeszlachòwaniów je asymilacjô spółzwãków z pòzdrzatkù na zwãcznosc. Wikszosc zeszlachòwaniów z pòzdrzatkù na zwãcznosc to zeszlachòwania copné: jeżlë slédny spółzwãk w kònsònanticznym karnie je bezzwãczny, tej całé karno wëmòwióne je bezzwãczno; mómë wnenczas do ùczinkù z ùbezzwãcznieniem, np. w słowach: *stãtka (stãdka)*, *Kaszëpka (Kaszëbka)*; za to jeżlë slédny spółzwãk

w spółzwąkówim karnie je zwączny, tej całé karno artikùłowóné je zwączno; w nym przëtrófkù mómë do ùczinkù z ùzwącznieniem, np. w słowach: *cëžba* (*ceszba*), *szëgba* (*szëkba*). Z pòkrokòwima asymilacjama z pòzdratkù na zwącznosc mómë do ùczinkù leno w przëtrófkù spółzwąków w i rz, chtërne w pòzycji pò bezzwącznëch spółzwąkach wëmówióné są bezzwączno, np. *tszeba* (*trzeba*), *kfiat* (*kwiat*). Pólòtemklé zwączy *m*, *n*, *ń*, *l*, *ł*, *r*, *j* nie tracą zwącznoscë w pòzycji przed zwącznyma spółzwákama.

W kaszëbsczim jãzëkù mómë též do ùczinkù z asymilacjama z pòzdratkù na mòl artikùlacji, hewòtno są to ùdąsłowienia, tj. dąsłowò wëmòwa spółzwąków *t*, *d* nachòdajęcëch sã przed dąsłowim spółzwákã, np. *tczec*, *tczëgòdny*; artikùlació spółzwákù *n* w pòzycji przez tilnojãzëkówima jakno tilnojãzëkówégò *η*, np. *ban̨k*. Pòstãpnny dzél zeszlachòwaniów to zeszlachòwania z pòzdratkù stãpnia zblëżeniò nòrzãdlów mòwë; pòkazywają sã òne, czej w mòlu jednégo spółzwákù nachòdò sã jiny, chtëren jinaczi sã przeszkòdã, na jakã napòtikò lëft wëchòdający z płëców. Asymilacje negò òrtu zachòdają np. w słowach *łòńszi*, *gduńszi*, w chtërnëch nie dòchòdò do zwiarcò òb czas wëmòwë nosowégò spółzwákù *ń*.

Apartno nót je òpisac wëstãpiwającé w kaszëbsczim lëteracczim jãzëkù asymilacje na òdległosc w zasygù lëpnëch spółzwąków; są to przëmiòrowò taczé copné zeszlachòwania, jak nòslédné: *Mienc*, *miemiecczi*.

DISYMLACJÒ je fònetycznym zjawiszczã, chtërno pòlégò na zanikniącym szlachòwnotë zwąków, jaczé nòczãscy ze sobã sąsadëją.

Apartny rozwij procesów disymilacyjnëch na kaszëbsczim grunëce sparłãczony je colemało z ùtrzymanim w kaszëbiznie niechtërnëch archajiznowëch fòrmów. Przekładã rozszlachòwaniò, chtërno zaszło w kaszëbsczim jãzëkù, je przejinaka w spółzwąkówim karnie *kt*, jaczé w kaszëbsczim jãzëkù rozwiło sã w karno *cht*. Głosowò przejinaka *kt* na *cht* wëstãpiwò w nòslédnëch przekładach: *chto*, *nicht*, *chtëren*. (Ale disymilacjò ta nie zaszła w słowach: *direktor*, *dochter*, *rechter*; pòprawné fòrmë to: *dyrektor*, *doktor*, *rektor*).

Z rozszlachòwujęcyma procesama mómë též do ùczinkù w przëtrófkù sparłãczeniów *srz*, *zrz*, chtërne w kaszëbiznie są rozdzeloné spółzwákama *t*, *d*, majęcyma tuwò fùnkcyjã disymilacyjną. Rozszlachòwujęcé spółzwączy *t*, *d* notérowóné są w nòslédnëch słowach: *strzód*, *strzoda*, *strzëbro*, *strzédny*,

westrzędny, dozdrzeniałi, zdrzódło, zdrzec. W òmówióny tuwò disymilacyjny fùncji mòże téż wëstąpic spółzwãk *g* w słowach: *zgrzëbiã, zgrzëbc.* Pòjawienié sã spółzwãkù *g* w mòlu systemówégò w nym placu *d* nót je dolmaczëc spółzwãkówã wëmianã *d : g*.

Wòrt je téż dac bôczënk, że w lëteracczi kaszëbiznie mòże pòjawić sã wstówny pòlsamòzwãk *ł*, np. w słowie *żelazło*.

ÛPROSCENIA SPÓŁZWĄKÒWÈCH KARNÓW to fòneticzny proces pòlëgający na niewëmówianim niechtërných spółzwãków nachòdajacéch sã w spółzwãkówèch karnach. Chòdzy ò redukcjã artikulacyjnã zwãków, chtërne sã za drãdzë do wëmówieniô, a pòminiãcé jich w artikulacji nie prowadzy do nierozmieniô słowa. W lëteracczi kaszëbiznie niechtërne z nieartikulówónèch spółzwãków òstałë rëmniãtë ze słowa, m.jin. w taczich przëmiôrach: *pierszi, baro, gromica, sztòłt, szur.*

1.6.4.

ZANIKNIĄCÉ ZWIARCÔ ÒB CZAS WÈMÒWÈ SPÓŁZWĄKÙ *DZ*. ÛCHÒWANIE ARCHAIZNOWI ARTIKULACJI SPÓŁZWĄKÙ *Z* W LEKSEMACH *ZWÓN, ZWĄK*.

Zanikniãcé zwiarcô òb czas wëmòwë zwiarto-szczelënowégò spółzwãkù *dz* i artikulacjò w nym placu szczelënowégò zwãkù *z* to znanka typicznò dlô lëteracczi kaszëbiznë leno w przëtrôfkù niechtërnèch leksemów. Proces nen zachòdò w nògłosowi pòzycji w słowie: *zbón* i w jegò zdrobniałèch fòrmach *zbónk, zbónuszk*, a w westrzódgłosowèch pòzycjach w słowie *cëzy* i w pòchòdnèch słowach: *cëzyńc, cëzożëwny, cëzołożëc*. W ògłowòkaszëbsczim jãzëkù zaniechanié zwiarcô nie zachòdò w taczich słowach, jak: *jidza, ksądz* [wëm.: ksąc], *miedza, młodze, nãdza, piniądza, przãdza, ridz* [wëm.: ric], chòc proces ten w wëmienionèch wëzi leksemach je notérowóny w kaszëbszczich gwarach. Apartno nót bë bëło òmawiac leksemë, w jaczich pierwszno nachòdòł sã spółzwãk *dż* (geneticzno pòchòdający ze sparłãczeniô **d* i przednégò samòzwãkù), chtëren ùlégł na grunëce kaszëbszczégò jãzëka procesowi kaszëbieniô, np.: *grãdzëc, kądzël, tidzëń, wãdzëdło*. W nèch słowach, w jaczich primarno wëstąpiwòł zwiarto-szczelënowi spółzwãk *dż*, chtëren pò przeprowadzenim depalatalizacji na kaszëbszczi òbëndze przeszedł

w spółzwąk *dz*, proces zaniechaniô zwiarcô nie je przênôleżny lëteracczi kaszëbiznie; rozwiti w nëch słowach w pózdżészim cządze spółzwąk *z* je przirodny leno dlô niechtërnëch kaszëbsczich gwarów. Òsobny bôczënk trzeba dac na słowò *dąsło*, w gwarach artikulowóné téż jakno *zqśło*; w leksemie nym pierwòszno wëstąpiwól mitczi spółzwąk *d*, chtëren systemowò rozwijól sã w spółzwąk *dź* i pòstãpno ùlégól na grunće kaszëbiznie scwarzeniu do pòstacë *dz*. Zmiana ta równak nie dokónała sã kònskwentno, temù w lëteracczi kaszëbiznie mómë do ùczinkù z leksemã *dąsło*, ale w gwarach kaszëbsczich notérowónô je téż fòrma *dzqśło* i fòrma *z* zaniechaniem zwiarcô *zqśło* (Breza, Treder 1981, 27).

Proces zanikniãcô zwiarcô nie tikô sã słowa *zwón* i pòchódnëch òd niego słowów: *zwónk*, *zwóneczk*, *zwónuszk*, *zwònic*, *zwònica*, *zwònnik*, jak téż leksemów *zwāk* i *zwākòwi*. Sã to archajiznowé realizacje, ùchòwóné na grunće kaszëbsczégò jãzëka z prasłowianiznë, ò jich archajiznowi przirodze zaswiôdcziwò ùchòwanie pierwòsznégò szczelënowégò zwākù *z* w jinëch słowiańskich jãzëkach, np. w rusczim jãzëkù mómë leksem *звон* ‘zwāk, bicé zwònu’, w serbsczim *звон* ‘dzwon’, w słowëńsczim *zwonec* ‘dzwon’. Tak tej wtórnô je typicznô dlô niechtërnëch kaszëbsczich gwarów realizacjô nëch leksemów ze zwiarto-szczelënowim spółzwākã *dz*. Zamiana szczelëné na zwiãrcé w wëmienionëch wëżi słowach je równak cëżô lëteracczi kaszëbiznie (Stieber 1972, 81-83).

1.6.5.

PROTETICZNÉ SPÓŁZWĄCZI

PROTETICZNÉ SPÓŁZWĄCZI (PROTEZË) to spółzwāczi, jaczé rozwilë sã przed samòzwākã w nògłosu. Zjawiszczë protezów w kaszëbsczim lingwistice wparlãcziwò w se czile jãzëkówëch procesów, w òsoblëwòscë: prejotacjã, przëdech, labializacjã, a téż òbjimò jiné przëmiòrë proteticznëch spółzwāków.

PROCES PREJOTACJI pòlégô na rozwicym sã w nògłosowi pòzycji, co-lemało przed samòzwākã *i*, rzadzy przed jinyma samòzwākama, nieszlabilizowòbnégò pòlsamòzwākù *j*. W lëteracczim kaszëbsczim jãzëkù prejotacjô je przirodnô leno dlô niewielnëch domòcëch kaszëbsczich

słowów, nôczãszczy glajda *j* pòkazywô sã przed samòzwãkã *i*, m.jin w leksemach.: *jic, jich, jidżelnica, jiglëca, jiglëna, jiglëwié, jiglnik, jiglôrz, jigła, jigra, jigrac, jigrzëcznô, jigrzëska, jikro, jimac sã, jimadlo, jimë, jimia, jimòsc, jimòwnik, jimòwny, jimra, jimroch, jimrochòwati, jimroszka, jimrotac, jimrotny, jinaczëc sã, jinaczi, jindze, jiny, jiscëc sã, jistniec, jistnienié, jistny, jistota, jistewny, jistwa, jizba, jizbiszczë, jizbòwi, jizdeba, jizdebny, zajimac*, mniészzi zasyg mô pòkazywanié sã pòlsamòzwãkù *j* w pòzycji przed samòzwãkama *a, e*, np. w słowach: *jaż, jesz*, w gwarach kaszëbskich prejotacjã pòtikô sã téż w jinëch przëmiórach, np. w słowach *Jadóm, Jéwa*.

PRZËDECH w kaszëbiznie pòlégô na rozwicym sã w nògłosu słowa, przed samòzwãkã, zwãcznégò spòłzwãkù *h*. Proteticzny spòłzwãk *h* pòkazywô sã w lëteracczim kaszëbsczim jãzëkù m.jin. w nòslëdnëch słowach: *hòckac, hòpa, hòpkac*. Czasã mómë do ùczinkù z wëstãpiwanim etimòlogicznégò spòłzwãkù *h*, chòc w kaszëbskich gwarach pòtikónë sã fòrmë, w jaczich wëeliminowóny òstôł nen spòłzwãk, np.: *(h)arfa, (h)arfòwac, (h)armónika, (h)ermùs* ‘skrzyp pòlny; zli duch’, *(H)él, (h)élszci*. Nierôż w lëteracczim kaszëbsczim jãzëkù pòkazywają sã dwa wariantë słowa: *halac – alac, harbata – arbata, harbatny – arbatny, heltka – eltka*, tak tej przëdech je w nëch słowach marginalny.

Jezlë chòdzy ò proces labializacji, to nie mdze òn tuwò òsobno òmówiony, bò òstôł òn òpisóny w rozdzëlu 1.5.1. Òkróm wëzi wëmienionëch przëmiórów proteticznë spòłzwãczë pòkazywają sã téż w jinëch słowach, òsoblëwò czãsto mómë do ùczinkù z proteticznym spòłzwãkã *w*, pòjòwiającym sã przed rozmajitima samòzwãkama, np. w leksemach: *wieszczórka, wieszczëczëca, witro, witrznica, wòltôrz*.

ROZWIJ DÓWNĚCH STRZÓDGLÓSOWĚCH DWŮZWĄKÓW *el*, OR NACHÓ- DAJĄCĚCH *sā* W PÒZYCJI MIDŽĚ DWŮMA SPÓŁZWĄKAMA

Dówny strzódgłosowi dwůzwāk *el* nachódający sā midžě dwůma spółzwākama, ògłowò w zòpadnosłowiańskich jãzĕkach, do jaczich przĕnòlégò též kaszĕbizna, rozwił sā na nen òrt, że karno nĕch zwāków ùlégło procesowi przestawieniò (metatezĕ). Tak tej w teròczasnym kaszĕbsczim jãzĕkù *colemało* wĕstąpiwò w negò òrtu słowach, nachódający sā midžě dwůma spółzwākama, dwůzwāk *le*, np. *plewa*, *wlec*. W niechtĕrnych przĕmiòrach mògło w nĕch słowach duńc do scesnieniò samòzwākù *e* (czej bĕł òn dłudzi), tak tej mòżlĕwĕ je též karno *lé*, np. *mlĕcz*, *mlĕczarniò*, *mlĕcznik*, *mlĕczòk*, *mlĕkò*, *slĕdz*. Równak w kaszĕbsczim jãzĕkù czāscy nigle w pòlaszĕznie to strzódgłosowĕ karno rozwiło sā w dwůzwāk *ło*, m.jin. w słowach: *młoc*, *młoleczka* ‘zòbawka dlò dzecy abò strĕch na wròble’, *młolòk* ‘wietrznik, wietrzny młin’, *młoto* ‘tobaka pòsekònò, przĕrĕchtowònò do młócò’, *płoc*, *pòmłoti*, *słodzĕna* ‘śledziona’, *szłom* (w stòropòlaszĕznie istniała též fòrma: *szłom*), *wĕpłoti*, *zemłoti*, *żłòdz* (w pòlskich dialektach též *żłódz*), i szlachòwno jak w pòlaszĕznie w słowach: *człowiek*, *człón*, *człónk*, *płowi*, *żłobic*, *żłób*.

Pierwòsne strzódgłosowĕ karno *or*, nachódające sā midžě dwůma spółzwākama, w zapòdnosłowiańskich jãzĕkach, midžě chtĕrnyma je kaszĕbsczy jãzĕk, ògłowò ùlégło fòneticznĕmù procesowi przestòwczci i rozwiło sā w dwůzwāk *ro* (czasā dodòwkòwò ze zdłuzenim samòzwākù *o* do pòstacĕ *ó*), np. w słowach: *broda*, *bróna*, *droga*, *krowa*, *mrowic sā*, *mrowiszczĕ*, *mrówka*, *próg*, *prószĕc*, *sroka*, *strona*, *wrona*, *wrota*, *wróbel*, *zògroda*. Wĕmienionĕ pòstacĕ słówòw typicznĕ są dlò lĕteracczi kaszĕbiznĕ i *colemało* wĕstąpiwają též w kaszĕbskich gwarach, równak w dialekce nordowim mòże pòtkac w przĕwòlònĕch leksemach dwůzwāk *ra* i pòwĕższĕ słowa artikulòwònĕ są pòsobicą jakno: *barda*, *barna*, *darga*, *karwa*, *marwic sā*, *marwiszczĕ*, *marwa*, *parg*, *parszĕc*, *sarka*, *starna*, *warna*, *warta* ‘w znaczenim: wiòldzĕ dwiĕrze, bróma’, *warbel*, *zògarda*. Rozwij dwůzwākù *or* nachódającego sā midžě dwůma spółzwākama w dwůzwāk *ar* je typiczny dlò pòłniowòsłowiańskich jãzĕków i dlò czeszczĕznĕ a słowacczĕznĕ, též dlò wĕmarlĕgò pòłabszczĕgò jãzĕka i dialektów słowińskich. Równak takò realizacjò, bierzącĕ za mòdło nordowĕ gwarĕ, przĕjāja sā též w niejdnĕch

słowach w lëteracczi kaszëbiznie, np. *bardawica*, *bardawiszczë*, *bardawka*, *bardawkòwati*, *charna* ‘tròwa’, *charnisti*, *charst* ‘lëché sano; òstrò tròwa’, *gard*, *karwina* ‘trzoda, na jaką sklôdają sã krowë, celàta i wòlë’, *karwińc* ‘pòl. nawóz krowi’, *parpac*, *parmién*, *parmisk*, *pònarwa* ‘pòl. pëdrak’, *skarniò*, *skarniszczë*, *smarglëna* ‘pòl. smrodynia, czeremcha’, *smargla*, *stòrniò* ‘bańtka, flàdra’, *stòrnew*, *wągarda* ‘miedza, grańca pòla’, *zòparg* ‘pierszò z brzegù głàbiò w mòrzu’. Wtòrznò hiperpòprawno metateza zaszła téż w fòrmach *gròsc*, *grónk*, chòc trzeba pòdsztrëchnąc, że piérwòszné sã pòstacë nëch słówów taczé, jak *gark* i *gòrsc*, pòtikóné przede wszëtczim w westrzédnëch i pòlniowëch gwarach. Nót je téż dac bòczënk na słowò *starza*, w jaczim ùchòwała sã archajiznowò pòstac bez przestòwczì, ale z przejinaką samòzwàkù owsamòzwàkà (AJK, z XIII, 5 1-81; Breza, Treder 1981, 23-24).

1.7. SŁOWNY AKCENT

Dòwającë bòczënk na słowny akcent, w kaszëbsczim lëteracczim jãzëkù nót je wëpartnic dwie dëržéniowé akcentowé normë: normã nordowòkaszëbską i normã przénòleżną westrzédnym i pòlniowim Kaszëbóm. Te dwie jinaczącë sã z pòzdratkù na akcent òbéndë nie sã wërazno i òstro rozgrańczoné. Na nordowëch Kaszëbach wëstàpiwò akcent rëszy (tj. nie sparłączony z òkreslonym mòrfemã słowa) i swòbòdny (tj. nie sparłączony z òkresloną szlabizą słowa, np. ze szlabizą slédną czë przedslédną), zòs na westrzédnëch i pòlniowëch Kaszëbach pòwszechny je sztabilny akcent inicjalny (akcent nògłosowi, tj. pòdający na pierszą szlabizã słowa). Nót je dac apartny bòczënk na artikùlaciã akcentowëch zestrojów: na òbéndze pòlniowëch Kaszub (wëłącziwającë Zòbòrë) akcentowónò je nògłosowò szlabiza słowa, równak pòd akcentã nachòdò sã téż proklitika, np. *do gardu*, *na pòłnié*, *na Kaszëbach*, *nie pamiätóm*.

Kaszëbszczémù jãzëkòwi znóny je téż kòlumnowi akcent, dlò chtërnégò prziròdné je ùtrzymanie stałi òdległòscë midzë szlabizą pòd akcentã a nògłosową szlabizą słowa, np. *kazalnica*, *kazalnicë*, *kazalnicama*. Akcent kòlumnowi pòtikóny je na òbéndze westrzédnëch i rzadzy nordowëch Kaszub.

Na zòbòrszczëznie doszłò do rozkòscérzeniò sã akcentuacji przénòleżny pòlsczczémù jãzëkòwi, hewòtno mómë na ny òbéndze do ùczinkù z paroksytonicznym akcentã, pòdającym na drëgą szlabizã òd kùńca.

W kaszëbiznie akcentowanié słowa colemãło parlãczy sã z mòcniészã wëmòwã szlabizë nachòdający sã pòd akcentã a rozcygnieniem dérowaniò samòzwãkù, chtëren je akcentowóny. Takò artikùlacyjnò praktika, òsob-
lëwò notérowónò na òbéndze nordowëch Kaszub, gdzie akcent je barżi di-
namiczny, prowadzi do redukcji samòzwãków, jaczé nie sã akcentowóné,
np. kòszla, pierzna, pazrë.

FLEKSJÔ

2.

Lëteracczi standard kaszëbsczi fleksji je terëczasno w kùncowim stadium sztôłtowaniô sã. Fòrmùjącé sã pòczëcé kaszëbsczi jãzëkòwi normë parłãczy sã z brëkùnkã wëraznëch i jednoznaczënkòwëch deklinacjowëch i kòniugacjowëch kùnòszków i wëmògò fùl-normalizacji w nym zasygù.

Terôczasno w kaszëbsczi fleksji widzec je jawerné pòrządkùjącé i ùprosceniowé tendencje. Z ùziwónëch w kaszëbsczi mòwie i pisënkù równobieżnëch gwarowëch kùnòszków wëapartniwają sã ne nôbarzi ekspansywné i wërazné, jaczich znacznëk je ùmòcniony przez swiãdné i pòwszédné ùziwanié jich w kaszëbsczim lëteracczim pisënkù.

Òmówionò òstónie tuwò pasobicą fleksjò czasnika, jistnika, znankòwnika, wielnika, zamiona; òpisóné òstóną téż nieòtmieniwné partë mòwë.

2.1. SPÒDLÓWÉ FLEKSYJNÉ PÒCHWÔTĚ

FLEKSJÔ (ZJINAKA) – to dzél gramaticzi, jaczi zajimô sã partama mòwë i òtmianą słówów. W òbrëmim zjinaczi wëapartniwô sã deklinacjã i kòniugacjã.

DEKLINACJÔ (MIONOWÔ FLEKSJÔ) – to òtmiana słówów przez przëpòdczi i lëczbë. Nié wszëtczé słowa pòdlëgają deklinacji, ale leno: jistniczi, znankòwniczi, wielniczi, jistnikòwé, znankòwnikòwé i wielnikòwé zamiona, znankòwnikòwé mionoczasniczi,

KÒNIUGACJÔ (WERBALNÔ FLEKSJÔ) – tikô sã leno czasników i ni mòże ji òdnaszac do jinëch partów mòwë. W kaszëbsczim jãzëkù je to òtmiana czasników przez òsobë, lëczbë, czasë, tribë, stronë.

TÉMA SŁOWA – je to nen dzél słowa, jaczi nie je przedmiotã òtmianë. Téma słowa wskôzywô na jegò znaczeni.

FLEKSYJNY KÙNÔSZK – nen dzél słowa, jaczi je na jegò kùncu i pòdlëgò òtmianie. Skùtkã deklinacji abò kòniugacji je zmiana kùnôszka. Zadanim kùnôszka je téż wskôzywanie syntacticzny funkcji słowa w zdanim.

2.2. PRAWIDŁA KLASYFIKÒWANIÔ SŁÓWÓW DO PARTÓW MÒWĚ

W kaszëbsczim jãzëkù mòże wëapartnic dzesãc partów mòwë: jistnik, czasnik, znankòwnik, wielnik, zamiono, przëczasnik, przëmiono, wiãżëna, partikla i krziknik.

Cobë przënòleżno przëdzelec słowò do pasownégò partu mòwë, nót je nòprzódka zastanowic sã, czë słowò to mòże òtmienic, czë je òno nieòtmieniwné. Dokònywô sã pòdzëlu na partë mòwë òtmieniwné, taczé jak: jistnik, czasnik, znankòwnik, wielnik, zamiono, i nieòtmieniwné, tj.: przëczasnik, przëmiono, wiãżëna, partikla, krziknik. Jeżlë mómë do ùczinkù z òtmieniwnym słowã, trzeba dac òdpowiesc, jaczé fleksyjné

kategorije sã mù prženòlezné, tzn. przez co sã òno òtmieniów: przez lëczbë, òsobë, òrtë, czasë, stronë, tribë abò przëpòdczi. Wòznò je téż sprawa, na jaczé pëtanië słowò òdpòwiòdò, np. jistnik mdze òdpòwiòdòł na pëtania *chto?*, *co?*, a czasnik mdze òdpòwiòdòł na pëtanië *co robi?* Nót je téż zastanowic sã, co za pòmòcã gwëségò słowa mòżemë nazwac, np. czasnik nazëwò aktiwnoscë; jistnik nazëwò zachë, zjawiszczã, stanë; znankòwnik nazëwò znanczi. Niżi pòsobicã òstónã òbgòdóné wszëtczé partë mòwë, w pierszi rëdze te òtmieniwné, a pòtemù nieòtmieniwné.

2.3. CZASNIK

CZASNIK – je partã mòwë òznòczającym aktiwnosc abò stan. Òdpòwiòdò na pëtania: co robi?, co sã z nim dzeje?, w jaczim je stanie? Je samòstójnym partã mòwë; w zdanim mò fùncjã òrzeczeniò. Czasnik òtmieniów sã przez: òsobë, lëczbë, czasë, òrtë, ùstawë, tribë.

2.3.1.

ÒSOBÒWÉ FÒRMË CZASNIKA A FÒRMË INFINITIWÙ. ÒTMIANA CZASNIKÓW PRZÉZ ÒSOBË I LËCZBË W TERNYM CZASU

INFINITIW – to czasnikòwò fòrmã, jakò ni mò òkreslony fòrmë òsobë, lëczbë, czasu, òrtu, ùstawù czë tribù. Je to spòdlowò fòrmã czasnika, jakò rzòdkò wëstãpiwò samòstójno w zdanim. W kaszëbsczim jãzëkù fòrmë infinitiwù zakùńczoné sã na -c, np. *robic*, *slëchac*, *rozmiac*, *grac*.

ÒSOBÒWÒ FÒRMã CZASNIKA – òznòczò tã fòrmã czasnika, chtërna òstała pòddónò òtmianie. Z òsobòwima fòrmama mómë do ùczinkù, czëj czasnik òtmienimë przez òsobë, , np. *widzã*, *widzy*, *sedzysz*, *nëkómë*.

W kaszëbiznie wëapartniów sã sëtëmë òsobów czasnika, trzë w pòjedynczny lëczbie, trzë we wielny lëczbie i pòczestną fòrmã.

PÒJEDINCZNÒ LĚCZBA	WIELNÒ LĚCZBA
1. jò	1. mẽ
2. tĕ	2. wa
3. òn, òna, òno	3. òni, òne
Wĕ	

KÒNIUGACJÒ – to òtmiana czasnika przez òsobĕ, lĕczbĕ, czasĕ, òrtĕ, ùstawĕ, tribĕ.

W kaszĕbsczim jãzĕkù wĕapartniwò sã szterĕ kòniugacjowĕ mòdła òtmianĕ. Spòdlim pòdzĕlu na kòniugacje w kaszĕbsczim jãzĕkù je fòrma 1. i 2. òsobĕ pòjedinczny lĕczbĕ ternĕgò czasu:

- **KÒNIUGACJÒ I** -*ã*, -*esz* (*wiozã*, *wiezesz*)
- **KÒNIUGACJÒ II** -*ã* -*isz* (*robiã*, *robisz*)
- **KÒNIUGACJÒ III** -*óm* -*òsz* (*gróm*, *gròsz*)
- **KÒNIUGACJÒ IV** -*ém* -*ész* (*wiém*, *wiész*)

ÒTMIANA CZASNIKA PRZEZ ÒSOBĖ I LĚCZBĖ W TERNYM CZASU:

KÒNIUGACJÒ I - <i>ã</i> , - <i>esz</i>	
<i>wiezc</i>	
1. jò <i>wiez-ã</i>	1. mẽ <i>wiez-emĕ</i>
2. tĕ <i>wiez-esz</i>	2. wa <i>wiez-eta</i>
3. òn, òna, òno <i>wiez-e</i>	3. òni, òne <i>wioz-q</i>
Wĕ <i>wiez-ece</i>	

KÒNIUGACJÒ II - <i>ã</i> , - <i>isz</i>	
<i>robic</i>	
1. jò <i>robi-ã</i>	1. mẽ <i>rob-imĕ</i>
2. tĕ <i>rob-isz</i>	2. wa <i>rob-ita</i>
3. òn, òna, òno <i>rob-i</i>	3. òni, òne <i>robi-q</i>
Wĕ <i>rob-ice</i>	

KÒNIUGACJÒ III -óm, -ôsz

grac

1. jò <i>gr-óm</i>	1. mẽ <i>gr-ómě</i>
2. tẽ <i>gr-ôsz</i>	2. wa <i>gr-ôta</i>
3. òn, òna, òno <i>gr-ô</i>	3. òni, òne <i>gr-ajq</i>

Wẽ gr-ôce

1. jò <i>gr-ajã</i>	1. mẽ <i>gr-ajemě</i>
2. tẽ <i>gr-ajesz</i>	2. wa <i>gr-ajeta</i>
3. òn, òna, òno <i>gr-aje</i>	3. òni, òne <i>gr-ajq</i>

Wẽ gr-ajece

KÒNIUGACJÒ IV -ém, -ész

wiedzec

1. jò <i>wi-ém</i>	1. mẽ <i>wi-émě</i>
2. tẽ <i>wi-ész</i>	2. wa <i>wi-éta</i>
3. òn, òna, òno <i>wi-é</i>	3. òni, òne <i>wi-edzq</i>

Wẽ wi-éce

ÒSOBÒWÉ FÒRMĚ CZASNIKA BĚC

Apartno nót je òmawiac òtmianã czasnika *bēc*, w jaczi w ternym czasie ùchòwałë sã archajiznowé fòrmě:

bēc

1. jò <i>jem</i>	1. mẽ <i>jesmě</i>
2. tẽ <i>jes</i>	2. wa <i>jesta</i>
3. òn, òna, òno <i>je</i>	3. òni, òne <i>sq</i>

Wẽ jesce

ÛSZLÉ CZASĚ I ZAÛSZLI CZAS

ÛSZLI CZAS – je gramaticzną kategorią czasnika, jakò òdnosziwò sã do aktiwnosców i zdarzeniów, chtërne dokònywałë sã chùdzy negò sztòtu, w jaczim sã ò nich gòdò.

ÛSZLÉ CZASĚ W KASZĚBIZNIE

W kaszëbsczim jãzëkù ni ma ùszlégò prostégò czasu z rësnyyma kùnòszkama, za to kaszëbiznie przënòleżné sã sztëré òrtë ùszlégò zesadzonégò czasu (Breza, Treder 1981, 133-134; Treder, red. 2006, 42-43), a téż fòrmë zaùszlégò czasu.

Wëapartniwò sã nòslédné ùszlé zesadzone czasë:

- I. ARCHAIZNOWI ÛSZLI CZAS** – je zesadzony z òsobòwi fòrmë wëpòmòżnégò słowa *bëc* (*jem, jes, je, jesmë, jesta, sã, jesce*) i czasnikòwi fòrmë ùszlégò czasu zakùńczony na *-ł*; personowé zamiono nie je tuwò mùszëbné:

pisac

1. (jò) <i>jem pisòł</i>
(jò) <i>jem pisa(ła)</i>	1. (më) <i>jesmë piselë</i>
(më) <i>jesmë pisałë</i>
(ma) <i>jesma pisa(ła)</i>
2. (të) <i>jes pisòł</i>
(të) <i>jes pisa(ła)</i>	2. (wa) <i>jesta piselë</i>
(wa) <i>jesta pisałë</i>
(wa) <i>jesta pisa(ła)</i>
3. (òn) <i>je pisòł</i>
(òna) <i>je pisa(ła)</i>
(òno) <i>je pisało</i>	3. (òni) <i>sã piselë</i>
(òne) <i>sã pisałë</i>
(Wë) <i>jesce piselë</i>	

II. ÛSZŁI CZAS ZESADZONY Z MÛSZEBNÉGÒ PERSONOWÉGÒ ZAMIONA I CZASNIKÒWI FÒRMĚ ÛSZŁÉGÒ CZASU ZAKÙNCZONY NA -Ł:

pisac

1. <i>jô pisôł</i>
<i>jô pisa(ła)</i>	1. <i>mě piselë</i>
<i>mě pisałë</i>
<i>ma pisa(ła)</i>
2. <i>tě pisôł</i>
<i>tě pisa(ła)</i>	2. <i>wa piselë</i>
<i>wa pisałë</i>
<i>wa pisa(ła)</i>
3. <i>òn pisôł</i>
<i>òna pisa(ła)</i>
<i>òno pisało</i>	3. <i>òni piselë</i>
<i>òne pisałë</i>

Wë piselë

III. ÒPISOWÉ FÒRMĚ ZESADZONÉ Z WĚPÒMÒŻNÉGÒ SŁOWA MIEC I FÒRMĚ ZNANKÒWNIKÒWÉGÒ MIONOCZASNIKA ZAKÙNCZONY NA -N-, -T-:

pisac

1. <i>(jô) móm pisóné</i>	1. <i>(më) mómë pisóné</i>
2. <i>(të) môsz pisóné</i>	2. <i>(wa) môta pisóné</i>
3. <i>(òn, òna, òno) mô pisóné</i>	3. <i>(òni) mają pisóné</i>

(Wë) môce pisóné

IV. KÒNSTRUKCJE ZESADZONÉ Z CZASNIKÒWI FÒRMĚ ÛSZŁÉGÒ CZASU ZAKÙNCZONY NA -Ł I DODÓNÉGÒ SŁOWA ŻEM, ŻES, ŻESMĚ, ŻESTA, ŻESCE; personowé zamiono nie je tuwò mûszebné; fòrmë tegò czasu nie sã ùżiwóné w 3. òsobie pòjedynczny i wielny lëczbë; (te fòrmë dostałë sã do kaszëbsczégò jãzëka pòd cëskã kòcewsczégò dialektu):

pisac

1. (jô) żem pisôł
(jô) żem pisa(ła)	1. (më) żesmë piselë
(më) żesmë pisałë
(ma) żesma pisa(ła)
2. (të) żes pisôł
(të) żes pisa(ła)	2. (wa) żesta piselë
(wa) żesta pisałë
(wa) żesta pisa(ła)
3. òn pisôł
òna pisa(ła)
òno pisało	3. òni piselë
òne pisałë

(Wë) żesce piselë

ZAÜSZLI CZAS

Òkróm ùszlëch czasów wëapartniwô sã w kaszëbsczim jãzëkù zaüszli czas; czas nen ùchòwôł sã w kaszëbiznie do dzysdnia, le je to fòrma w copanim sã. Zaüszli czas je ùziwóny, jeżlë mómë do ùczinkù z dwùma dokònywajęcyma sã pò sobie aktiwnoscama; czas nen wskôzëje na pòprzédnosc òpisywóny aktiwnoscë. Je òn zesadzonym czasã i mòże bëc ùsòdzóny na czile òrtów:

- I. zaüszli czas, jaczi skłòdò sã z òsòbòwi fòrmë wëpòmòżnégò słowa *bëc* w ùszlim czasu (*bél, bëła, bëło, bëłë, bëłë*), czasnikòwi fòrmë ùszlégò czasu zakùńczony na *-ł* i fòrmë wëpòmòżnégò słowa *bëc* w ternym czasu; personowé zamiono nie je mùszebné, chòc mòże bëc òno ùziwóné w mòł fòrmów: *jem, jes, jesmë, jesta*:

pisac

1. (jô) jem bél pisôł
(jô) jem bëła pisa(ła)	1. (më) jesmë bëłë piselë
(më) jesmë bëłë pisałë
(ma) jesma bëła pisa(ła)
2. (të) jes bél pisôł
(të) jes bëła pisa(ła)	2. (wa) jesta bëłë piselë
(wa) jesta bëłë pisałë
(wa) jesta bëła pisa(ła)
3. (òn) bél pisôł
(òna) bëła pisa(ła)	3. òni bëłë piselë
òne bëłë pisałë

(òno) bëło pisało

(Wë) jesce bëłë piselë

II. zaùszli czas, jaczi skłôdô sã z òsobòwi fòrmë wëpòmòżnégò słowa *bëc* w ùszlim czasie (*bél, bëła, bëło, bëłë, bëłë*), fòrmë znankòwnikòwégò mionoczasnika zakùńczony na *-n-*, *-t-* i fòrmë personowégò zamiona:

jic

1. jô bél jidzony
jô bëła jidzonô	1. më bëłë jidzony
më bëłë jidzoné
2. të bél jidzony
të bëła jidzonô	2. wa bëłë jidzony
wa bëłë jidzoné
3. òn bét jidzony
óna bëła jidzonô
òno bëło jidzoné	3. òni bëłë jidzony
òne bëłë jidzoné

Wë bëłë jidzony

III. zaùszli czas, jaczi skłôdô sã z òsobòwi fòrmë wëpòmòżnégò słowa *miec* w ùszlim czasie (*miòł, mia(ła), miało, mielë, miałë*), fòrmë znankòwnikòwégò mionoczasnika zakùńczony na *-n-*, *-t-* i fòrmë òsobòwégò zamiona:

pisac

1. jô miòł pisóné
jô mia(ła) pisóné	1. më mielë pisóné
më miałë pisóné
ma mia(ła) pisóné
2. të miòł pisóné
të mia(ła) pisóné	2. wa mielë pisóné
wa miałë pisóné
wa mia(ła) pisóné
3. òn miòł pisóné
óna mia(ła) pisóné
òno miało pisóné	3. òni mielë pisóné
òne miałë pisóné

Wë mielë pisóné

Bôczënkù wëmôgają fòrmë 1. òsobë wielny lëczbë taczé, jak np.: *(ma) jes-ma pisa(ła)*, *ma pisa(ła)*, *(ma) żesma pisa(ła)*, *(ma) jesma bëła pisa(ła)*, *ma bëła jidzony*, *ma miała pisóné* – są to fòrmë, jaczé przódë bëłë ùżiwóné leno w òtniesenim do dwóch òsobów abò dwóch jinëch subiektów. Szlachòwno znaczeńk dëbeltnotë miałë fòrmë 2. osobë wielny lëczbë òrtu: *(wa) jesta pisa(ła)*, *(wa) pisa(ła)*, *(wa) żesta pisa(ła)*, *(wa) jesta bëła pisa(ła)*, *wa mia(ła) pisóné*. Dzysdnia tak znaczeńk zamiona *ma*, jak téż znaczeńk wëżi przëwòlónëch kòstrukcjów, rozkòscérził są téż na wielną lëczbã. Równak bédëje są, cobë ùżëwac jich w znaczenim dówny dëbeltny lëczbë. Pasowné fòrmë mòże ùsadzëc mést we wszëtczich czasach, równak w ùszlëch czasach są òne nôbarzi pòwszechné.

2.3.3.

PRZIŃDNÉ CZASË W KASZËBSCZIM JĂZËKÙ

PRZIŃDNY CZAS – je gramaticzną kategorią czasnika, jakò òdnosiwò są do aktiwnosców i zdarzeniów, chtërne bądą dokònywałë są pòzdze negò sztòtu, w jaczim są ò nich gòdò.

W kaszëbiznie wëapartniwò są prziŃdny prosti czas i prziŃdny zesadzony czas.

- I. PRZIŃDNY PROSTI CZAS** – je ùròbiony blòs dlò dokònónëch czasników; kùnòszczy prziŃdnégò prostégò czasu są taczé samé jak kùnòszczy ternégò czasu; personowé zamiono nie je tuwò mùszëbné:

pisac

1. <i>(jò) napiszã</i>	1. <i>(më) napiszemë</i>
2. <i>(të) napiszesz</i>	2. <i>(wa) napiszeta</i>
3. <i>(òn) napisze</i>	3. <i>(òni) napiszq</i>
<i>(òna) napisze</i>	<i>(òne) napiszq</i>
<i>(òno) napisze</i>	

(Wë) napiszece

**NÓT JE DAC BÔCZËNK NA NIEREGÛLARNÉ FÒRMË PRZIŃDNÉGO
PROSTÉGO CZASU CZASNIKA JIC:**

jic

1. (jô) pùdā	1. (më) pùdzemë
2. (të) pùdziesz	2. (wa) pùdzeta
3. (òn) pùdze	3. (òni) pùdą
(òna) pùdze	(òne) pùdą
(òno) pùdze	

(Wë) pùdzece

**CZASNIK BËC W PRZIŃDNYM PROSTIM CZASU MÒŻE MIEC TRZË
ZESTÔWCZI ÒSOBÒWËCH FÒRMÓW:**

bëc

1. (jô) bādā	1. (më) bādzemë
2. (të) bādziesz	2. (wa) bādzeta
3. (òn) bādze	3. (òni) bādą
(òna) bādze	(òne) bādą
(òno) bādze	

(Wë) bādzece

1. (jô) bądā	1. (më) bądzemë
2. (të) bądziesz	2. (wa) bądzeta
3. (òn) bądze	3. (òni) bądą
(òna) bądze	(òne) bądą
(òno) bądze	

(Wë) bądzece

1. (jô) <i>mdã</i>	1. (më) <i>mdzemë</i>
2. (të) <i>mdzesz</i>	2. (wa) <i>mdzeta</i>
3. (òn) <i>mdze</i>
(òna) <i>mdze</i>
(òno) <i>mdze</i>	3. (òni) <i>mdq</i>
(òne) <i>mdq</i>
(Wë) <i>mdzece</i>	

II. PRZIŃDNY ZESADZONY CZAS – je ùrôbióny blós dlô dokònónëch czasników; fòmë negò czasu mòże twòrzëc na dwa spôsobë:

a) prziŃdny czas zesadzony z òsobòwi fòmë wëpòmòžnégò słowa *bëc* w prziŃdnym czasie i czasnikòwi fòmë ùszlégò czasu zakùńczony na -ł; personowé zamiono nie je tuwò mùszebné:

pisac

1. (jô) <i>bãdã pisôł</i>
(jô) <i>bãdã pisa(ła)</i>	1. (më) <i>bãdzemë piselë</i>
(më) <i>bãdzemë pisałë</i>
(ma) <i>bãdzema pisa(ła)</i>
2. (të) <i>bãdziesz pisôł</i>
(të) <i>bãdziesz pisa(ła)</i>	2. (wa) <i>bãdzeta piselë</i>
(wa) <i>bãdzeta pisałë</i>
(wa) <i>bãdzeta pisa(ła)</i>
3. (òn) <i>bãdze pisôł</i>
(òna) <i>bãdze pisa(ła)</i>
(òno) <i>bãdze pisało</i>	3. (òni) <i>bãdq piselë</i>
(òne) <i>bãdq pisałë</i>
(Wë) <i>bãdzece piselë</i>	

b) prziŃdny czas zesadzony z òsobòwi fòmë wëpòmòžnégò słowa *bëc* w prziŃdnym czasie i fòmë infinitiwù; personowé zamiono nie je tuwò mùszebné:

pisac

1. (jô) <i>bãdã pisac</i>	1. (më) <i>bãdzemë pisac</i>
2. (të) <i>bãdziesz pisac</i>	2. (wa) <i>bãdzeta pisac</i>
3. (òn) <i>bãdze pisac</i>	3. (òni) <i>bãdq pisac</i>

(òna) bādze pisac

(òne) bādą pisac

(òno) bādze pisac

(Wë) bādzece pisac

W przinđnym zesadzonym czasu wëpòmòżné słowò *bëc* mòże òstac ùżëté téż wedle pòòstałëch dwùch mòdlów òtmianë, tj. jakno: *bądā, bądziesz, bądze, bądzemë, bądzeta, bądq, bądzece*; abò: *mdā, mdziesz, mdze, mdzemë, mdzeta, mdq, mdzece*.

2.3.4.

NÔDŽIBË: ÒZNAJMÒWNIK, ROZKAZOWNIK, ZASTRŽÉGÒWNIK

NÔDŽIB – to gramaticznò kategoriò czasnika, jakò dôwò mòżlëwòtā wërażeniò ùprocëmniëniów gòdającégò do tegò, ò czym òn gòdò.

W kaszëbsczim jāzëkù wëapartniwò sā trzë nòdžibë:

- òznajmùjący nòdžib,
- rozkazëjący nòdžib,
- zastržégòwi nòdžib.

ÒZNAJMÙJĄCY NÔDŽIB (ÒZNAJMÒWNIK) – wëròżò neùtralné ùprocëmniënia gòdającégò do tegò, ò czym òn gòdò. W òznajmòwniku mòżna ùżëwac fòrmów we wszëtczich czasach; òkróm tegò ni ma apartnëch znanków wskòzëjącëch na kategoriā òznajmùjącégò nòdžibù.

Przëmiòrë zdaniów w òznajmùjącym nòdžibie: *Zbiéróm malëně. Zajc nëkòł przez łąkā. Zapòlisz swiëczkā.*

ROZKAZËJĄCY NÔDŽIB (ROZKAZOWNIK) – wëròżò pòlët wëkònaniò jaczis aktiwnoscë; mòże miec fòrmā rozkazu, żądaniò, żëczbë abò prosbë.

Fòrmë rozkazownika dlô 2. òsobë pòjedinczny lëczbë twòrzi sã na czile òrtów:

- a) rozkazownik z archajiznowima kùnòszkama: -ë (pò cwiardëch spółzwãkach), np.: *grochòcë!*, -i (pò mitchich spółzwãkach), np.: *mërgni!*;
- b) rozkazownik z kùnòszkã -ø (ùżiwóny równobieżno do rozkazownika z archajiznowim kùnòszkã), np.: *grochòc!*;
- c) Jeżlë zestawic kòl siebie fòrmë z archajiznowima kùnòszkama rozkazownika i rozkazownika z kùnòszkã -ø, colemãło mdzemë miec do ùczinkù z alternacjama: o/ó, np.: *robi!* / *rób!*; a/ô, np.: *każë!* / *kôż!*; â/q, np.: *trãbi!* / *trq̃b!*.
- d) rozkazownik z kùnòszkã -øj – òdnòszô sã do czasników III kòniugacji -óm, -òsz, np.: *gròj!*, *spiewòj!*;
- e) rozkazownik zakùńczony spółzwãkã -j: *lej!*, *pluj!*;
- f) nieregularną fòrmã mô rozkazownik òd czasnika *jic*: *pòj!*, *biéj!* abò *biòj!*

Fòrmë rozkazownika w 1. i 2. òsobie wielny lëczbë i pòczestną fòrmą rozkazownika twòrzi sã przez dodanié do fòrmë rozkazownika w 2. òsobie pòjedinczny lëczbë pasownëch òsobòwëch kùnòszków:

- rozkazownik dlô 1. òsobë wielny lëczbë: -më, np.: *grochòcëmë!*, *mërgnimë!*, *lejmë!*;
- rozkazownik dlô 2. òsobë wielny lëczbë: -ta, np.: *grochòcëta!*, *mërgnita!*, *lejt!*;
- pòczestnô fòrma rozkazownika: -ce, np.: *grochòcëce!*, *mërgnice!*, *lejce!*

Archajiznowé fòrmë rozkazownika, przënòleżné nordowi kaszëbiznie, w przëtròfkù niechtërnëch czasników jinaczã sã òd pasownëch fòrmów òznajmùjącégò nòdżibù leno mòlã akcentu: *mërgnimë!*, *mërgnita!*, *mërgnice!* – w rozkazëjącym nòdżibie; *mërgnimë!*, *mërgnita!*, *mërgnice!* – w òznajmùjącym nadżibie.

Fòrmë rozkazownika dlô 3. òsobë pòjedinczny lëczbë i dlô 3. òsobë wielny lëczbë twòrzi sã òpisowò przez dodanié partiklë *niech*: *niech grochòcë!*, *niech mërgnie!*, *niech lej!*, *niech grochòcã!*, *niech mërgnã!*, *niech lejã!*.

ZASTRÉGÒWI NÒDŻIB (ZASTRÉGÒWNIK) – wëròżô zastrégòwòsc abò domëslënk. Zastrégòwnik je zesadzony z mùszëbnégò òsobòwégò zamiona, partiklë *bë* i czasnikòwi fòrmë ùszlégò czasu zakùńczony na -ł:

pisac

1. *jô bë pisôł*
jô bë pisa(ła)

2. *të bë pisôł*
të bë pisa(ła)

3. *òn bë pisôł*
òna bë pisa(ła)
òno bë pisało

1. *më bë piselë*
më bë pisałë
ma bë pisa(ła)

2. *wa bë piselë*
wa bë pisałë
wa bë pisa(ła)

3. *òni bë piselë*
òne bë pisałë

Wë bë piselë

W kaszëbszczich gwarach mòże pòtkac fòmë zastrégòwnika zesadzonégò z partiklë *bë* z dodónym do ni òsobòwim kùnoszkã i czasnikòwi fòmë ùszlégò czasu zakùńczony na *-ł*, np.: *jô bëm pisôł*. W lëteracczi kaszëbiznie równak bédëje sã ùżiwanië zastrégòwnika zesadzonégò z mùszebnégò òsobowégò zamiona, partiklë *bë* bez rësnëch òsobowëch kùnoszków i czasnikòwi fòmë ùszlégò czasu zakùńczony na *-ł*.

2.3.5.

ÛSTÔW CZASNIKA

ÛSTÔW – je gramaticznã kategoriã czasnika, jaczi fùncjã je wëròżanië ùprocënnieniô midzë subiektã, chtëren wëkònywò aktiwnosc, a òbiektã ny czinnoscë.

W kaszëbsczim jãzëkù wëapartniwò sã trzë ùstawë:

- **ÒDSEBNY ÛSTÔW** – subiekt òznôczô wëkònawcã aktiwnoscë, a dofùlowanië – òznôczô òbiekt aktiwnoscë, np.: *Adóm pije kòmpòt. Adóm wëpił kòmpòt. Dzeckò mëje szczërza.*
- **NASEBNY ÛSTÔW** – subiekt je òbiektã aktiwnoscë, a dofùlowanië òznôczô wëkònawcã aktiwnoscë, np.: *Kòmpòt je piti przez Adama. Kòmpòt òstòł wëpiti przez Adama. Szczirz je mëti przez dzeckò.*

- **DOSEBNY ÛSTÔW** – subiekt je tak wëkòdawcą aktiwnoscë, jak téż ji òbiektã, np.: *Szczirz sã mëje*.

Kòonstruowanié òdsebnégò, nasebnégò i dosebnégò ùstawù:

- **ÒDSEBNY ÛSTÔW**: mùszebnò je òsobòwò fòrma czasnika, chtëren nie je nòwrotnym czasnikã;
- **NASEBNY ÛSTÔW**: je twòrzony za pòmòcą òsobòwi fòrmë czasnika *bëc, bëwac, òstac* abò *òstawac* i znankòwnikòwégò pasywnégò miono-czasnika;
- **DOSEBNY ÛSTÔW**: je ùsòdzóny za pòmòcą òsobòwi fòrmë czasnika i nòwrotnégò zamiona *sã*.

W kaszëbsczim jãzëkù nie òbòwiazëje regla, że nasebny ùstòw mòże bëc ùròbióny leno òd przechòdnëch czasników. Na skùtk interferencjów miem-czëznë je mòżlëwë w kaszëbiznié ùsòdzanié nasebnégò ùstawù òd niechtërnëch nieprzechòdnëch czasników, np.: *Jò jem wëjachóny. Òna je jidzonò*. (Breza, Treder 1981, 134).

2.3.6.

ASPEKT

ASPEKT – je gramaticzną kategòriã czasnika, jakò wëròzò to, czë je to czasnik dokònóny, czë niedokònóny. Czasnik nie òtmieniwiò sã przez aspektë, ale aspekt je znankã przepisónã do gwëségò czasnika.

DOKÒNÓNY CZASNIK – òznòczò aktiwnosc, chtërna òstała ju zakùńczonò i wëkònónò abò jakò òstónie ùkùńczonò w przinòdnoce. Czasnik dokònóny mòże bëc ùżëti leno w ùszlìm czasie i w przinòdnym czasie, a ni mò ternégò czasu. Dokònóné czasniczi mògã miec leno prosti przinòdny czas, nie dò sã dlò nich ùtwòrzëc zesadzonégò przinòdnégò czasu. Wiele dokònónëch czasników zamikò w se prefiks, np.: *przeczëtac, wëjachac, zaspiewac, dopisac*, chòc sã téż bezprefiksowé dokònóné czasniczi, np.: *kùpic, wzyc, rzeknac*.

NIEDOKÒNÓNY CZASNIK – òznôczô aktiwnosc, jakô dérëje abò jakô pôwtôrzô sã w przîndnoce. Niedokònóné czasniczi sã colemãło bezprefiksalné, np.: *czëtac, robic, nëkac, warzëc*. Czasã mòżlëwé sã fòrmë niedokònónëch czasników z prefiksã, np.: *wëchòdzëc, dolatëwac*, chòc nót je dac bôczënk, że dokònónyma równoznaczënama nëch prefiksalnëch niedokònónëch czasników sã téż fòrmë z prefiksã. Znankã niedokònónëch czasników je to, że mòże òd nich ùtwòrzëc leno fòrmë zesadzonégò przîndnégò czasu, np.: *bãdã czëta, bãdã grac*, a nie je mòżlëwé ùsãdzenié fòrmów prostégò przîndnégò czasu.

ASPEKTOWÉ PÔRË: colemãło mòżemë wëapartnic pôrë czasników niedokònónëch i dokònónëch, np.: *skakac – skòczëc, robic – zrobic, spiewac – zaspiewac, pisac – napisac, grac – zagrac, kùpic – kùpiwac*.

2.3.7.

MIONOCZASNICZI

Przëczasnikòwé mionoczasniczi czësto nie sã znóné gòdóny kaszëbiznie, ale sã òne ùziwóné przez àutorów w tekstach pisónëch. Za to znankòwnikòwé mionoczasniczi mòże pòtkac tak w gòdónym, jak téż w pisónym kaszëbsczim jãzëkù.

ZNANKÒWNIKÒWI PASYWNY MIONOCZASNIK ùsòdzô sã òd czasnika colemãło przez dodanié sufiksów *-ti, -ny, -ony (-òny), -óny*, np.: *ùmëti, zmùszony, wënëkóny*. Równak w zasëgù kaszëbsczich znankòwnikòwëch pasywnëch mionoczasników mieszcã sã téż dówné znankòwnikòwé ùszlë aktiwné mionoczasniczi zakùńczoné na *-ł*, np.: *zeniãłi, zmòkłi, zjadłi, zamkłi, òtemkłi, wëpraglì*. Znankòwnikòwi pasywny mionoczasnik szlachòwno jak znankòwnik òtmieniwiò sã przez przëpòdczi, lëczbë i òrtë.

ZNANKÒWNIKÒWI AKTYWNY MIONOCZASNIK je ùròbióny òd czasnika przez dodanié sufiksu *-acy*, np.: *piszący, gòdający, zdrzający, wëzërający*. Tak jak znankòwnik, tak téż znankòwnikòwi aktiwny mionoczasnik òtmieniwiò sã przez przëpòdczi, òrtë i lëczbë. W gòdóny kaszëbiznie

fòrma ta je czasã ùżiwônô, chòc tak w gòdònèch, jak téż w písònèch tekstach pòwszechniészô je fòrma òpisowô. W mòl fòrmów ze znankòwnikòwim aktywnym mionoczasnikã tipù: *czëtajãcô białka, jadãcy knòp* czë *bawiãcé sã dzeckò*, czãscy pòtikô sã òpisowé fòrmë tipù: *bialka, co czëtô* abò *bialka, jakô czëtô; knòp, co jedze* abò *knòp, jaczi jedze; dzeckò, co sã bawi* abò *dzeckò, jaczé sã bawi*; na mòdło kònstytucyjów pòlskich w mòl fòrmów ze znankòwnikòwim aktywnym mionoczasnikã ùżiwô sã téż coròż czãscy fòrmów tipù: *bialka, chtërna czëtô; knòp, chtëren jedze; dzeckò, chtërno sã bawi*.

PRZĘCZASNIKÒWI TERÔCZASNY MIONOCZASNIK – je twòrzony òd czasnika przez doparłãczenié sufiksu *-qčë*, np.: *jidqčë, ležqčë, nëkajqčë, niosqčë, liszczqčë*. Leno òd niedokònónèch czasników je mòżlëwé ùsãdzenié przëczasnikòwèch terôczasnèch mionoczasników. Fòrma ta szlachòwno jak przëczasnik je nieòtmieniwnô.

PRZĘCZASNIKÒWI ÙPRZÉDNY MIONOCZASNIK – je ùròbióny òd czasnika przez dodanié sufiksów *-łszë, -wszë*, np.: *wszedłszë, zaspiéwawszë, kùpiwszë, zrobiwszë*. Fòrmã tã mòże ùsãdzëc leno òd dokònónèch czasników. Przëczasnikòwi ùprzédny mionoczasnik nie òtmieniwnô sã.

2.4. JISTNIK

JISTNIK – je fùlznacznikòwim partã mòwë, jaczi òznóczô òsobã, rzecz, stón abò abstrakcyjny pòchwôt. W zdanim jistnik mòże miec fùncjã subiektu, dofùlowaniô, przëdòwkù, òkòlnika abò òrzecznika w mionowim predikace.

2.4.1.

KLASYFIKACJŌ JISTNIKŌW Z PŌZDRZATKŌ NA ZNACZENIÉ

Wëapartniwŏ sã nŏslédné pŏrë procëmstŏjných karnŏw jistnikŏw:

- a) **GWŌSNÉ I PŌSPŌLITÉ JISTNICZI** – gwŏsné jistniczi to ùmŏwné pŏzwë, jaczé òdnŏszajã sã do indywidualných przedmiotŏw abŏ òsobŏw, np. *Kaszëbë, Gduńsk, Damroka, Amerika*; pŏspŏlité jistniczi to zbiérë ò wiele elementach; pŏspŏliti jistnik mòże òdniesc do kŏżdégò elementu gwësnergò zbiéru, np. *krowa, chëcz, gwiôzda, kwiat*;
- b) **ŌSOBŌWÉ I NIEŌSOBŌWÉ JISTNICZI** – òsobŏwé jistniczi to karna pŏzwŏw òsobŏw, np. *szkŏlny, Kaszëba, bialka, Éwa*; nieòsobŏwé jistniczi to karna pŏðstalëch pŏzwŏw, np. *ksãżka, wŏlk, trŏwa, snŏżosc*;
- c) **ŻEWŌTNÉ I NIEŻEWŌTNÉ JISTNICZI** – żëwŏtné jistniczi to karna żëwëch jistotŏw, np. *miedwiëdz, kùra, ùrzãdownik, dzeckò, Józef*; nieżëwŏtné jistniczi to karna pŏðstalëch pŏzwŏw, np. *grzib, wid, redota*;
- d) **KŌNKRETNÉ I ABSTRAKCYJNÉ JISTNICZI** – kŏnkretné jistniczi òdnŏszajã sã do pŏzwŏw rzeczŏw i zjawiszczŏw, jaczé sã merkŏné przez zmëslë, np. *żaba, krëszka, taska, Michŏł*; abstrakcyjné jistniczi òdnŏszajã sã do pŏzwŏw pŏchwŏtŏw, jaczé nie sã merkŏné przez zmëslë, np. *miłota, zelonosc, wiëdza*.

2.4.2.

GRAMATICZNÉ KATEGŌRIE JISTNIKA

ŌRT

Dlŏ jistnika ōrt je kategŏriã selektywnã, co òznŏczŏ, że jistnik mŏ ju naznaczony gramaticzny ōrt, a nie òtmieniwiŏ sã przez ōrtë, np. *słowŏrz* je chłopszczégò ōrtu i ni mòżna stwŏrzëc białŏgłŏwsczi fŏrmë negŏ jistnika.

W òsobŏwëch jisnikach gramaticzny ōrt je colemã równy nŏtërnémù ōrtowi, np. jistniczi *chłŏp, syn, piekŏrz* wiedno sã chłopszczégò ōrtu, za to jistniczi *bialka, cŏrka, gŏspŏdëni* wiedno sã białŏgłŏwsczczégò ōrtu. Jistniczi, jaczé sã pŏzwama zwierzãt, colemã majã kategŏriã ōrtu ùmŏwnã, np. *trus, szur* majã chłopszczi ōrt, a *rëba* czë *papùga* sã białŏgłŏwsczczégò ōrtu

– je to wëchôdënkã leno kònwencji, za to jistnieje na przëmiôr rozjinaczenié w przëtrôfkù jistników: *kùra* i *kùr* czë *krowa* i *bik*. Jistniczi, nazëwającë przëdmiotë, wiedno mają ôrt gramaticzny ùmòwny, np. *chëcz*, ale *bùdink*, *taska*, ale *grónk*, a téz *wëro*, *òkno*.

W kaszëbsczim jãzëkù fùncjonëją kategòrie żëwòtnoscë i òsobòwòscë. Kategòrie te mają cësk na wëapartnienié ôrtu jistnika. W parlãce z nima dokònywò sã pòdzëlu na nòslédné gramaticzné ôrtë:

a) **CHŁOPSCZI ÔRT**, w òbrëmim chłopszczëgò ôrtu mòże jesz wëapartnic:

- chłopszi ôrt òsobòwi (*ksądz*),
- chłopszi ôrt żëwòtny nieòsobòwi (*mòtil*),
- chłopszi ôrt nieżëwòtny (*bùdink*),

b) **BIAŁOGŁOWSCZI ÔRT** (*królewionka*, *mësz*, *tòfla*),

c) **DZECNY ÔRT** (*dzeckò*, *prosã*, *òkno*).

Gramaticzny ôrt jistnika mò cësk na ôrt jinëch partów mòwë, syntakticzno zanòlëznëch òd niego: znankòwnika, wielnika, czasnika i niechtërnëch zamionów.

LËCZBA

Jistnik òtmieniów sã przez lëczbë; w kaszëbsczim jãzëkù jistniczi mògã miec pòjedinczną abò wielną lëczbã. Leno niewiòldzi dzël jistników ni mò pòjedinczny lëczbë, są to tzw. *pluralia tantum*, np. *bùksë*, *dwiërze*, *grable*, *lëpë*, *sanie*, *skrzëpice*, *widlë*. Nót je téz wëapartnic *singularia tantum* – jistniczi, jaczé ni mają wielny lëczbë, np.: *lëft*, *młodzëzna*, *pisanié*.

PRZËPÔDK

Kaszëbszi jãzëk ùtrzymòł sëtmië przëpòdków: nominatiw (nazëwòcz), genetiw (rodzòcz), datiw (dòwòcz), akùzatiw (winowòcz), instrumental (narzãdzòcz), lokatiw (mòlnik), wòkatiw (wòliwòcz). Nominatiw i wòkatiw to niezanòlëzné przëpòdczi, wszëtczë pòòstałë są zanòlëznyma przëpòdkama. Przëpòdczi wëròżają w zdanim syntacticzné ùprocëmniënìa midzë słowama.

2.4.3.

DEKLINACJÔ JISTNIKA

2.4.3.1.

PÒDZÉLËNK JISTNIKÓW NA DEKLINACJE

Pòdzelënk jistników na deklinacje dokònywóny je na spòdlim dwùch kriteriów:

- a) òrtowégò kriterium, co òznòczò, że przënòležnota do gwësny deklinacji je wëznòczónò przëz òrt jistnika;
- b) kùnòszka jistnika w nominatiwie pòjedynczny lëczbë.

W kaszëbiznie wëapartniwò sã trzë deklinacje:

I DEKLINACJÔ (CHŁOPSKÔ DEKLINACJÔ) – przënòlégają tuwò jistniczi chłopszczégò òrtu, jaczich téma kùnczi sã na spòłzwãk; w nominatiwie pòjedynczny lëczbë mają nulowi kùnòszk. I deklinacjô òbjimò téż niewiòldzé karno jistników zakùńczonëch na *-o* (*-ò*), òznòczającëch gwòsné miona, jak np. *Beno, Bruno, Henkò*. Do chłopszi deklinacji wparłãziwò sã téż jistniczi chłopszczégò òrtu zakùńczoné w nominatiwie pòjedynczny lëczbë na *-a*, np. *pòeta, artista*, no slédné karno jistników mò kùnòszczy jisté jak jistniczi białogłowszczégò òrtu zakùńczoné na *-a*.

II DEKLINACJÔ (BIAŁOGŁOWSKÔ DEKLINACJÔ) – przënòlégają tuwò jistniczi białogłowszczégò òrtu, jaczé w nominatiwie pòjedynczny lëczbë mają kùnòszczy: *-a*, *-ò* abò *-i*, *-ø*, a téż apartną pòdklasã twòrzã jistniczi białogłowszczégò òrtu zakùńczoné na spòłzwãk, chtërne w nominatiwie pòjedynczny lëczbë mają nulowi kùnòszk.

III DEKLINACJÔ (DZECNÔ DEKLINACJÔ) – przënòlégają tuwò jistniczi dzecnégò òrtu, jaczé w nominatiwie pòjedynczny lëczbë mają kùnòszczy *-é*, *-o*, (*-ò*); jistniczi dzecnégò òrtu zakùńczoné na *-ã*, jaczé w zanòlëznëch przëpòdkach mają rozszerzenie *-ãc-* abò *-en-*, a téż jistniczi dzecnégò òrtu zakùńczoné na *-e* (jistniczi z sufiksama: *-iszcze*, *-ëszcze*).

ÒGLOWÉ BÔCZĚNCZI TIKAJĄCÉ SĀ ÒTMIANĚ JISTNIKÓW

W genetiwie, datiwie, instrumentalu i lokatiwie wielny lëczbë zaszła demorfologizacjô ôrtu, co ôznôczô, że kùnôszczy, taczé jak: *-ów* (genetiwi wielny lëczbë), *-óm* (datiw wielny lëczbë), *-ama* (instrumental wielny lëczbë), *-ach* (lokatiwi wielny lëczbë) i wëstąpiwają równo we wszëtczych deklinacjach niezanôležno ôd ôrtu jistnika.

W akùzatiwie pòjedynczny lëczbë wëapartniwô sã kategóriã żëwòcëznë i nieżëwòcëznë. Akùzatiwi nieżëwòtnëch jistników pòjedynczny lëczbë je równy nominatiwòwi, akùzatiwi żëwòtnëch jistników pòjedynczny lëczbë je równy genetiwòwi.

W akùzatiwie wielny lëczbë wëapartniwô sã kategóriã personowòscë i niepersonowòscë. Akùzatiwi niepersonowëch jistników wielny lëczbë je równy nominatiwòwi, akùzatiwi personowëch jistników wielny lëczbë je równy genetiwòwi

Spôdkòwizną dualny lëczbë je kùnôszk *-ama*, ni mô òn ju równak znacënkù dëbeltnotë, ale ôznôczô pluralëznã. Dualny kùnôszk *-ama* je kùnôszkã instrumentalu wielny lëczbë dlô wszëtczych deklinacjów, np. *kòt-ama*, *słowarz-ama* (I), *krow-ama*, *noc-ama* (II), *celât-ama*, *dzec-ama* (III).

W kaszëbsczech gwarach mómë do ùczinkù z wiôldżim rozjinacënim kùnôszków jistnika. Mòżemë wëapartnic wiele równobieżnëch kùnôszków, a téż w gwarowi kaszëbiznie còlemło jinô je dobiérnota kùnôszków w apartnëch przëpòdkach jak w lëteracczim kaszëbsczim jãzëkù.

2.4.3.3.

I DEKLINACJÓ (CHŁOPSKÓ DEKLINACJÓ)

ÒTMIANA JISTNIKÓW CHŁOPSCZÉGÒ ÒRTU ZAKÙNCZONĚCH NA SPÓŁZWĄK:

PÒJEDINCZNÒ LĚCZBA							
N.	wid-ø	słowôrz-ø	kòt-ø	kón-ø	knôp-ø	knôpk-ø	syn-ø
G.	wid-u	słowarz-a	kòt-a	kòni-a	knôp-a	knôpk-a	sën-a
D.	wid-owi	słowarz-owi	kòt-owi	kòni-owi	knôp-ù	knôk-òwi	sën-owi
A.	wid-ø	słowôrz-ø	kòt-a	kòni-a	knôp-a	knôpk-a	sën-a
I.	wid-ã	słowarz-ã	kòt-ã	kòni-ã	knôp-ã	knôpk-ã	sën-ã
L.	widz-e	słowarz-u	kòc-e	kòni-u	knôpi-e	knôpk-ù	sëni-e
W.	widz-e!	słowarz-u!	kòc-e	kòni-u!	knôpi-e!	knôpk-ù!	sëni-e!

WIELNÒ LĚCZBA							
N.	wid-ë	słowarz-e	kòt-ë	kòni-e	knôp-i	knôpc-ë	sën-owie
G.	wid-ów	słowarz-ów	kòt-ów	kòni-ów kòn-i	knôp-ów	knôpków	sën-ów
D.	wid-óm	słowarz-óm	kòt-óm	kòni-óm	knôp-óm	knôk-óm	sën-óm
A.	wid-ë	słowarz-e	kòt-ë	kòni-ów	knôp-ów	knôpk-ów	sën-ów
I.	wid-ama	słowarz-ama	kòt-ama	kòni-ama	knôp-ama	knôpk-ama	sën-ama
L.	wid-ach	słowarz-ach	kòt-ach	kòni-ach	knôp-ach	knôpk-ach	sën-ach
W.	wid-ë!	słowarz-e!	kòt-ë!	kòni-e!	knôp-i!	knôpc-ë!	sën-owie!

PÒJEDINCZNÒ LĚCZBA		
N.	Michôł-ø	Ben-o
G.	Michał-a	Ben-a
D.	Michał-owi	Ben-owi
A.	Michał-a	Ben-a
I.	Michał-ã	Ben-ã
L.	Michał-e	Beni-e
w.	Michał-e!	Beni-e!

ÒTMIANA JISTNIKÓW CHŁOPSCZÉGÒ ÔRTU ZAKÙNCZONĚCH NA -A:

	PÒJEDINCZNÒ LĚCZBA	WIELNÒ LĚCZBA
N.	pòet-a	pòec-ě
G.	pòet-ě	pòet-ów
D.	pòec-e	pòet-óm
A.	pòet-ã	pòec-ě
I.	pòet-ą	pòet-ama
L.	pòec-e	pòet-ach
w.	pòet-o!	pòec-ě!

ÒSOBLĚWÒSCĚ I DEKLINACJI

Jistniczi chłopsczégò ôrtu zakùnczoné w nominatiwie pòjedinczny lěczbĕ samòzwākã -a òtmieniawają sã tak samò jak jistniczi białogłowszczégò ôrtu zakùnczoné nym samim samòzwākã. Pòniższé bôczĕnczi tikają sã leno jistników chłopsczégò ôrtu zakùnczonĕch w nominatiwie pòjedinczny lěczbĕ spòłzwākã. A do jistników chłopsczégò ôrtu zakùnczonĕch na -a òtnôszają sã wszĕtczé bôczĕnczi przedstawioné przĕ òmówianim òtmianĕ białogłowszczich jistników zakùnczonĕch na -a.

W nominatiwie pòjedinczny lěczbĕ jistników zakùnczonĕch na spòłzwāk wiedno wĕstãpiwò nulowi kùnôszk.

Genetiw pòjedinczny lěczbĕ chłopsczych spòłzwākòwĕch jistników mò dwa równobieżné kùnôszczy -a i -u (-ù), jaczé są dobieróné na spòdlim semanticznégò kriterium: kùnôszk -a mają wiedno żĕwòtnĕ jistniczi.

W òbrëmim niezëwòtnëch jistników *-a* w genetiwie pòjedinczny lëczbë mają wiedno jistniczi òznóczającé pòzwë brządów, pòzwë nòrzãdlów i statków, pòzwë miarów, wógów, dëtków, pòzwë partów całã, miesãców, czãdników, grów, tuńców, a téż deminutiwa i hipòkòristika. W pòstałëch jistnikach ni ma precyzyjno naznaczonëch prawidlów dobiérnotë kùnòszków *-a*, *-u* (*-ù*), chòc nót je nadczidnãc, że w slédnym czasie ekspansywny je kùnòszk *-a*.

W datiwie pòjedinczny lëczbë spòłzwãkówëch jistników chłòpsczégò òrtu wëapartniwò sã dwa kùnòszczy: *-owi* (*-òwi*), *-u* (*-ù*). Wnet wiedno ùżiwóny je kùnòszk *-owi* (*-òwi*). Ùżëcë kùnòszka *-u* (*-ù*) ògrãnczonë je blòs do niechtërnëch personowëch jednoszlãbizowëch jistników: *Bòg-ù*, *òjc-u*, *pan-u*, *chłòp-ù*, *knòp-ù*.

Akùzatiw niezëwòtnëch chłòpsczich spòłzwãkówëch jistników w pòjedinczny lëczbie je równy nominatiwòwi, akùzatiw żëwòtnëch jistników w pòjedinczny lëczbie je równy genetiwòwi.

W instrumentalu pòjedinczny lëczbë spòłzwãkówëch jistników chłòpsczégò òrtu wiedno je kùnòszk *-ã*.

W lokatiwie pòjedinczny lëczbë chłòpsczich spòłzwãkówëch jistników wëapartniwò sã dwa kùnòszczy *-u*, (*-ù*) *-e*, jaczé sã dobiérónë na spòdlim fòneticznégò kriterium. Kùnòszk *-u* (*-ù*) dówò sã w jistnikach zakùńczonëch na mitczy abò historiczno mitczy spòłzwãk, jak np. w słowach: *kòniu*, *słòwarz-u*, *Karol-u*, téż w jistnikach zakùńczonëch na tilnojãzëkòwë spòłzwãczy, jak np. w jistnikach: *knòpk-ù*, *progù*, *strach-ù* i téż w jistnikach zakùńczonëch na *-s* *-z*: *szòltës-u*, *kréz-u*. Kùnòszk *-e* dówò sã w jistnikach zakùńczonëch na cwiardi spòłzwãk (z wëjimkã historiczno mitczich spòłzwãków, tilnojãzëkòwëch spòłzwãków i spòłzwãków *-s*, *-z*), jak w słowach: *widz-e*, *kòc-e*, *knòp'-e*.

W nominatiwie wielny lëczbë spòłzwãkówëch jistników chłòpsczégò òrtu mòżëbnë sã nòslédné kùnòszczy: *-i* (*-y*), *-ë*, *-e*, *-owie* (*-òwie*), *-a*. Kùnòszk *-owie* (*-òwie*) je w lëteracczi kaszëbiznie ùżiwóny blòs dlò niechtërnëch personowëch jistników, jak np. *sënowie*, *profesor-owie*. Kùnòszk *-a* wëstãpiwò blòs w niewielnëch jistnikach cwiardotémòwëch, wikszi dzëlã zapòżëczonëch z łączëznë, jak np. *akt-a*, *kòszt-a*. Kùnòszczy *-i* (*-y*), *-ë*, *-e* dówò sã pasowno do przënòlëżny fòrmë jistnika.

W genetiwie wielny lëczbë chłòpsczich spòłzwãkówëch jistników mómë trzë lëteracczé kùnòszczy: *-ów*, *-ø*, *-i* (*-y*), dobiérónë pasowno do przënòlëż-

ny fòrmë jistnika: *kòt-ów*, *knôp-ów*, *lëdz-y*, *mieszczón-ø*. W slédnym czasie corôz barzi ekspansywny je kùnôszk -ów, jaczi mòże òstac dodóny mést do kòżdégò jistnika.

Kùnôszk -óm w datiwie wielny lëczbë wëstąpiwô we wszëtczych jistnikach, téż nëch przëpòdajęcëch do I deklinacji.

Akùzatiw niepersonowëch spòłzwàkówëch jistników chłòpsczégò òrtu wielny lëczbë je równy nominatiwòwi, akùzatiw personowëch jistników wielny lëczbë je równy genetiwòwi.

Kùnôszk -ama w instrumentalu wielny lëczbë wëstąpiwô we wszëtczych jistnikach, téż nëch przëpòdajęcëch do I deklinacji.

Kùnôszk -ach w lokatiwie wielny lëczbë wëstąpiwô we wszëtczych jistnikach, téż nëch przëpòdajęcëch do I deklinacji.

Wòkatiw wielny lëczbë spòłzwàkówëch jistników chłòpsczégò òrtu je wiedno równy nominatiwòwi.

2.4.3.4.

II DEKLINACJÒ (BIAŁOGŁOWSKÒ DEKLINACJÒ)

ÒTMIANA JISTNIKÓW BIAŁOGŁOWSZÉGÒ ÒRTU ZAKÙNCZONËCH NA SAMÒZWĄK -A:

PÒJEDINCZNÒ LËCZBA					
N.	dòk-a	wiérzt-a	akademi-ò	mësl-ò	Ank-a
G.	dòcz-i	wiérzt-ë	akademi-i	mësl-ë	Ancz-i
D.	dòc-e	wiérzc-e	akademi-i	mësl-ë	Anc-e
A.	dòk-ã	wiérzt-ã	akademi-ã	mësl-ã	Ank-ã
I.	dòk-ą	wiérzt-ą	akademi-ą	mësl-ą	Ank-ą
L.	dòc-e	wiérzc-e	akademi-i	mësl-ë	Anc-e
w.	dòk-ò!	wiérzt-o!	akademi-o!	mësl-o!	Ank-ò!

WIELNÔ LĚCZBA				
N.	dôcz-i	wiérzt-ě	akademi-e	měsl-ě
G.	dôk-ów	wiérzt-ów	akademi-ów	měsl-ów
D.	dôk-óm	wiérzt-óm	akademi-óm	měsl-óm
A.	dôcz-i	wiérzt-ě	akademi-e	měsl-e
I.	dôk-ama	wiérzt-ama	akademi-ama	měsl-ama
L.	dôk-ach	wiérzt-ach	akademi-ach	měsl-ach
W.	dôcz-i!	wiérzt-ě!	akademi-e!	měsl-ě!

ÔTMIANA JISTNIKÓW BIAŁOGŁOWSZCÉGÒ ÔRTU ZAKŮNCZONĚCH NA SPÓŁZWĀK:

PÒJEDINCZNÔ LĚCZBA		
N.	chěcz-ø	noc-ø
G.	chěcz-ě	noc-ě
D.	chěcz-ě	noc-ě
A.	chěcz-ø	noc-ø
I.	chěcz-ą	noc-ą
L.	chěcz-ě	noc-ě
W.	chěcz-ě!	noc-ě!

WIELNÔ LĚCZBA		
N.	chěcz-e	noc-e
G.	chěcz-ów	noc-ów
D.	chěcz-óm	noc-óm
A.	chěcz-e	noc-e
I.	chěcz-ama	noc-ama
L.	chěcz-ach	noc-ach
W.	chěcz-e!	noc-e!

ÒSOBLĚWÒSCĚ DEKLINACJI JISTNIKÓW BIAŁOGŁOWSCZÉGÒ ÔRTU ZAKÙNCZONĚCH NA SAMÒZWĂK -A:

W genetiwie pòjedinczny lěczbĕ systemòwi je kùnòszk -ĕ. W jistnikach, w chtĕrnĕch téma kùnćzi sã na -k abò -g, zachòdò w genetiwie alternacjò -k $\geq$ -cz, -g $\geq$ -dź i mają òne w genetiwie kùnòszk -i; kùnòszk -i mają téż jistniczi zakùnczoné w nominatiwie na -iò, taczé jak np. *akademiò*.

W datiwie pòjedinczny lěczbĕ sã trzĕ równobieźné kùnòszczy: -ĕ, -e, -i. W jistnikach, w jaczich téma kùnćzi sã na -k, -g, -t, -d, zachòdò w datiwie alternacjò -k $\geq$ -c, -g $\geq$ -dz, -t $\geq$ -c, -d $\geq$ -dz.

W lokatiwie pòjedinczny lěczbĕ wĕstąpiwają trzĕ kùnòszczy: -ĕ, jeźlĕ w nominatiwie je kùnòszk -a; jeźlĕ w nominatiwie je kùnòszk -ò, mòże wĕstąpiwac -ĕ, a w przĕtròfkù jistników zakùnczonĕch na -iò, mómĕ kùnòszk -i.

W genetiwie wielny lěczbĕ mómĕ kùnòszk -ów dobiéróny pasowno do przĕnòlĕźny fòrmĕ jistnika: *wiérzt-ów*, *akademi-ów*, *dòk-ów*. W przĕpòdkù niechtĕrnĕch słówòw mòżlĕwi je téż równobieźny kùnòszk -ò, np. *dòk*, abò kùnòszk -i, np. *akademii*.

W datiwie, instrumentalu i lokatiwie wielny lěczbĕ je zaszłi proces demòrfòlogizacji ôtru jistnika. Kùnòszk -óm w datiwie wielny lěczbĕ wĕstąpiwò we wszĕtczych jistnikach, téż nĕch przĕpòdajacĕch do II deklinacji; szlachòwno kùnòszk -ama je pòwszechny w instrumentalu, a w lokatiwie wiedno wĕstąpiwò -ach.

ÒSOBLĚWÒSCĚ DEKLINACJI JISTNIKÓW BIAŁOGŁOWSCZÉGÒ ÔRTU ZAKÙNCZONĚCH NA SPÓŁZWĂK:

Akùzatiw pòjedinczny lěczbĕ je równy nominatiwòwi i wiedno mò kùnòszk -ò.

W genetiwie, datiwie i lokatiwie pòjedinczny lěczbĕ mómĕ synkretiznã, to znaczi, że je nen sòm kùnòszk: -ĕ.

Nominatiw, akùzatiw i wòkatiw wielny lěczbe mają te same kùnòszczy: -e abò -ĕ.

W genetiwie wielny lěczbĕ wĕstąpiwò kùnòszk -ów, ale mòżlĕwi je téż równobieźny kùnòszk -i/-y.

W datiwie, instrumentalu i lokatiwie wielny lěczbĕ je zaszłò demòrfòlo-

gizacjô ôrtu, w datwie wiedno je kùnôszk -óm, w instrumentalu kùnôszk -ama, a w lokatiwie jedurnym kùnôszkã je -ach.

2.4.3.5.

III DEKLINACJÔ (DZECNÔ DEKLINACJÔ)

W ôbrëmim III deklinacje nót je wëapartnic trzë karna:

- jistniczi dzecnégò ôrtu zakùńczoné na -o, -e;
- jistniczi dzecnégò ôrtu zakùńczoné na -é;
- jistniczi dzecnégò ôrtu zakùńczoné na -ã, jaczé w zanôleznëch przëpòdkach mają rozszerzenié -ãc- / -ëc- abò -en-.

Jistniczi przënôlégające do pierszégò karna mają prostą òtmianã, jistniczi przënôlégające do drëdżégò karna mają dwa tipë òtmianë: prostą òtmianã (jistnikòwã) i zesadzonã òtmianã (znankòwnikòwã). Jistniczi z trzecégò karna mają prostã òtmianã, le wëapartniwają sã tim, że w całim paradigma-ce (òkróm N., A. i W. pòjedynczny lëczbë) mają rozszerzenié -ãc- / -ëc- abò -en-.

ÒTMIANA JISTNIKÓW DZECNÉGÒ ÔRTU ZAKÙNCZONËCH NA -O, -E

PÒJEDINCZNÔ LËCZBA			
N.	karn-o	wiodr-o	słuńc-e
G.	karn-a	wiodr-a	słuńc-a
D.	karn-u	wiodr-u	słuńc-u
A.	karn-o	wiodr-o	słuńc-e
I.	karn-ã	wiodr-ã	słuńc-ã
L.	karni-e	wiodrz-e	słuńc-u
W.	karn-o!	wiodr-o!	słuńc-e!

WIELNÔ LĚCZBA			
N.	karn-a	wiodr-a	słuńc-a
G.	karn-ów	wiodr-ów	słuńc-ów
D.	karn-óm	wiodr-óm	słuńc-óm
A.	karn-a	wiodr-a	słuńc-a
I.	karn-ach	wiodr-ach	słuńc-ach
L.	karn-ama	wiodr-ama	słuńc-ama
W.	karn-a!	wiodr-a!	słuńc-a!

ÒTMIANA JISTNIKÓW DZECNÉGO ÒRTU ZAKÙNCZONĚCH NA -É

PROSTÔ ÒTMIANA (JISTNIKÒWÔ)

	PÒJEDINCZNÔ LĚCZBA		WIELNÔ LĚCZBA	
N.	žěc-é	kôzani-é	žěc-a	kôzani-a
G.	žěc-ô	kôzani-ô	žěc-ów	kôzani-ów
D.	žěc-u	kôzani-u	žěc-óm	kôzani-óm
A.	žěc-é	kôzani-é	žěc-a	kôzani-a
I.	žěc-ã	kôzani-ã	žěc-ama	kôzani-ama
L.	žěc-u	kôzani-u	žěc-ach	kôzani-ach
W.	žěc-é!	kôzani-é!	žěc-a!	kôzani-a!

ZESADZONÔ ÒTMIANA (ZNANKÒWNIKÒWÔ)

W zesadzony òtmianie kùnôszczy znankòwnika ùziwóné sã blós w pòjedinczny lěczbie, we wielny lěczbie dobiérô sã pasowné kùnôszczy prosti òtmianě (jistnikòwi).

	PÒJEDINCZNÔ LĚCZBA		WIELNÔ LĚCZBA	
N.	žěc-é	kôzani-é	žěc-a	kôzani-a
G.	žěc-égò	kôzani-égò	žěc-ów	kôzani-ów
D.	žěc-émù	kôzani-émù	žěc-óm	kôzani-óm
A.	žěc-é	kôzani-é	žěc-a	kôzani-a
I.	žěc-ym	kôzan-im	žěc-ama	kôzani-ama

L.	žēc-ym	kôzan-im	žēc-ach	kôzani-ach
W.	žēc-é!	kôzani-é!	žēc-a!	kôzani-a!

ÒTMIANA JISTNIKÓW DZECNÉGÒ ÔRTU ZAKÙNCZONĚCH NA -Ā, JACZÉ W ZANÔLEŽNĚCH PRZĚPÔDKACH MAJĄ ROZSZERZENIÉ -ĀC- ABÒ -EN-

PÒJEDINCZNÒ LĚCZBA			
N.	cel-ā	cel-ā	remi-ā
G.	cel-āc-a	cel-ēc-a	remi-eni-a
D.	cel-āc-u	cel-ēc-u	remi-eni-u
A.	cel-ā	cel-ā	remi-ā
I.	cel-āc-ā	cel-ēc-ā	remi-eni-ā
L.	cel-āc-u	cel-ēc-u	remi-eni-u
W.	cel-ā!	cel-ā	remi-ā!

WIELNÒ LĚCZBA			
N.	cel-āt-a	cel-ēc-a	remi-on-a
G.	cel-āt-ów	cel-ēc-ów	remi-on-ów
D.	cel-āt-óm	cel-ēc-óm	remi-on-óm
A.	cel-āt-a	cel-ēc-a	remi-on-a
I.	cel-āt-ama	cel-ēc-ama	remi-on-ama
L.	cel-āt-ach	cel-ēc-ach	remi-on-ach
W.	cel-āt-a!	cel-ēc-a!	remi-on-a!

ÒSOBLĚWÒSCĚ DEKLINACJI JISTNIKÓW DZECNÉGÒ ÔRTU

W genetiwie pòjedinczny lěczbĕ kùnôszk *-a* mają jistniczi zakùnczoné na *-o*, *-e*, a též na *-ā*, za to jistniczi zakùnczoné na *-é* mają abò kùnôszk *-ô*, abò znankòwnikòwi kùnôszk *-égò*.

W datiwie pòjedinczny lěczbĕ systemòwi je kùnôszk *-u* (*-ù*), leno w òtmianie znankòwnikòwi jistników zakùnczoněch na *-é* mómĕ kùnôszk *-émù*.

Akùzatiw i wòkatiw òbù lěczbów wiedno sà równĕ nominatiwòwi.

W instrumentalu pòjedinczny lěczbĕ systemòwò wĕstąpiwò kùnôszk *-ā*, leno jistniczi zakùnczoné na *-é* w òtmianie znankòwnikòwi mają kùnôszk *-im* / *-ym*.

Lokatiw dzecnëch jistników mô kùnôszk -u (-ù), leno w znankòwnikòwi òtmianie wëstąpiwò kùnôszk -im / -ym.

W genetiwie wielny lëczbë systemòwò wëstąpiwò kùnôszk -ów, òkróm tegò czasã mòże bëc dodóny równobieżny kùnôszk -ø, np. *remiön*.

W datiwie, instrumentalu i lokatiwie wielny lëczbë mómë do ùczinkù z demòrfòlogizacją òrtu – w datiwie wiedno pòkazywò sã kùnôszk -óm, w instrumentalu systemòwi je kùnôszk -ama, w lokatiwie wëstąpiwò leno kùnôszk -ach.

2.5. ZNANKÒWNIK

ZNANKÒWNIK – je samòstójnym partã mòwë, òznôczającym znanczi òsobów, rzeczów, zwierzątów, roscënów, zjawiszczów. Òtmieniwiò sã òn przez przëpòdczi, lëczbë i òrtë (chòc je téż dzël znankòwników, jaczé nie pòdlëgają òtmianie). W zdanim znankòwnik fùnkcionëje colemalo jakno przëdòwk, ale mòże miec téż fùnkcyjã subiektu, dofùlowaniò abò òrzecznika w mionowim predikace.

Wëapartniwiò sã dwa karna znankòwników:

- **KWALITETNÉ ZNANKÒWNICZI** – taczé, co òdnôszają sã do znanczi, jakò mòże miec rozmajité stãpnie czë naprãżenia (np. *bëlny*, *wiòldzi*);
- **ÙPROCËMNIONÉ ZNANKÒWNICZI** – taczé, co òdnôszają sã do niezmieniwnëch znanków; są ùtwòrzoné òd jistników (np. *ksążkòwi*, *gùrkòwi*).

NIEÒTMIENIWNÉ ZNANKÒWNICZI

W òbrëmim nieòtmieniwnëch znankòwników mòże wëapartnic dwa karna:

- krótczé fòrmë domòcëch znankòwników: *gòtów*, *krziw*, *nòłożen*, *ròd*, *wòrt*, *winien*, *zdrów*, *żiw*;
- fòrmë znankòwników zapòżëczoné z miemczëznë: *apart*, *fejn*, *fùl*, *fòrsz*, *gwës*, *karsz*, *klòr*.

2.5.1.

DEKLINACJŌ ZNANKŌWNIKŌW

Wëapartniwŏ sã dwa pòdtipë òtmianë: òtmianã cwiardotémòwëch znankŏwnikŏw (chtërnëch téma kùnczi sã na cwiardi spólzwãk) i òtmianã mitkòtémòwëch znankŏwnikŏw (chtërnëch téma kùnczi sã na *ń, cz, dż, sz, ż*).

ÒTMIANA CWIARDOTÉMÒWËCH ZNANKŌWNIKŌW

PÒJEDINCZNŌ LËCZBA			
	CHŁOPSCZI ÔRT	BIAŁOGŁOWSCZI ÔRT	DZECNY ÔRT
N.	bëln-y	bëln-ô	bëln-é
G.	bëln-égò	bëln-y	bëln-égò
D.	bëln-émù	bëln-y	bëln-émù
A.	bëln-y bëln-égò	bëln-ą	bëln-é
I.	bëln-ym	bëln-ą	bëln-ym
L.	bëln-ym	bëln-y	bëln-ym
W.	bëln-y	bëln-ô	bëln-é

WIELNŌ LËCZBA		
	CHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT	NIECHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT
N.	bëln-y	bëln-é
G.	bëln-ëch	bëln-ëch
D.	bëln-ym	bëln-ym
A.	bëln-ëch	bëln-é
I.	bëln-yma	bëln-yma
L.	bëln-ëch	bëln-ëch
W.	bëln-y	bëln-é

PÒJEDINCZNÒ LĚCZBA			
	CHŁOPSCZI ÔRT	BIAŁOGŁOWSCZI ÔRT	DZECNY ÔRT
N.	mòdr-i	mòdr-ô	mòdr-é
G.	mòdr-égò	mòdr-i	mòdr-égò
D.	mòdr-émù	mòdr-i	mòdr-émù
A.	mòdr-i mòdr-égò	mòdr-ą	mòdr-é
I.	mòdr-im	mòdr-ą	mòdr-im
L.	mòdr-im	mòdr-i	mòdr-im
W.	mòdr-i	mòdr-ô	mòdr-é

WIELNÒ LĚCZBA		
	CHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT	NIECHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT
N.	mòdr-i	mòdr-é
G.	mòdr-ëch	mòdr-ëch
D.	mòdr-im	mòdr-im
A.	mòdr-ëch	mòdr-é
I.	mòdr-ima	mòdr-ima
L.	mòdr-ëch	mòdr-ëch
W.	mòdr-i	mòdr-é

ÒTMIANA MITKÒTÉMÒWĚCH ZNANKÒWNIKÓW

PÒJEDINCZNÒ LĚCZBA			
	CHŁOPSCZI ÔRT	BIAŁOGŁOWSCZI ÔRT	DZECNY ÔRT
N.	snôż-i	snôż-ô	snôż-é
G.	snôż-égò	snôż-i	snôż-égò
D.	snôż-émù	snôż-i	snôż-émù
A.	snôż-i snôż-égò	snôż-ą	snôż-é
I.	snôż-im	snôż-ą	snôż-im
L.	snôż-im	snôż-i	snôż-im
W.	snôż-i	snôż-ô	snôż-é

WIELNÔ LĚCZBA		
	CHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT	NIECHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT
N.	snôž-i	snôž-é
G.	snôž-ich	snôž-ich
D.	snôž-im	snôž-im
A.	snôž-ich	snôž-é
I.	snôž-ima	snôž-ima
L.	snôž-ich	snôž-ich
W.	snôž-i	snôž-é

PÒJEDINCZNÔ LĚCZBA			
	CHŁOPSCZI ÔRT	BIAŁOGŁOWSCZI ÔRT	DZECNY ÔRT
N.	dzyrscz-i	dzyrsk-ô	dzyrscz-é
G.	dzyrscz-égò	dzyrscz-i	dzyrscz-égò
D.	dzyrscz-émù	dzyrscz-i	dzyrscz-émù
A.	dzyrscz-i dzyrscz-égò	dzyrsk-ą	dzyrscz-é
I.	dzyrscz-im	dzyrsk-ą	dzyrscz-im
L.	dzyrscz-im	dzyrscz-i	dzyrscz-im
W.	dzyrscz-i	dzyrsk-ô	dzyrscz-é

WIELNÔ LĚCZBA		
	CHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT	NIECHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT
N.	dzyrscz-i	dzyrscz-é
G.	dzyrscz-ich	dzyrscz-ich
D.	dzyrscz-im	dzyrscz-im
A.	dzyrscz-ich	dzyrscz-é
I.	dzyrscz-ima	dzyrscz-ima
L.	dzyrscz-ich	dzyrscz-ich
W.	dzyrscz-i	dzyrscz-é

BÔCZËNK: W genetiwie i lokatiwie wielny lëczbë w òbëdwùch òrtach (chłòpskòpersonowim i niechłòpskòpersonowim) i w akùzatiwie wielny lëczbë w chłòpskòpersonowim òrce w cwiardotémòwi òtmianie znankòwników wëstąpiwò kùnòszk -*ëch*, w mitkòtémòwi òtmianie je w nym placu kùnòszk -*ich*.

2.5.2.

STÁPNIOWANIÉ ZNANKÒWNIKÓW

STÁPNIOWANIÉ znankòwników dówò mòzłëwòtā przërównywaniò gwësnych zjawiszczów, òsobów czë rzeczów. Stápniowaniu pòddówóné sã leno kwalitètné znankòwniczi – taczé, co òdnòszają sã do znanczi, jakò mòze miec rozmajité stápnie czë naprãżenia. Ni mòze zòs stápnio-
wac znankòwników pòchòdajãcëch òd jistników, np. nie stápniuje sã taczych hewò znankòwników jak np. *ksążkòwi* (ùtwòrzony òd jistnika *ksążka*), czë *gùrkòwi* (ùtwòrzony òd jistnika *gùrka*).

W kaszëbsczim jãzëkù mòmé równy stápnieni, wëzszi stápién (*comparativus*) i nòwëzszi (*superlativus*).

WËZSZI STÁPIÉN mòze bëc twòrzony w kaszëbiznie na sztërë òrtë: przez dodanié sufiksu -*sz*, przez dodanié sufiksu -*ész*, za pòmòcą nieregulárnégò stápniovaniò, za pòmòcą òpisowégò stápniovaniò.

WËZSZI STÁPIÉN TWÒRZONY ZA PÒMÒCĄ SUFIKSU -sz colemàło mają znankòwniczi:

- jaczich téma je zakùńczonò na jeden spòłzwãk, *młodi* – *młodszi*, *grëbi* – *grëbszi*;
- jaczich téma je zakùńczonò na dwa spòłzwãczi, ale drëdżim z nëch spòłzwãków je -*cz*- (chtërno w wëszim stápnium dżinie): *brzëdëczi* – *brzëdszi*, *mitczi* – *mitszi*;

Czasã sufiks -*sz* w wëszim stápnium mają téż jiné znankòwniczi, np. *prosti* – *prostszi* (chòc mòzłëwò je téż fòrma: *proscész*), *cwiardi* – *cwiardszi* (chòc mòzłëwò je téż fòrma: *cwiardész*).

WËZSZI STÁPIÉN TWÒRZONY ZA PÒMÒCĄ SUFIKSU -ész (sufiks nen jesz dodòwkòwò mòze mitczëc pòprzëdzajãcy spòłzwãk) colemàło mają znankòwniczi, chtërnëch téma kùnczi sã na dwa abò czile spòłzwãków –

òkróm nèch wëmienionèch przë twòrzenim wëszszégò stãpnia za pòmòcã -szi, np. *bělny* – *bělniész*, *pěszny* – *pěszniész*.

Przë twòrzenim wëszszégò stãpnia za pòmòcã sufiksów -szi, -észi czãsto zachòdajã alternacje, np.: *srodzi* – *srožszi*, *dłudzi* – *dłëgszi*, *szeroczi* – *szerszi*, *nisczi* – *nižszi*, *wiesołi* – *wieselszi*, *cepli* – *ceplész*.

WĚŹSZI STĀPIÉN TWÒRZONY NIEREGŪLARNO òdnôszò sã do czile kònkretnèch znankòwników, w jaczich w wëszszym stãpniu czësto zmieniwò sã tãma: *dobri* – *lepszi*; *lëchi*, *zli* – *gòrszi*; *wiòldzi*, *duzi* – *wikszi*; *mòli* – *mniész*.

WĚŹSZI STĀPIÉN TWÒRZONY ÒPISOWÒ je ùròbióny za pòmòcã słowa *barzi* i znankòwnika w stãpniu równym. Nen òrt twòrzeniò wëszszégò stãpnia tikò sã wszëtczich pòòstalèch znankòwników, jaczé nie òstalë wëmienioné wëzi. Czasã òpisowé fòrmë mògã bëc též równobieżné z fòrmama twòrzonyma za pòmòcã sufiksu. Przëklãdë òpisowégò stãpniowaniò: *chòri* – *barzi chòri*, *mòkri* – *barzi mòkri*.

NÒWĚŹSZI STĀPIÉN je twòrzony przez dodanié prefiksu *nò-* do znankòwnika w wëszszym stãpniu, np. *młòdszi* – *nòmlòdszi*, *brzëdszi* – *nòbrzëdszi*, *bělniész* – *nòbělniész*, *lepszi* – *nòlepszi*. Przë òpisowèch fòrmach znankòwników prefiks *nò-* je dodówóny do słowa *barzi*: *barzi chòri* – *nòbarzi chòri*, *mòkri* – *nòbarzi mòkri*.

2.5.3.

DOSEBNY ZNANKÒWNIK. DEKLINACJÒ DOSEBNÈCH ZNANKÒWNIKÓW

DOSEBNY ZNANKÒWNIK – òznóczò przënòležnotã gwësny rzeczë do jaczis òsobë. W kaszëbsczim jãzëkù wëstãpiwajã dosebné znankòwniczi zakùńczóné sufiksama: -ów, -owa (-òwa), -owò (-òwò); -in, -ina, -ino.

DEKLINACJÒ DOSEBNÈCH ZNANKÒWNIKÓW

W deklinacji dosebnèch znankòwników wëapartniwò sã dwa mòdla òtmianë:

- deklinacjò dosebnèch znankòwników twòrzonèch òd jistników chłòpszczégò òrtu i zakùńczonèch na -ów (np. *tatów*, *Pawłów*);
- deklinacjò dosebnèch znankòwników twòrzonèch òd jistników białógłòwzczégò òrtu i zakùńczonèch na -in (np. *mamin*, *Ewin*).

ÒTMIANA DOSEBNĚCH ZNANKÒWNIKÓW ZAKÙŃCZONĚCH NA -ÓW

PÒJEDINCZNÒ LĚCZBA			
	CHŁOPSCZI ÔRT	BIAŁOGŁOWSCZI ÔRT	DZECNY ÔRT
N.	bratów	bratow-a	bratow-ò bratow-é
G.	bratow-égò	bratow-i	bratow-égò
D.	bratow-émù	bratow-i	bratow-émù
A.	bratów bratow-égò	bratow-ą	bratow-ò bratow-é
I.	bratow-im	bratow-ą	bratow-im
L.	bratow-im	bratow-i	bratow-im
W.	bratów	bratow-a	bratow-ò bratow-é

WIELNÒ LĚCZBA		
	CHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT	NIECHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT
N.	bratow-i	bratow-é
G.	bratow-ëch	bratow-ëch
D.	bratow-im	bratow-im
A.	bratow-ëch	bratow-é
I.	bratow-ima	bratow-ima
L.	bratow-ëch	bratow-ëch
W.	bratow-i	bratow-é

ÒTMIANA DOSEBNĚCH ZNANKÒWNIKÓW ZAKÙŃCZONĚCH NA -IN

PÒJEDINCZNÒ LĚCZBA			
	CHŁOPSCZI ÔRT	BIAŁOGŁOWSCZI ÔRT	DZECNY ÔRT
N.	Anin	Anin-a	Anin-o Anin-é

G.	Anin-égò	Anin-y	Anin-égò
D.	Anin-émù	Anin-y	Anin-émù
A.	Anin Anin-égò	Anin-ą	Anin-o Anin-é
I.	Anin-ym	Anin-ą	Anin-ym
L.	Anin-ym	Anin-y	Anin-ym
W.	Anin	Anin-a	Anin-o Anin-é

WIELNÔ LĚCZBA		
	CHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT	NIECHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT
N.	Anin-y	Anin-é
G.	Anin-ěch	Anin-ěch
D.	Anin-ym	Anin-ym
A.	Anin-ěch	Anin-é
I.	Anin-yma	Anin-yma
L.	Anin-ěch	Anin-ěch
W.	Anin-y!	Anin-é!

ÒSOBLĚWÒSCĚ ÒTMIANĚ DOSEBNĚCH ZNANKÒWNİKÓW

W òtmianie dosebnĚch znankòwnikach chłopsczégò ôrtu zakùńczonĚch na -ów w zanòleżnĚch przĚpòdkach dochòdò do alternacji -ów: -ow (-òw).

W òtmianie dosebnĚch znankòwnikach wszĚtczich ôrtów zakùńczonĚch na -ów, -owa (-òwa), -owò (-òwò), jeżłĚ sufiksĚ te nachòdają sã pò tilnojãzĚkòwĚch spòłzwãkach *k, g, h* abò pò lĚpnĚch spòłzwãkach *p, b, f, w, m*, zachòdò labializacjò.

W òtmianie dosebnĚch znankòwnikach wszĚtczich ôrtów zakùńczonĚch na -in, -ina, -ino, jeżłĚ sufiksĚ te nachòdają sã pò spòłzwãkach *s, z, c, dz, n*, pò tĚch spòłzwãkach pisze sã -y (niĚ: -i);

W òtmianie dosebnĚch znankòwnikach zakùńczonĚch na -in, -ina, -ino mòże dochadac do zmianĚ fòneticzny pòstacĚ sufiksów, tj. pòjòwiają sã fòrmĚ sufiksów -ěna, -ěno (fòneticzny zmianie nie pòdlĚgò leno sufiks -in).

2.6. ZAMIONO

ZAMIONO – je partã mòwë, jaczi mòże zastąpiwac jistnik, znankòwnik, wielnik abò przëczasnik i mò jich fùncjã w zdanim. Nié wszëtczé zamiona pòdlëgają òtmianie; jeżlë zamiono zastąpiwò nieòtmieniwny part mòwë, tej ni mòże gò òtmienic. Fùncjã zamiona je wskôzywanié; znaczenié zamiona je òglowé i zasyg jegò ùżëcò mòże bëc baro szeroczi. Zamiono mò wskazëwac na personë, zachë, zjawiszczã, jeleżnoscë, znanczi, wiòlgòsc bez akùratnégò jich nazëwaniò.

2.6.1.

KLASYFIKACJÒ ZAMIONÓW

Mòże wëapartnic nòslëdné dwie klasyfikacje zamionów:

Klasyfikacjò zamionów z pòdrzatkù na to, jaczi part mòwë òne zastąpiwają:

- **JISTNIKÓWÉ ZAMIONA** – zastąpiwające jistnik, np.: *chto, chtos, co, cos, nicht, jò, të, më, òni*;
- **ZNANKÒWNIKÓWÉ ZAMIONA** – zastąpiwające znankòwnik, np.: *chtëren, jaczi, niżóden, mój, twój, naj, wasz*;
- **WIELNIKÓWÉ ZAMIONA** – zastąpiwające wielnik, np.: *wiele, kùli, tëlë*;
- **PRZËCZASNIKÓWÉ ZAMIONA** – zastąpiwające przëczasnik, np.: *jak, gdzie, czedë*.

Klasyfikacjò zamionów z pòdrzatkù na fùncjã:

- **WSKÔZYWAJĄCÉ ZAMIONA** – wskôzywają na òsobã, zachã, mól, np.: *to, nen, taczi, tëlë, tak, tam, tuwò*;
- **PËTOWNÉ ZAMIONA** – są wëzwëskiwóné do ùsòdzaniò pëtaniów, np.: *chto, chtëż, co, chtëren, jaczi, kùli, jak, gdzie*;
- **RELATIWNÉ ZAMIONA** – są wëzwëskiwóné do parłãczeniò pòdrzãdnégò zdaniò z nadrzãdnym zdanim, np.: *chto, co, chtëren, jaczi, jak, gdzie, kùli*;
- **NIEÒKRESLONÉ ZAMIONA** – wskôzywają na nieòkreslonã òsobã, zachã, znankã, mól, np.: *chtos, cos, gdzes, jaczis, wszëtkò, wszãdze, nigdze, nicht, niżóden, nick*;

- **DOSEBNÉ ZAMIONA** – odpòwiôdają na pëtanié *czij?*, np.: *mój, twój, swój, naj, waj, wasz, ji, jegò, jich*;
- **PERSONOWÉ ZAMIONA** – wskôzywają nié blós na òsobë, ale na bierzącëch ùdzél w kòmunikacjowi jeležnoscë, np.: *jô, tã, òn, òna, òno, më, wa, òni, òne, Wë*;
- **NÔWROTNÉ ZAMIONO** – chòdzy tuwò leno ò zamiono *sã*.

2.6.2.

ÒTMIANA PERSONOWÉCH ZAMIONÓW

PERSONOWÉ ZAMIONA wskôzëją nié blós na personë, ale na ùczãstników kòmunikacjowi jeležnoscë. W kaszëbsczim jãzëkù mómë taczé personowé zamiona, jak: *jô, tã, òn, òna, òno, më, wa, òni, òne, Wë*. Fòmë te òtmieniują sã przez przëpòdczi.

Deklinacjô personowéch zamionów w kaszëbiznie dokònywónô je wedle nôslédnëch mòdlów òtmianë:

N.	jô	tã	òn	òna	òno
G.	mie	cebie, ce	jegò, niegò, gò	ji, ni	jegò
D.	mie	tobie, cã, ciebie	jemù, mù	ji	jemù, mù
A.	mie, miã	cebie, ce, cã	jegò, gò	jã, niã	je, nie
I.	mnã	tobã	nim	niã	nim
L.	mie	tobie, ce, ciebie	nim	ni	nim
W.	–	të!	–	–	–

N.	mě	wa	òni	òne	Wě
G.	nas, naju	was, waju	jich, nich	jich, nich	Was
D.	nama	wama	jima	jima	Wóm
A.	nas, naju	was, waju	jich	je	Was
I.	nama	wama	jima, nima	jima, nima	Wama
L.	nas, naju	was, waju	nich	nich	Was
W.	–	wa!	–	–	Wě!

- Wě to pòczestnò fòrma, brëkòwónò w òdniesenim do jedny òsobë (chłopa abò białczy), abò do wiele òsobów, *pluralis maiestaticus*.
- W òtmianie niechtërnëch personowëch zamionów wëstąpiwają krótczé i dludżé fòrmë, na przëmiór: *cebie* || *ce*; *jemu* || *mù*; *jego* || *gò*.
- Fòrmë *naju*, *waju* (ùżiwóné równobieżno do fòrmów *nas*, *was*) pòchòdające z dówny dëbeltny lëczbë, w teròczasny kaszëbiznie mają ju znaczeni wielny lëczbë. Przódë dualnyma fòrmama bëłë téż zamiona: *nama*, *wama*, *wa*.
- Òsoblëwòscą òtmianë personowëch zamionów je to, że òb czas òtmianë zmieniów sã flesyjnò téma. Mómë tuwò taczé wëmianë témów jak:
jò || *mn-* || *m’-*; *të* || *ceb’-* || *tob’-* || *c’-*;
më || *na-*; *Wë* || *Wa-*.
- Zamiona *jò*, *të*, *më*, *wa*, *Wë* są równé dlô wszëtczich òrtów, ni mają gwòsnégò gramaticznégò òrtu. Za to zamiono 3. personë mò trzë òrtë: chłopsczi – òn, białogłowschi – òna i dziecny – òno. Jesz do tegò mò òtmianã taką jak znankòwnik, a wic òtmieniów sã nié blós przez przëpòdci, ale téż przez lëczbë i przez òrtë.
- W pierszi òsobie wielny lëczbë mòże bëc téż ùżëtò archajiznowò ju dzysdnia fòrma *ma*, jakò przódë bëła brëkòwónò w òtniesenim do dwóch òsób abò dwóch jinëch subiektów. Bédëje sã, cobë zamiono *ma* dali bëło ùżiwóné blós w òtniesenim do dwóch subiektów.

2.6.3.

ÒTMIANA JINĚCH JISTNIKÒWĚCH ZAMIONÓW

Nizi przedstawiony òstónie paradigmã òtmianë relatiwnëch i pëtownëch zamionów: *chto*, *nicht*, *co*, *nic*. Zamiona te nie òtmieniowają sã przez òrtë i lëczbë.

N.	cht-o	nicht-ø	c-o	nic-ø
G.	k-ògò	nik-ògò	cz-egò	nicz-egò
D.	k-òmù	nik-òmù	cz-emù	nicz-emù
A.	k-ògò	nik-ògò	c-o	nic-ø
I.	k-im, k-ògùm	nik-im, nik-ògùm	cz-im	nicz-im
L.	k-im, k-ògùm	nik-im, nik-ògùm	cz-im	nicz-im
W.	–	–	–	–

Zamiono *sã* mòżemë òtminic przez przëpòdczi, ale téż nie òtmieniów *sã* òno przez òrtë i lëczbë. Zamiono to w zdanim ni mòże miec fùnkcyj subiek-tu, tak tej w òtmianie felëje nominatiwù.

N.	–
G.	se, siebie
D.	se, so, sobie
A.	sã, se, siebie
I.	sobą
L.	se, sobie
W.	–

2.6.4.

ÒTMIANA DOSEBNĚCH ZAMIONÓW I JINĚCH ZNANKÒWNIKÒWĚCH ZAMIONÓW

ZNANKÒWNIKÒWÉ ZAMIONA wiedno mają òtmianã takã, jak znankòwniczi. Òkróm dosebnĚch zamionów w zasyg znankòwnikòwĚch zamionów wchòdają téż np. zamiona: *taczi*, *chtëren*, *jaczi*, *niżòden*. Niechtërne z nĚch zamionów jinaczã sã òd znankòwników leno tim, że w nominatiwie, akùzatiwie i wòkatiwie w chłopsczim òrce pòjedinczny lëczbë mògą miec òne nulowi kùnòszk.

PÒJEDINCZNÒ LĚCZBA			
	CHŁOPSCZI ÔRT	BIAŁOGŁOWSCZI ÔRT	DZECNY ÔRT
N.	nižóden-ø	nižódn-ô	nižódn-é
G.	nižódn-égò	nižódn-y	nižódn-égò
D.	nižódn-émù	nižódn-y	nižódn-émù
A.	nižóden-ø, nižódn-égò	nižódn-ą	nižódn-é
I.	nižódn-ym	nižódn-ą	nižódn-ym
L.	nižódn-ym	nižódn-y	nižódn-ym
W.	nižóden-ø	nižódn-ô	nižódn-é

WIELNÒ LĚCZBA		
	CHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT	NIECHŁOPSKÒPERSONOWI ÔRT
N.	nižódn-y	nižódn-é
G.	nižódn-ěch	nižódn-ěch
D.	nižódn-ym	nižódn-ym
A.	nižódn-ěch	nižódn-é
I.	nižódn-yma	nižódn-yma
L.	nižódn-ěch	nižódn-ěch
W.	nižódn-y	nižódn-é

DOSEBNÉ ZAMIONA òznôczają przënôležnotã rzeczë, personë abò znan-
 czi. W zdanim wiedno nachôdają sã przed jistnikã i sã òtmieniwnyma
 partama mòwë. Mają òtmianã szlachùjącą za òtmianą znankòwników.

W pòjedinczny lëczbie dlô 1. personë przënôležné je dosebné zamiono
mój, dlô 2. personë – *twój*, dlô 3. personë – *jegò, ji*, we wielny lëczbie dlô
 1. personë przënôležné są zamiona – *nasz, naj, naji*; dlô 2. personë – *wasz,*
waj, waji; dlô 3. personë – *jich*, dlô pòczestny fòrmë – *Wasz*. Òkróm tegò
 je jesz dosebné zamiono *swój*, jaczé mòże bëc ùżiwónë w mól wszëtczych
 wëzi wëmienionëch dosebnëch zamionów, tak w pòjedinczny, jak i wielny
 lëczbie.

DEKLINACJŌ DOSEBNĚCH ZAMIONŌW w kaszëbiznie dokònywónô je we-
dle nòslédnëch mòdlów òtmianë:

	PÒJEDINCZNŌ LĚCZBA			WIELNŌ LĚCZBA	
	CHŁOP- SCZI ÔRT	BIAŁO- GŁOWSCZI ÔRT	DZECNY ÔRT	CHŁOP- SKÒPERSO- NOWI ÔRT	NIECHŁOP- SKÒPERSO- NOWI ÔRT
N.	mój twój swój	mòja (ma) twòja (twa) swòja (swa)	mòje twòje swòje	mòji twòji swòji	mòje twòje swòje
G.	mòjégò (mégò) twòjégò (twégò) swòjégò (swégò)	mòji (mi) twòji (twi) swòji (swi)	mòjégò (mégò) twòjégò (twégò) swòjégò (swégò)	mòjich (mich, mëch) twòjich (twich, twëch) swòjich (swich, swëch)	mòjich (mich, mëch) twòjich (twich, twëch) swòjich (swich, swëch)
D.	mòjémù (mémù) twòjémù (twémù) swòjémù (swémù)	mòji (mi) twòji (twi) swòji (swi)	mòjémù (mémù) twòjémù (twémù) swòjémù (swémù)	mòjim (mim) twòjim (twim) swòjim (swim)	mòjim (mim) twòjim (twim) swòjim (swim)
A.	dlô żëwòt- nëch A. = G., dlô nieżëwòt- nëch A. = N.	mòjã (mã) twòjã (twã) swòjã (swã)	A. = N.	A.=G.	A.=N.

I.	mòjim (mim) twòjim (twim) swòjim (swim)	mòjà (mà) twòja (twa) swòjà (swà)	mòjim (mim) twòjim (twim) swòjim (swim)	mòjima (mima) twòjima (twima) swòjima (swima)	mòjima (mima) twòjima (twima) swòjima (swima)
L.	mòjim (mim) twòjim (twim) swòjim (swim)	mòji (mi) twòji (twi) swòji (swi)	mòjim (mim) twòjim (twim) swòjim (swim)	mòjich (mich, mèch) twòjich (twich, twèch) swòjich (swich, swèch)	mòjich (mich, mèch) twòjich (twich, twèch) swòjich (swich, swèch)
w.	mój twój swój	mòja (ma) twòja (twa) swòja (swa)	mòje twòje swòje	mòji twòji swòji	mòje twòje swòje

	PÒJEDINCZNÒ LĚCZBA			WIELNÒ LĚCZBA	
	CHŁOPSCZI ÔRT	BIAŁO- GŁOWSCZI ÔRT	DZECNY ÔRT	CHŁOP- SKÒPERSO- NOWI ÔRT	NIECHŁOP- SKÒPERSO- NOWI ÔRT
N.	naj / naji / nasz waj / waji / wasz Wasz	naja/ nasza waja / wasza Wasza	naje / nasze waje / wasze Wasze	naji / naszi waji / waszi Waszi	naje / nasze waje / wasze Wasze
G.	najégò / naszégò wajégò / waszégò Waszégò	naji / naszi waji / waszi Waszi	najégò / naszégò wajégò / waszégò Waszégò	najich / naszich wajich / waszich Waszich	najich / naszich wajich / waszich Waszich

D.	najémù / naszémù wajémù / waszémù Waszémù	naji / naszi waji / waszi Waszi	najémù / naszémù wajémù / waszémù Waszémù	najim / naszim wajim / waszim Waszim	najim / naszim wajim / waszim Waszim
A.	dlô żëwòtnëch A. = G., dlô nieżëwòt- nëch A. = N.	najã / naszã wajã / waszã Waszã	A. = N.	A.=G.	A.=N.
I.	najim / naszim wajim / waszim Waszim	najã / naszã wajã / waszã Waszã	najim / naszim wajim / waszim Waszim	najima / naszima wajima / waszima Waszima	najima / naszima wajima / waszima Waszima
L.	najim / naszim wajim / waszim Waszim	naji / naszi waji / waszi Waszi	najim / naszim wajim / waszim Waszim	najich / naszich wajich / waszich Waszich	najich / naszich wajich / waszich Waszich
W.	naj / naji / nasz waj / waji / wasz Wasz	naja/ nasza waja / wasza Wasza	naje / nasze waje / wasze Wasze	naji / naszi waji / waszi Waszi	naje / nasze waje / wasze Wasze

BÔCZËNK:

- Dosebné zamiona *jegò, ji, jich* nie òtmieniawają sã.
- Krótczé fòrmë w òtmianie *mój, twój, swój* są ju dzysdnia baro rzòdkò pòtikóné tak w gòdce, jak téż w pisënkù.
- Dosebné zamiona *naji* a *nasz*, *waji* a *wasz* ùżiwóné są w dzysdniowi kaszëbiznie zamieniwno.

2.7. WIELNIK

WIELNIK – je samòstójnym partã mòwë, jaczi òznôczô lëczbã, wielëną, pòsobicã, wielerazowòsc. W zdanim wielnik cołemało je przëdôwkã, ale mòże miec téż fùnkcyjã subiektu, dofùlowaniô abò òrzecznika w mionowim predikace. Wielniczi dzelã sã na czile tipów i kòżdën tip mò jinã òtmianã.

2.7.1.

KLASYFIKACJE WIELNIKÓW

Wëapartniwò sã nôslédné tipë wielników:

- spòdlowé wielniczi (*dwa, piãtnôsce*);
- rzãdowé wielniczi (*drëdżi, jednôsti*);
- zbiérné wielniczi (*dwòje, czwioro*);
- kawelkówé wielniczi (*pól, czwierz*);
- mnożącë wielniczi (*dwòjòk, czwiorak*);
- wieleraczé wielniczi (*dwòjaczi, trojaczi*);
- wielerazowé wielniczi (*dwarazowi, dwarazowò*).

Na wëżi przedstawionã klasyfikacjã nakłôdò sã pòdzél na òkresloné i nieòkresloné wielniczi.

- òkresloné wielniczi – mómë z nima do ùczinkù, czej wielëna przedmiotów, òsobów czë zdarzeniów je dokłãdno naznaczonô (*piãc, troje, dwanôsce*);
- nieòkresloné wielniczi – mómë z nima do ùczinkù, czej wielëna przedmiotów, òsobów czë zdarzeniów nie je dokłãdno naznaczonô (*czile, wiele, czilenôsce*).
- Z pòzdrzatkù na bûdowã wielniczi mòże pòdzielëc na:
 - prosté (*dwa, sëtmië, dwadzesce, sto*);
 - zesadzoné (*trzëdzescë òsmë, sto dwanôsce, tësac dwasta jeden*).

2.7.2.

SPÒDLÓWÉ WIELNICZI

SPÒDLÓWÉ wielniczi – wskôzëją na wielëñã rzeczów, òsobów, zjawiszczów. Òdpòwiôdają na pëtanié: *wiele?* (*kùli?*).

Spòdlówé wielniczi w kaszëbsczim jãzëkù:

1	jeden	11	jednôsce	21	dwadzesce jeden
2	dwa	12	dwanôsce	22	dwadzesce dwa
3	trzë	13	trzënôsce	23	dwadzesce trzë
4	sztërë	14	sztërnôsce	30	trzëdzescë
5	piãc	15	piãtnôsce	40	sztërdzescë
6	szesc	16	szesznôsce	50	piãcdzesąt
7	sétmë	17	sétmënôsce	60	szescdzesąt
8	òsmë	18	òsmënôsce	70	sétmëdzesąt
9	dzewiãc	19	dzewiãtnôsce	80	òsmëdzesąt
10	dzesãc	20	dwadzesce	90	dzewiãcdzesąt
100	sto	1000	tësãc		
101	sto jeden	2000	dwa tësãce		
200	dwasta	3000	trzë tësãce		
300	trzësta	5000	piãc tësãców		
400	sztërësta	100000	sto tësãców		
500	pãcset	1000000	milión		
600	szescset				
700	sétmëset				
800	òsmëset				
900	dzewiãcset				

DEKLINACJŌ SPŌDŁOWĚCH WIELNIKŌW

Ōtmianie pŏddŏwŏ sã leno nŏslédné prosté spŏdłowé wielniczi: *jeden, dwa, trzë, sztiërë, sto, tësqc, miliŏn, miliard*. Pŏstałé prosté wielniczi sã w kaszëbiznie nieŏtmieniwné.

JEDEN (mŏ ŏtmianã takã samã jak znankŏwniczi)

PŌJEDINCZNŌ LĚCZBA			
	CHŁOPSCZI ÔRT	BIAŁOGŁOWSCZI ÔRT	DZECNY ÔRT
N.	jeden	jedn-a	jedn-o
G.	jedn-égò	jedn-y	jedn-égò
D.	jedn-émù	jedn-y	jedn-émù
A.	jeden jedn-égò	jedn-ã	jedn-o
I.	jedn-ym	jedn-ą	jedn-ym
L.	jedn-ym	jedn-y	jedn-ym
w.	jeden	jedn-a	jedn-o

WIELNŌ LĚCZBA		
	CHŁOPSKŌŌSOBŌWI ÔRT	NIECHŁOPSKŌŌSOBŌWI ÔRT
N.	jedn-y	jedn-e
G.	jedn-ëch	jedn-ëch
D.	jedn-ym	jedn-ym
A.	jedn-ëch	jedn-e
I.	jedn-yma	jedn-yma
L.	jedn-ëch	jedn-ëch
w.	jedn-y	jedn-e

DWA

	CHŁOPSCZI ÔRT	BIAŁOGŁOWSCZI ÔRT	DZECNY ÔRT
N.	dwa, dwaj, dwaji	dwie	dwa
G.	dwùch	dwùch	dwùch
D.	dwùm	dwùm	dwùm
A.	dwa dwùch	dwie	dwa
I.	dwùma	dwùma	dwùma
L.	dwùch	dwùch	dwùch
W.	dwa, dwaj, dwaji	dwie	dwa

TRZĚ, SZTĚRĚ

N.	trzĚ, trzej, trzeji	sztĚrĚ, sztĚrzech, sztĚrzej, sztĚrzeji
G.	trzech	sztĚrzech
D.	trzem	sztĚrzem
A.	trzĚ trzech	sztĚrĚ sztĚrzech
I.	trzema	sztĚrzema
L.	trzech	sztĚrzech
W.	trzĚ, trzej, trzeji	sztĚrĚ, sztĚrzech, sztĚrzej, sztĚrzeji

Wielniczi *tĕsȧc*, *miliȳn*, *miliard* ȳtmieniwiȧȧ sȧ przez przĕpȳdczi tak jak jistniczi chȳpszcȳgȳ ȳrtu, przĕnȳlȳgȧȧcȳ do I deklinacji. Wielnik *sto* ȳtmieniwiȧ sȧ jak jistniczi III deklinacji, le ni mȳ ȳn wielny lȳczbȳ.

STO

N.	st-o
G.	st-a
D.	st-u
A.	st-o
I.	st-ã
L.	st-u
W.	st-o

TËSĄC, MILIÓN, MILIARD

	PÒJEDINCZNÔ LËCZBA			WIELNÔ LËCZBA		
N.	tësąc-ø	milión-ø	miliard-ø	tësąc-e	milión-ë	miliard-ë
G.	tësąc-a	milión-a	miliard-a	tësąc-ów	milión-ów	miliard-ów
D.	tësąc-u, tësąc-owi	milión-owi	miliard-owi	tësąc-óm	milión-óm	miliard-óm
A.	tësąc-ø	milión-ø	miliard-ø	tësąc-e	milión-ë	miliard-ë
I.	tësąc-ã	milión-ã	miliard-ã	tësąc-ama	milión-ama	miliard-ama
L.	tësąc-u	milióni-e	miliardz-e	tësąc-ach	milión-ach	miliard-ach
W.	tësąc-ø	milión-ø	miliard-ø	tësąc-e	milión-ë	miliard-ë

W kaszëbsczim jãzëkù spòdlowé wielniczi *jeden, dwa, trzë, szterë* sã z jistnikama w zwiãzkù zgòdë. Spòdlowé wielniczi òd *piãc* w gòrã parlãczą sã z jistnikama w zwiãzkù rzãdu i wëmògajã òd jistnika fòrmë genetiwiù.

2.7.3.

PÒÒSTAŁÉ TIPË WIELNIKÓW

RZĄDOWÉ WIELNICZI – wskòzëjã na pòsobicã przedmiotów abò zdarzeniów, na plac w gwësnyim òkreslonym pòrządkù. Òdpòwiòdajã na pëtanié: *chtëren w rëdze?* Rzãdowé wielniczi òtmieniujã sã tak jak znankòwniczi, tj. przez przëpòdczi, lëczbë i òrtë.

1	<i>pierszi</i>	11	<i>jednôsti</i>	21	<i>dwadzesiti pierszi</i>
2	<i>drëdži</i>	12	<i>dwanôsti</i>	22	<i>dwadzesiti drëdži</i>
3	<i>trzecy</i>	13	<i>tržënnôsti</i>	23	<i>dwadzesiti trzecy</i>
4	<i>czwiôrti</i>	14	<i>sztërnôsti</i>	30	<i>tržëdzesti</i>
5	<i>piąti</i>	15	<i>piätnôsti</i>	40	<i>sztërdzesti</i>
6	<i>szósti</i>	16	<i>szesnôsti</i>	50	<i>piäcdzesąti</i>
7	<i>sódmı</i>	17	<i>sëtmënnôsti</i>	60	<i>szescdzesąti</i>
8	<i>ósmi</i>	18	<i>òsmënnôsti</i>	70	<i>sëtmëdzesąti</i>
9	<i>dzewiąti</i>	19	<i>dzewiätnôsti</i>	80	<i>òsmëdzesąti</i>
10	<i>dzesąti</i>	20	<i>dwadzesiti</i>	90	<i>dzewiäcdzesąti</i>
100	<i>setny</i>	1000	<i>tësączny</i>		
101	<i>sto pierszi</i>	2000	<i>dwatësączny</i>		
200	<i>dwasetny</i>	3000	<i>tržëtësączny</i>		
300	<i>tržësetny</i>	5000	<i>piäctësączny</i>		
400	<i>sztëřësetny</i>	100000	<i>stotësączny</i>		
500	<i>päcsetny</i>	1000000	<i>miliónowi</i>		
600	<i>szescsetny</i>				
700	<i>sëtmësetny</i>				
800	<i>òsmësetny</i>				
900	<i>dzewiäcsetny</i>				

ZBIERNÉ WIELNICZI – wskôzëją na wielosc zbiëru. Űziwónë są przë jist-nikach *pluralia tantum*, np. *troje dwiërzów*, przë ôkresliwanim wielënë niedozdrzeniałëch jistotów, np. *czworo dzecy*, *dwòje prosátów*, przë jist-nikach ôdnôsazającëch sã do lëdzy jiny płcë, np. *dwòje aùtorów*.

2	<i>dwòje</i>	11	<i>jednôscoro</i>
3	<i>troje</i>	12	<i>dwanôscoro</i>
4	<i>czworo</i>	13	<i>tržënnôscoro</i>
5	<i>piäcoro</i>	14	<i>sztërnôscoro</i>
6	<i>szescoro</i>	15	<i>piätnôscoro</i>
7	<i>sëtmioro</i>	16	<i>szesnôscoro</i>
8	<i>òsmioro</i>	17	<i>sëtmënnôscoro</i>
9	<i>dzewiäcoro</i>	18	<i>òsmënnôscoro</i>
10	<i>dzesäcoro</i>	19	<i>dzewiätnôscoro</i>

KAWELKÒWÉ WIELNICZI – wskôzëją na lëczbã dzélów w jaczims zbiérze. Kawelkòwima wielnikama są słowa taczé jak: *czwierc*, *wiertel*, *pół*, *półtora*, *półtrzeca*, *półczwarta*, a téż kòstrukcje *trzecy dzél*, *czwiòrti dzél*, *piąti dzél*, *szósti dzél*, *sódmu dzél*.

Z pòzdrzatkù na òtmianã kawelkòwé wielniczi nie są sobie równé. Wielnik *pół*, a téż wielniczi tipù *półtora*, *półtrzeca* nie òtmieniują sã. W kòstrukcjach tipù *trzecy dzél* òba członë òtmieniują sã przez przëpòdczi. Wielniczi *czwierc* i *wiertel* òtmieniują sã przez przëpòdczi i lëczbë.

MNOŻACÉ WIELNICZI – wskôzëją na wielënã dzélów, skłòdajacëch sã na òkreslony przedmiot, abò na wielënã pòwtórzeniów jaczégòs zdarzeniò. Zarechòwują sã tuwò znankòwnikòwé fòrmë (*pòdwójny*, *pòtrójny*, *pòczwórny*), chtërne mają òtmianã taką jak znankòwniczi, a téż nieòtmieniwné przëmionowé fòrmë (*dwòjak*, *dwòjakò*, *trojak*, *trojakò*).

WIELERACZÉ WIELNICZI – wskôzëją na wielënã gatënków, òtmianów, òrtów, w jaczich wëstąpiwò gwësny przedmiot (*dwòjaczi*, *trojaczi*, *czwioraczi*, *sétmëraczi*). Mają òtmianã znankòwnikòwą.

WIELERAZOWÉ WIELNICZI – wskôzëją na to, wiele razy cos je wiksze abò wiele razy cos je pòwtórzoné. Mògą miec òne fòrmã znankòwnikòwą (*dwarazowi*, *trzërazowi*) i òtmieniwać sã jak znankòwniczi abò mògą miec nieòtmieniwną fòrmã przëmionową (*dwarazowò*, *trzërazowò*).

2.8. NIEÒTMIENIWNÉ PARTĚ MÒWĚ

Nieòtmieniwné partě mòwě zamikają w se taczé słowa, chtĕrne w zdaniach nie zmieniwają swòji gramaticzny fòrmě. W kaszëbsczim jãzëkù je piãc partów mòwě, jaczé nie pòdlégają òtmianie, hewòtno są to: przëczasnik, przëmiono, wiążëna, krzïknik i partikla.

2.8.1.

PRZËCZASNIK

PRZËCZASNIK – to part mòwě, jaczi je òkreslenim czasnika. Òznòczò leżnosc wëkònanìò jaczis aktiwnoscë: ji mòl, czas, òrt, cël, przëczënë, zastrzegã. Przëczasnik òdpòwiòdò na pĕtania: jak?, gdzie?, czedĕ? Nie òtmieniwiò sã, je samòstòjnym partã mòwě. W zdanim mòże miec fùnk-cjã òkòlnika abò òrzecznika.

ÛRÒBIANIÉ FÒRMÓW PRZËCZASNIKÓW ÒD ZNANKÒWNIKÓW

Òdznankòwnikòwé przëczasniczi twòrzoné są w wikszoscĕ regùlarno. Colemało są òne ùròbiòné przez dodanié do témĕ znankòwnika sufiksa -o (-ò), rzadzy dodòwò sã sufiks -e. Dobranié pasownégò sufiksu zanòlégò òd strukturĕ znankòwnika abò téż je skùtkã dogòdënkù, np.: *bĕlny* – *bĕlno*, *lĕchi* – *lĕchò*, *snòzi* – *snòzo*, *spòsobny* – *spòsobno*, *widny* – *widno*, *dobri* – *dobrze*, *zli* – *zle*. Czasã ùdokòzniòné je ùżiwanié przëczasników z òbĕdwùma nyma sufiksama, np. *biédno* / *biédnie*, *czekawò* / *czekawie*.

Nót je téż dac bòczënk na kaszëbsczĕ archajiznowé fòrmě przëczasników bez zwãkù -o (-ò) na kùncu, jaczé wĕstãpiwają równobieżno z niechtĕrny-ma przëczasnikama zakùńczonyma na -o (-ò), np.: *dalek* / *dalekò*, *glãbòk* / *glãbòkò*, *szerok* / *szerokò*.

STãPNIOWANIÉ ÒDZNANKÒWNIKÒWĚCH PRZËCZASNIKÓW

Ûtwòrzoné òd znankòwników przëczasniczi zakùńczoné na -o (-ò), -e są pòddòwóné stãpniowaniu. Tak jak znankòwniczi, przëczasniczi mają wĕż-szi stãpién (*comparativus*) i nòwĕższy stãpién (*superlativus*).

WĘZSZI STĄPIÉN PRZĘCZASNIKÓW mòże bëc twòrzony w kaszëbiznie na trzë òrtë: przez dodanié sufiksu *-i (-y)*; za pòmòcą nieregularnégò stąpniowaniò; za pòmòcą òpisowégò stąpniowaniò.

WĘZSZI STĄPIÉN TWÒRZONY ZA PÒMÒCĄ SUFIKSU *-i (-y)* przënòležny je wikszość kaszëbsczich przëczasników. Przë tegò òrtu stąpniowanim cząsto zachòdają alternacje: *chùtkò – chùdzy, mądro – mądrzi, niskò – niżi*.

WĘZSZI STĄPIÉN TWÒRZONY NIEREGULARNO òdnòszò sã do czile kònkretnëch przëczasników, w jaczich w wëższim stąpniu czësto zmieniwò sã téma: *dobrze – lepi; lëchò – gòrzi, zle – gòrzi; wiele – wicy / wiący; duzo – wicy / wiący; mało – mni*.

WĘZSZI STĄPIÉN TWÒRZONY ÒPISOWÒ je ùròbióny za pòmòcą słowa *barzi* i przëczasnika w równym stąpniu. Nen òrt twòrzeniò wëższégò stąpnia tikò sã przëczasników, jaczé òstalë ùtwòrzoné òd znankòwników, chtërne téż stąpniują sã òpisowò. Czasã òpisowé fòrmë mògą bëc téż równobieżné z fòrmama twòrzonyma za pòmòcą sufiksu. Przëkładë òpisowégò stąpniowaniò: *dozdrzeniało – barzi dozdrzeniało, mòkro – barzi mòkro*.

NÒWĘZSZI STĄPIÉN je twòrzony przez dodanié prefiksu *nò-* do przëczasnika w wëższim stąpniu, np. *chùdzy – nòchùdzy, dali – nòdali, lepi – nòlepi, wëzi – nòwëzi*. Przë òpisowëch fòrmach przëczasników prefiks *nò-* je dodòwóny do słowa *barzi*: *barzi sëchò – nòbarzi sëchò, barzi żółto – nòbarzi żółto*.

JINÉ SPÒSOBÉ ÙRÒBIANIÒ PRZĘCZASNIKÓW

Òkróm òrtu ùròbianiò przëczasników òd znankòwników za pòmòcą sufiksów *-o (-ò)*, *-e*, przëczasniczi mògą bëc téż twòrzoné na czile jinëch spòsobów:

- przëczasniczi twòrzoné za pòmòcą przëmiona *pò* i ùtwòrzoné òd znankòwnika fòrmë zakùńczony na *-u (-ù)*, np.: *pò francëskù, pò kaszëbskù, pò królewskù, pò lëdzkù*. Czasã mògą bëc ùżiwóné dwie równobieżné fòrmë, np.: *cëchò / pò cëchù, kqsk / pò kqskù*;
- przëczasniczi twòrzoné za pòmòcą przëmiona *pò* i ùtwòrzoné òd znankòwnika abò zamiona fòrmë zakùńczony na *-émù*, np.: *pò bòżémù, pò nowémù, pò stòrému, pò swòjémù*;
- ùcarté fòrmë przëmiona *pò* i jistnika abò znankòwnika, np.: *pò kqskù, pò lewi, pò përzince, pòmalë, pò prawi, pò pròwdze*;

- przëczasniczi twòrzoné za pòmòcą przëmiona *na* i fòrmë zakùńczony na -o (-ò), np.: *na cwiardo, na czòrno, na dlugò, na krótkò, na mitkò, na mòkro, na sèchò, na zelono*;
- przëczasniczi twòrzoné za pòmòcą przëmiona *na* i jinèch fòrmów jistników abò znankòwników: *na chùtczégò, na gwës, na mòc, na zòd, na òpak*;
- przëczasniczi twòrzoné za pòmòcą przëmiona *òb* i jistnika: *òb dzén, òb lato, òb noc, òb zëmā, òb zymk*;
- jiné sparłãczenia przëmionów i fòrmów pòchòdajacéch òd znankòwnika, np.: *òd dôwna, òd niedôwna, òd nowa*;
- sparłãczenia zamionów z nieùziwónyma dzysdnia jistnikama abò z taczima jistnikama, co mają teròczasno jiny znaczeni jak przòdë, np.: *dodóm, do tëlù, òd razu, wkół, wprzòdk*;
- przëczasniczi ùtwòrzoné òd wielników: *pierwi, stokratno, trzëkratno, wiedno*;
- fùncjã przëczasników mają téz fòrmë instrumentalu niechtèrnèch jistników: *bòkã, czasã, górã, mòcã, nocã, nocama, stronã, przetròfkã*.

Sã téz w kaszëbiznie piérwòsné przëczasniczi, jaczé nie sã ùrobioné òd jinèch słówów, a same sã colemã słowòbudowiznowima spòdlama dlò znankòwników, np.: *dzysò, latos, łoni, wczora, wieczór, witro*.

Òkróm tegò wëstãpiwają w kaszëbsczim jãzëkù przëczasniczi zapòżëczoné z miemczëznë, sã to m.jin.: *dëcht, dichtich, drist, fest, fejn, frësz, karsz*.

Dlò kaszëbsczégò jãzëka przirodné je téz pòkazywanié sã deminutiwnèch fòrmów przëczasników, m.jin. zakùńczonèch na -k, -ka, -kã, -kò, kù, np.: *chùtinkò, coròzka, dotãdka, na przòdkù, naròzka, nawetka, nazòdk, na-zòdka, nieròzka, nôprzòdka, përzinkã, pokrëjòmkù, pòmalinkù, pò zdebelkù, teròzka, wnetka, zaròzka, zdebelkò, z przòdkù*; zakùńczonèch sufiksama -ëchno, -ichno, -uchno, np.: *barëchno, dalëchno, dlugùchno, krótëchno, mòkrëchno, spòkójnëchno, ùbòzëchno, widnëchno, wielëchno, zlëchno*; abò téz zakùńczonèch jinyma deminutiwnyma sufiksama, jak w przëmiòrach: *chùtëszkò, kàsyczk, kàsynk, kàsynuszk, përzineczkã, përzinëszkã*.

PRZĚMIONO

PRZĚMIONO – je niesamostójnym partã mowě, tak tej mŭszi parlãczěc sã z jinym słowã. Mò òno syntacticzną fŭncjã i w zdanim wërôzò syntacticzné ùprocěmnienia juwerno jak fleksyjné kùnôszczci. Przëmiono nie òtmieniwo sã.

Przëmiona mòže pòdzielc na:

- **PROSTÉ PRZĚMIONA:** **bez:** bez swiãdë, **bùten:** bùten szëkù, **dlô:** dlô waju, **do:** do chòregò, **kòl:** kòl dwiérzi, **króm:** króm filozofii, **kù:** kù szkòle, **midzë:** midzë drzéwiãtama, **na:** na niebie, na szkólnégò, na szafie, **nad:** nad wiédzã, nad zemiã, **nimò:** nimò bùdinków, nimò wszëtkò, **ò:** ò drëdзи, ò bómka, ò lëdzach, **òb:** òb lato, **òd:** òd bialczy, **òkòma:** òkòma bùdinkù, **òkóm:** òkóm chëczë, **pò:** pò pòlskù, pò niegò, pò drodze, **pòd:** pòd òbronã, **pòdle:** pòdle lasa, **procëm:** procëm demòkracji, procëm starka, **procëmkò:** procëmkò drëchòwi, procëmkò ciebie, **przë:** przë stëd-ni, **przed:** przed Bògã, **przék:** przék sostrze, **przez:** przez wiarã, **strzód:** strzód papiorów, **ù:** ù jezora, **w:** w czãdnikù, w òdżin, **wedle:** wedle mòr-za, **z:** z dòkq, z wòdë, z młodzy, **za:** za chlebã, za pòmòc.
- **ZESADZONÉ PRZĚMIONA:** **naprocëm:** naprocëm krómù, naprocëm człowiekòwi, **òkróm:** òkróm zupë, **pòmizdë:** pòmizdë słowama, **pòprzez:** pòprzez mùzykã, **pòstrzód:** pòstrzód gwizd, **westrzód:** westrzód zalë, **westrzódka:** westrzódka kwiatów, **wkól:** wkól lãpë, **zza:** zza gardinë.

Do niechtërnëch prostëch przëmionów, wëstãpiwajãcëch przed słowã naczinajãcym sã karnã spółzwãków, je dodòwóny samòzwãk -e, np.: *beze, kòle, nade, òde, pòde, przede, przeze, we, ze.*

W zdanim przëmiono wiedno parlãczy sã z jinym słowã, narzëcãjãcë mù pasownã przëpòdkowã fòrmã. Òsobné przëmiona parlãczã sã z nòslëdnymi zanòlëznymi przëpòdkami: **z genetiwã (rodzòczã):** *bez, bùten, dlô, do, kòl, kòle, króm, naprocëm, nimò, òd, òkóm, òkróm, pòdle, pòstrzód, procëm, procëmkò, przék, strzód, ù, wedle, westrzód, westrzódka, wkól, zza;* **z datiwã (dòwòczã):** *kù, naprocëm, pò, procëm, procëmkò;* **z akùzatiwã (winowòczã):** *na, nad, nimò, ò, òb, pò, pòd, pòprzez, przez, w, z, za;* **z instru-**

mentalã (narzãdzôczã): *midzë, na, nad, pòmizdë, przed, z, za; z lokatiwã (mòlnikã): na, ò, pò, przë, w.*

Przëmiono, parłãczącë sã z jistnikã, znankòwnikã, wielnikã czë zamionã, twòrzi nowã znaczënkòwã całosc, nazëwónã przëmionowim rzeczenim. Hewò przëmiòrë przëmionowëch rzeczeniów w zdaniach: *Jidã do bibliote-
czy za ksążkama. Wëzdrzi na szczestlëwégò. Widzymë sã wìtro ò drëdżi. Kòl
naju nie je lëchò.*

2.8.3.

WIĄŻËNA

WIĄŻËNA – to nieòtmieniwny i niesamòstójny part mòwë. Wiążëna mò za zadanië parłãczëc słowa i rzeczenia w wëpòwiedzenim abò téż parłãczëc składowë wëpòwiedzenia w zesadzonim zdanim. Wedle spòdlowégò pòdzëlu wiążënow wëapartniwò sã wespòlrzãdnë wiążënë i pòdrzãdnë wiążënë.

WESPÒLRZãDNË WIĄŻËNË – parłãczã równobieżné kòmpònentë w wëpòwiedzenim. Z pòzdrzatkù na znaczënkòwë ùprocëmniënia zachò-
dajãcë midzë parłãczonyma kòmpònentama wespòlrzãdnë wiążënë mòżë pòdzëlëc na:

- a) **PARŁãCNË WIĄŻËNË** – parłãczã kòmpònentë, jaczé wespòljistnieją,
np.: *i, ë, a, téż, ani, jak téż;*
Ana i Michòł chòdzëlë pò jizbie na pòlcach.
- b) **PROCËMSTÓJNË WIĄŻËNË** – mają fùncjã wiãzac kòmpònentë,
jaczé wëròżają procëmnnë zamkłoscë, np.: *a, ale, le, leno, jeno, kò, de-
jade, równak, za to, zòs;*
Miedwiédz pòdniòł lëb, ale ni miòł òn strachù lëdzy.
- c) **ROZPARŁãCNË WIĄŻËNË** – za jich pòmòcã zesòdzò sã kòmpònen-
të, jaczé wzòjno sã wëłącziwają, np.: *abò, czë, bądż;*
To bël wòłk abò òpi.
- d) **PÒSOBIZNOWË WIĄŻËNË** – wiążã kòmpònentë tak, że drëdżi z kòm-
pònentów wëròżò zamkłosc, jakò je nòslòdã zamkłoscë pierszégò
kòmpònentu, np.: *tej, tak tej, tedë, wiãc, wic;*
W lese bëlò cemno, tak tej zgùbilë drogã.

- e) **RÓWNOZNACZENIOWÉ WIĄŻĚNĚ** – są brëkòwóné do parłãczeniò kòmpònentów, chtërne mają równé zamkłòscë, abò kòmpònentów, z chtërnëch drëdżi je barżi pòdrobnym rozwidnieniem pierszégò, np.: *hewòtno, czëlë*.

Gòdòł ò mùzycznëch instrumentach, hewòtno ò bùrczibasach.

PÒDRZĄDNÉ WIĄŻĚNĚ – parłãczą w wëpòwiedzenim pòdrzãdny kòmpònent z nadrzãdnym kòmpònentã. Colemało pòdrzãdné wiążëné są wiefelfunkcyjné, tak tej nie dokònywò sã tuwò jich pòdzëlu. Do pòdrzãdnëch wiążënow nót je zarechòwac m.jin.: *że, żebë, abë, bë, cobë, jezlë, żlë, ezlë, zelë, czejbë, czej, jak, chòc, nimò że, bò, kò, nigle, nìzle, nim, zanim, jaż, dlòte, dlòtegò, temù*. Nìzi pòdóné są przëmiòrë zdaniów, w jaczich pòkazywają sã pòrzãdné wiążëné:

Jò jem ròd, że znòwù cebie na òczë widzã.

Nikòmu nick nie rzekł, bò nie je dobrze ò taczich rzeczach plestac.

Przez sztót tak na se pòzérelë, jaż jeden zaczął gadac.

Ju słońce bëło na niebie, jak jò òdeckła.

2.8.4.

KRZIKNIK

KRZIKNIK – to part mòwë, za jaczégò pòmòcą mòże wëpòwiedzec emòcje, wsczëca, a téż wòlã tegò, chto gòdò (jegò żëczbë, rozkòzënczi); krziknikama są téż ònomatopeje – słowa, jaczé szlachùją za zwākama z òbkrãżiwającégò nas swiata. Krziknik nie òtmieniów sã. Je samòstójnym partã mòwë, tak tej w zdanim nie parłãczy sã z nìżòdnym jinym słowã.

Krzikniczi mòże pòdzëlëc na:

- **krzikniczi, jaczé wësłòwiają wsczëca**, np.: *a, ach, aha, ala, alakòtóm, alana, alaże, alażinkò, aleluja, ecz, ehe, ej, ela, fe, fikak, fiu, ha, haha, hahaha, hahaszkù, haps, hq, he, ja jam ja jo, ja në, jak to, jakùż, jej, jejkù, Jena, Jenq, Jene, Jenkù, maricznym, maricznóm, mëk, në, nële, nëtale, nóze, ò, òch, òchò, òj, pù, reti, slicznym, szlachà, ala szlachòwie, ùlana, wej, wejle, wejleszcze, wejtale, wejtażle;*

- **krzikniczi, jaczé wëslôwiają wòlã tegò, chto gòdô**, np.: *aha, basta, biada, biéj, bùcz bùcz, cëchò, cëchòta, czip czip, czò, czól, curik, czuder, dólëbóg, dëga, dëgù, dingù, fësz, gap, gas, hahù, hela gäs, hep, hes, hesz, hëlolo, hëjse, hij, hija, hije, hij-hòp, hò-ha, hòp, hòt, hùjt, hùsz kùr, chrztu chrztu, kòsy kòsy, kóz kóz, kùcz kùcz, liwi, lo lo, loł loł, lołe lołe, mac, mùj mùj, mùk, mùza, mi mi, na, na le, në, nét nét, niza, përr, pòj, pòjk, pòjkòj, pòjczkòj, prr, precz, pst, pszt, pùj pùj, pùt pùt, pil, sa, sata, saczkù, sys sys, szop, szuder, tus tus, wara, wil, wili;*
- **ònomatopeje**, np.: *a mù, basz, baż, biża, biżaneczka, biżahaha, bùbù, bùch, bzy, bija, cup, czaks, czëks, czup, dër, fër, fidilitkà, firlił, fit, ga, gëd-lë, gël, gidli, gil, gili, glu, hacz, ham, hamham, hù-hù, chi, chlapù-chlapù, chlup, chlust, chrap, chùchù, kap, kili, kiti, kitli, kiwùt, kùkù, kùkùk, tup tup, me, miał, piń, pip, pras, pùf, rëtëtëtë, szëkùt szëkùt, szmiks, sztukùt sztukùt, szust szust, trururu, trzitrzap, trzask-prask;*
- **apelatiwné krzikniczi** – taczé, jaczé mają fùncjã wezwë, np.: *gibel-dżabel, haja, hajdi, hajdu, hej, héne, hòpka, òpka, ópka, hòpsasa, kùlulu, në, nële, szocz, szopka, tramtiridi.*

2.8.5.

PARTIKLA

PARTIKLA – je nieòtmieniwnym i niesamòstójnym partã mòwë, jaczi ni mò gwòsnégò znaczeńkù. Partiklã mòże bëc słowò abò mòrfem. Ji fùncjã w zdanim je nadòwanie wseczëcowégò abò znaczeńkówégò nacéchòwaniò; mòdifikùje òna mëslã całégò zdaniò abò gwësnégò partu zdaniò. Partikla colemãło nachòdò sã przed słowã, do jaczégò sã òna òtnòszò.

Z semanticznégò pòdrzatkù wëapartniwò sã nòslédné òrtë partiklów:

- A) **MÒDALNÉ PARTIKLË** – wëròżają ùprocëmniënië subiektu do negò, ò czim gòdò. W òbrëmim negò òrtu nót je pòdzëlëc partiklë na:
- **partiklë rozkòzënkù** – *niech, niech le, niechòj;*
 - **partiklë żëczbë** – *żebë, cobë, niechbë;*
 - **partiklë pròwdopòdobieństwa** – *bòdòj, pòdobno, gwës, gwësno, na gwës, mòże;*

- **pëtajacé partiklë** – *czë*;
- **mnożné partiklë** – *razë*;
- **pòcwierdzywajacé partiklë** – *jo*;
- **przekùjacé partiklë** – *nie, nié, ni, ani*;

b) **EMOCJONALNÉ PARTIKLË** – wërôżają wseczëcowé nacechòwanié, np.:

*Jô **doch** to przeczëtôł!*

*Biôj **le** z Bògã!*

*Pòj **le** sã!*

Në gadôj cos!

Kò wiész, jak to je.

c) **ZMÒCNIWAJACÉ PARTIKLË** – jich fùnkcją je zmòcnienié wëpòwie-scë, np.:

*To bëło **leno** trzë razë.*

*Jô nie wiedzôł **le** negò jednégo.*

*Do kùńca rokù òstôł **jesz** miesąc.*

***Jaż** dwa dni nie bëło ciebie w szkòle.*

Òsoblëwé fùnkcje mają w kaszëbsczim jãzëkù partiklë: *niech*, *-bë-*, *nie*, *nié*, *ni*:

- **Partikla *niech*** – służy do ùròbianiô fòrmów rozkòzownika 3. òsobë pò-jedinczny i wielny lëczbë, np.: *niech jidze*, *niech jidą*; *niech pisze*, *niech piszq*.
- **Partikla *-bë-*** – służy do ùròbianiô fòrmów zastrzegòwnika. W pòstpòzy-cji (pò czasnikù) partikla *bë* je doparlãcziwónô do czasnika, np:
*Jô **bë** pisôł. Më **bë** piselë.*

PISËNK PARTIKLÓW

Wikszosc partiklów nie parłãczy sã z pòprzedzającym słowã i sã òne pisóné apart. Równak niechtërne partiklë parłãczą sã z pòprzedzającym je słowã, np. *biôj**że***, *grôj**że***.

Apartnégo òbgòdaniô wëmôgô téż pisënk przekùjący partiklë zapisywó-ny jakno *nie*, *nié*, *ni*, jakô służy do zaprzékòwniô negò, co wërôżô słowò abò rzeczenié, wprzódk jaczégo ta partikla sã nachòdô. W kaszëbsczim jãzëkù

mómě trzë òrtografné wariantë przékùjący partiklë:

- **ni** – je ùżiwóné blós przed czasnikama *mieć, móc, mūszec*. Partikla zapisywónô jakno *ni* je brëkòwónô z wëmieniónyma czasnikama w infinitiwie (*ni mieć, ni móc, ni mūszec*) i we wszëtczich fòrmach òtmianë, np.: *jô ni móm, tã ni mōsz, òn ni mō, òna ni mō, òno ni mō, mē ni mómě, wa ni mōta, òni ni majq*; a téż w nieòsobòwëch fòrmach: *ni ma* (np.: *ni ma wòdë*), *ni mòże* (np.: *tegò ni mòże zrobic*), *ni mūszi* (np.: *tam ni mūszi jic*).
- **nie** – pisze sã przed wszëtczima pòòstałima czasnikama (òkróm: *mieć, móc, mūszec*), np.: *nie gadac, nie robiã, nie jidziesz, nie widzy, nie piszemě, ale blós tedë, jeżlë nie chcemě zaprzékòwac całégò zdaniò abò rzeczeniò*.
- **nié** – je ùżiwóné w fùnkcji zaprzékòwniò całégò zdaniò abò całégò rzeczeniò, a téż zaprzékòwaniò pòjedincznégò słowa niebãdącégò czasnikã (jistnika, znankòwnika, wielnika, zamiona) np.: *Mōsz tã to zrobioné? – Nié. Jidziesz do szkòlë? – Nié, nie jidã dzysò. To nié wòda, le òdżin. Nié piãc, le dzewiãc*.

SŁOWÒ- BÙDOWIZNA

3.

Wielëna słowów w jãzëkù zmieniwiô sã z cëgã czasu, w jãzëkù pòkazywają sã nowe słowa brëkòwné do nazwaniô pòjôwiającëch sã zachów, czinnosców czë znanków, równoczasno słowa, jaczich desygnatë dziną, przechôdają do karna archajiznów. Nowé słowa mògą pòwstawac na czile ôrtów:

- a) mòżemë pòżeczëc słowò z cëzégò jãzëka, równo-
czasno dopasowùjącë je fòneticzno i fleksyjno do
najégò jãzëka; na taczi òrt pòjawilë sã w kaszëbiz-
nie m.jin. internacionalné słowa: *institucjò, me-
ditowac, agresywny*; colemãło kaszëbizna pòżiczò
słowa téż z pòlsczégò jãzëka, np. *przeòbrazëc, wòje-
wództwò*;
- b) mòżemë ùtwòrzëc neòsemantiznë, tj. nadac sło-
wóm ju jistniejącym w jãzëkù nowi znaczenk, np.
znóné òd dôwna w kaszëbiznie słowò *lopk*, òznò-
czającé ‘wikszą wielëna sana czë słomë’, zacząło
bëc ùżiwóné téż w znaczenkù ‘jednostczy, chtërna
je brëkòwónò do zapisywaniò i przechòwiwaniò
pòdòwków w kòmpùtrze’;
- c) nòczãscy równak nowé słowa sã ùròbioné òd
jinëch domòcëch słówów, do jaczich doparłãcziwò
sã nowé fòrmantë. Ten slédny òrt twòrzeniò sło-
wów je przedmiotã słowòbùdowiznë.

3.1. SPÒDLÓWÉ I PÒCHÓDNÉ SŁOWA, JINÉ PÒCHWÔTĚ Z ZASYGÙ SŁOWÒBÙDOWIZNĚ

W słowòbùdowiznie proces parłãczeniô mòrfemów w nowé słowa nazéwóny je **deriwacją** (**mòtiwacją**). Słowa, òd jaczich ùròbióne są jiné słowa, zwóné są **spòdlowima słowama**. Spòdlowima słowama mògą bëc tak jistniczi, jak téż czasniczi, znankòwniczi, przëczasniczi, przëmionowé rzeczenia. Spòdlowé słowa są słowòbùdowiznowima spòdlama dlò pòchòdnëch słówów. **Pòchòdné słowa** (**deriwatë, fòrmacje, mòtiwòwóné słowa**) ùròbiô sã òd spòdlowëch słówów za pòmòcą fòrmantów. **Fòrmantã** mòże bëc sufiks, wëstãpiwający w pòzycji pò słowòbùdowiznowi témie, abò prefiks, wëstãpiwający przed słowòbùdowiznową témã, abò téż interfiks, parłãczący tzw. zesadzoné słowò. Fòrmantë dodòwò sã do **słowòbùdowiznowégò spòdla** (słowòbùdowiznowi témë, słowòbùdowiznowégò dërzénia), chtërnym je spòdlowé słowò abò jegò dzél, np. w słowie *kòtk dërzénia* mdze *kòt-*, a fòrmantã *-k*; w słowie *bòrowicze dërzénia* mdze *bòrow-*, a fòrmantã mdze *-iczé*; w słowie *žëczba dërzénia* mdze *žëcz-*, a fòrmantã *-ba*. Przëmiòrama pòchòdnëch słówów ùsazonëch sufiksama są nòslédné fòrmacjë: *rocžëzna* – słowò ùtwòrzoné òd jistnika *rok* za pòmòcą sufiksu *-žna*, *bùlwiszczë* – deriwat òd jistnika *bùlwa* z dodaním sufiksu *-iszczë*. Przëmiòrama pòchòdnëch słówów ùsazonëch prefiksama są nòslédné deriwatë: *pržëschnac* – fòrmacjò òd czasnika *schnac* z dodaním prefiksu *pržë-*, *wëkrãpac* – deriwat òd czasnika *krãpac* ùsazony przez dodanié prefiksu *wë-*. Przëmiòrama deriwatów ùtwòrzonëch interfiksama są nòslédné zesadzenia słówów: *samòzwãk* – słowò pòchòdné òd zamiona *sóm* i jistnika *zwãk*, sparłãczonëch interfiksã *-ò-*, *równoležnobòk* – fòrmacjò òd znankòwnika *równoležny* i jistnika *bòk*, sparłãczonëch interfiksã *-o-*.

3.2. SŁOWÒBÙDOWIZNA JISTNIKÓW

Jistniczi w kaszëbsczim jãzëkù colemało są ùròbióne òd czasników, znankòwników, jistników i przëmionowëch rzeczeniów, rzadzy òd zamionów i przëczasników. Z nówikszą rozmajitoscą słowòbùdowiznowëch tipów jistników mòmé do ùczinkù w przëtrófkù jistników deriwòwónëch òd jinëch jistników.

3.2.1.

ÒDJISTNIKÒWÉ JISTNICZI

Midžë deriwatama òdjistnikòwima mòże wëapartnic deriwatë ùròbióné sufiksally i prefiksally. Òstóną òne òpisóné pòniži.

3.2.1.1.

JISTNICZI ÙSADZONÉ ÒD JINĚCH JISTNIKÓW ZA PÒMÒCĄ SUFIKSÓW

Midžë jistnikòwima fòrmacjama ùsadzonyma sufiksally òd jiněch jistników mòżemë wëapartnic òslédné karna:

- a) **BIAŁOGŁOWSCZÉ PÒZWĚ** – twòrzoné òd personowěch abò òznòczajăcěch jině žěwě jistotě jistników chłòpsczěgò òrtu przě pòmòcě òslédněch fòrmantów:

- a** – kùnòszk pòkazywajăcy să w białogłòwsczych mionach ùròbióněch òd chłòpsczich mionów, np.: *Gùstawa, Mieczěsława*;
- ô** – kùnòszk pòkazywajăcy să w przětròfkù ùròbianiô białogłòwsczi pòzwě òd jistników chłòpsczěgò òrtu òtmieniujăcěch să wedłě znankòwnikòwěgò paradigmatu òtmianě, np.: *chrzestnô, krewnô, szkòlnô*;
- ka** – w kaszěbiznie je to baro produktiwny sufiks, dodòwóny tak do domòcěch kaszěbsczich słów, np.: *fafrotka, sôsòdka, stolěmka*, do pòkazywajăcěch să w lěteracczi kaszěbiznie neòlogiznów, np.: *przědniczka* (słòwò deriwòwóné òd fòrmě *przědnik* z alternacjă *k : cz*), jak těż do pòžěczków z pòlszczěgò jăžěka, np.: *dieteticzka, òrganizatorzka, redaktorzka* abò do internacjonalěznów, jacě przěcygnălě do kaszěbizni z pòlszczěgò jăžěka, np.: *aùtorzka, administratòrzka, kòòrdinatòrzka* (w pòlszczim jăžěkù dodòwóny je do nich jisti sufiks, tak tej mòże ùznac, że deriwatě te w całòscě stanowią pòžěczczy z pòlaszězně);
- ica** / **-ěca** – twòrzi przede wszětczim pòzwě samiców zwierzătów, np.: *kòzlěca, lěsěca, wilczěca*, ale těż jině pòzwě białogłòwsczě, np.: *diòblěca, smòczěca*;
- ini** / **-ěni** – sufiks ten w kaszěbiznie brěkòwóny je rzòdkò, pòjòwiô să m.jin. w słowach: *gòspòděni, mistrzěni*;

-*iniô* / -*ëniô* – sufiks brëkówóny rzôdkò, np. w słowach: *bòdżiniô*, *zamów-
czëniô*.

b) **DEMINUTIWNÉ (ZDROBNIAŁÉ) PÒZWĚ** – to pòzwĚ przedmiotów
abò òsobów mniészich nigle te nazéwóné przez spòdlowé słowa.
Czasã deminutiwa brëkówóné są téż w ekspresywny fùnkcji dlô
wërażeniô pòzytiwnégò ùprocëmnnieniô do gwësny rzeczë abò òsobë.

Deminutiwné pòzwĚ ùrôbióné są za pòmòcą fòrmantów:

- k* – sufiks ten i jiné niżi wëmienioné twòrzã deminutiwa chłopsczegò ôrtu,
np.: *kùterk*, *synk*, *wiaterk*;
- ik* / -*ëk*, np.: *dómik*, *krzizëk*, *plómëk*, *stolik*, *wòłtarzëk*;
- iszk* / -*ëszk* (-*yszk*), np.: *bracyszk*, *diòbliszk*, *kamiszk*, *òjcëszk*, *tatëszk*;
- òszk*, np.: *wùjòszk*, *piécòszk*, *robòszk*;
- oszk*, np.: *bùłoszk*, *kwiatoszk*, *pùrtoszk*;
- uszk* (-*ùszk*), np.: *dābùszk*, *gòłqbùszk*, *ògroduszk*, *progùszk*;
- ink*, np.: *bratink*, *tatink*;
- ulink*, np.: *tatulink*;
- ka* – sufiks ten i pòsobné niżi wëmienioné służã do ùrôbianiô zdrobnie-
niów białogłowszczégò ôrtu, np.: *gąbka*, *gwiòzdzka*, *łasëczka*, *żoczka*;
- eczka*, np.: *Aneczka*, *dzëwczeczka*, *klódeczka*, *żòbeczka*;
- uleczka* (-*ùleczka*), np.: *gąbùleczka*, *matuleczka*;
- iczka*, np.: *sostrziczka*;
- uszka* (-*ùszka*), np.: *bańtkùszka*, *beczuska*, *cotuszka*, *nënuszka*;
- kò* – deminutiwny sufiks dlô dzecnégò ôrtu, niżi téż jiné sufiksë ùrôbiającé
zdrobnienia w dziecnym ôrce, np.: *drzewkò*, *gniòzdkò*, *grónkò*, *jezòrkò*;
- uszkò* / -*ëszkò*, np.: *błotuszkò*, *kòrëtuszkò*, *pùdëtuszkò*, *serdëszkò*;
- iszkò* (-*yszkò*), np. *słunyszkò*;
- eszkò*, np. *słuneszkò*;
- eczskò*, np.: *skrziđeleczkò*, *zgrzëbiqteczkò*, *żòbiqteczkò*;
- iszczkò* / -*ëszczkò*, np.: *dzecëszczkò*, *jizbiszczkò*, *kòcëszczkò*, *ksqdzëszczkò*,
niebòracëszczkò, *swiniszczkò*;
- uleczkò*, np.: *jabłuleczkò*;
- ulkò* (-*ùlkò*), np.: *dzeculkò*, *serdulkò*;
- qtkò*, np.: *miedwiedzqtkò*, *pizglqtkò*, *wilczqtkò*, *zgrzëbiqtkò*.

c) **AUGUMENTATIWNÉ (ZGRĚBIALÉ) PÒZWĚ** – są to pòzwě rzeczów abò òsobów ò wiòlgòscë wikszi nigle ta tikajacò sã spòdlowégò słowa. Augùmentatiwa mògą téż wërażac negatiwné ùprocëmniénie do tegò, ò czym sã gòdò. Augùmentatiwa twòrzi sã, brëkùjącë nòslédné fòrmantë:

-*iszcze*, / -*ěszcze*, np.: *dzecěszcze*, *kòcěszcze*, *mòłpische*, *sěkniszcze*, *swiniszcze*;

-*iskò* / -*ěskò*, np.: *babiskò*, *dābiskò*, *gāsěskò*, *měsžěskò*, *psěskò*;

-*szcze*, np.: *babszcze*, *celszcze*, *knapszcze*, *łebszcze*;

-*skò*, np.: *knapskò*, *kónskò*, *krówskò*, *łebskò*;

-*òl*, np.: *dragòl*, *nochòl*;

Òkróm sufiksalnégò ùròbianiò augùmentatiwów zgrěbiałé pòzwě mògą bëc téż twòrzoné w kaszëbiznie przez ùsëniacé dzélu spòdlowégò słowa, np. w fòrmach: *cota*, *krěcha*, *pòděcha*; w dwóch slédnych przëkłádach z towarzëszą spòłzwàkowà wëmianà sz : *ch*.

d) **PÒZWĚ NIEDOZDRZENIÁLĚCH JISTOTÓW** – w kaszëbiznie są to fòrmacje twòrzoné òd pòzwów zwierzàtów, rzadzy òd pòzwów òsob, a nieròz nawetka òd pòzwów roscënów i jiných pòzwów. Czasà sufiksë ùròbiającé pòzwě młoděch jistotów równoczasno mają fùncjã hipòkòristicznà, chòc nie je to regła. Pòzwě niedozdrzeniałëch jistotów twòrzi sã w kaszëbsczim jãzëkù za pòmòcà nòslédnych fòrmantów:

-*ã* – sufiks ten colemàłò brëkòwóny je do ùròbianiò pòzwów młoděch zwierzàtów tak tēc domòcēc, jak téż dzëczich, np.: *bagniã*, *czaplã*, *gòpiã*, *gùlã*, *jaskółczã*, *kòcã*, *kòniã*, *kónzczã*, *kózlã*, *kòczã*, *krowiã*, *krówczã*, *kùrzã*, *lěszczã*, *lwiã*, *měszã*, *òslã*, *òwczã*, *pilã*, *psniã*, *pszczolã*, *pùjcã*, *sowiã*, *sòrniã*, *srocã*, *swiniã*, *szczëczã*, *wilczã*, *wroniã*, *zajczã*, *zgrěbiã*, *zgrěbczã*; fòrmantu negò ùziwò sã téż do twòrzeniò pòzwów nazëwajacéch młoděch lědzy, np.: *bialczã*, *blizniã*, *cëgónzczã*, *chłopiã*, *człeczã*, *człowieczã*, *dzecã*, *gròfiã*, *knòpczã*, *knòpiã*, *òtroczã*, *paruzlã*, *pòpiã*, *smòrkulã*, *szkólniã*, *Žëdzã*, a téż zwënëgòwóny òstòł òn do ùtwòrzeniò fòrmacji òznòczajacy młodé drzewò: *drzewiã*; òkróm tegò twòrzi òn deriwatë nazëwajacé młodégò diòblã: *diòchlã*, *diòblã*; we wielny lëczbie w pòwëzszych mòtiwòwónëch słowach dodòwò sã sufiks -*ãta*, np.: *diòchlãta*, *knòpczãta*, *drzewiãta*, *zgrěbiãta*, zòs w pòjedinczny lëczbie w zanòleżnych przëpòdkach òkróm akùzatiwù i wòkatiwù, chtërne są równé nominatiwòwi, dodòwò sã rozszerzenié -*ãc*-.

-qtkò – za pòmòcą tegò sufiksu ùròbiò sã pòzwë niedozdrzeniałëch zwierzãtów, np.: *bagniątkò, gąsątkò, gòpiątkò, jeleniątkò, kòcątkò, kòniątkò, kòzlątkò, kruszątkò, kùrczątkò, kùrzątkò, miedwiedzątkò, mùrzątkò, pilątkò, sòrniątkò, swiniątkò, szczëczątkò, wilczątkò, zgrzëbczątkò, zgrzëbiątkò, żòbiątkò*, fòrmacje nazëwajãcë młodëch lëdzy, òsoblëwò dzecë, np.: *bibiątkò, dzecątkò, knòpiątkò, kòwòlątkò, pòpiątkò, pùrniątkò, starzątkò, sybrzątkò sztolmiątkò, wërąpiątkò, Żëdzątkò*; przënòlégò tuwò téż deriwat nazëwajãcy młodé drzewò: *drzewiątkò* i fòrmacje òznòczajãcë młodé diablë: *diòblątkò, diòchlątkò*; fòrmant nen òkróm infòrmacji ò młodosć wñòszò téż znaczenië hipòkòristicznë, chtërno przëjòwiò sã w pòzytywnym emòcjonalnym ùprocëmniëniu gòdajãcégò ò jistoce, ò jaczi je mòwa; wòrt je téż dodac, że sufiks **-qtkò** twòrzi deminutiwa drëdzégò stãpnia òd deriwatów z fòrmantã **-ã**; **-òk** – sufiks nen w fùncji twòrzeniò pòzwów niedozdrzeniałëch jistotów je mni produktiwny nigle wëzi wëmienioné fòrmantë, je òn rejestrowóny dosc rzòdkò, colemało w pòłniowi kaszëbiznie, w żëwi mòwie òstòł òn czãsto wëpiarti przez sufiks **-ã**, brëkùje sã gò do ùròbianiò fòrmacji leno òd niechtërnëch pòzwów zwierzãt, np.: *bùlòk, òslòk, psniòk, wieprzòk, wòłczòk, zgrzëbiòk*, incydentalno òstòł òn téż òdnòtërowóny w pòzwach òdnòszajãcëch sã do człowieka: *paruzlòk, żidczòk*; fòrmant **-òk** nie je fòrmantã dërzëniowò kaszëbsczim, ale przëcygnął òn do kaszëbsczégò jãzëka z pòlaszëznë, do jaczi dostòł sã òn z mazowiecczégò dialektu.

Midzë pòwëszszima deriwatama òznòczajãcyma pòzwë niedozdrzeniałëch jistotów nie òstalë wëmienioné słowa, chtërne semanticzno przënòlëgają do ny kategòrii, ale nie stanowią òne słowòbùdowiznowëch fòrmacjów, bò nie sã mòtiwòwóné przez niżòdné jiné spòdlowé słowa; hewòtno chòdzy tuwò ò taczé pòzwë, jak np.: *celã, celòk, jagniã, jagniòk, jałowczã, łagniã, pizglã, prosniã, prosniòk, prosòk, pùrniã, szczeniã, szczeniòk*.

- e) **PÒZWË SUBIEKTÓW** – je to baro szerokò kategòriò, òbjimajãcò wielné pòdkategòrie. Pòzwë subiektów mògą bëc ùsòdzóné m.jin. òd pòzwów òbiektów, rezultatów, nòrzãdlów, znanków. W òbrëmim ògłowi kategòrii subiektów mòże wëapartnic taczé semanticznë klasë, jak m.jin. òdjistnikòwé pòzwë warków czë pòzwë mieszkãnców. Spòdlowé sufiksë, jaczé w kaszëbsczim jãzëkù sã brëkòwóné do ùsòdzaniò òdjistnikòwëch pòzwów subiektów, sã nòslédné:

-**ôrz** – *bùłwiôrz, frantówkôrz, kòminiôrz, kòzôrz, kùńsztôrz, miq̃sôrz, mlënôrz, sledzôrz*;
 -**nik** – *klôsztornik, kluczownik, ôkrâtnik, pòkùtnik, rozpùstnik, szpòrtownik, szpòsownik, targòwnik, tobacznik, zwónnik, żałobnik*;
 -**ówc** – *bòrówc, bratówc, domówc, sënówc*;
 -**ik** – *Chińczik, chòragwik*;
 -**ista / -ësta** – *anglista, bąblësta, kaszëbista, ôrganista*;
 -**éra** – *brigadiéra, farméra, frizéra, kasjéra*;
 -**ôcz** – *bajôcz, głowôcz, wq̃sôcz*;
 -**ôl** – *garbôl, nogôl, nosôl, ùszôl, wq̃sôl*;
 -**ôk** – *kòcewiôk, Słowôk*;
 -**ø** – *mùzyk*.

f) **PÒZWĚ REZULTATÓW** – colemalo są ùsòdzóné òd pòzwĚ materiału, z jaczegò gwësny przedmiot òstôł wëkònóny, abò òd pòzwĚ subiektu, chtëren razã je wëtwórçã rezultatu. Fòrmantama, jaczé brëkòwóné są do ùsòdzaniô pòzwów rezultatów, mògå bëc nòslédné sufiksë:

-**izna / -ëzna** – *kretowizna, pajiczëzna, pszczelëzna, toczëzna* (pòr. *toczk*);
 -**ina / -ëna** – *jabkòwina, kòprowina, krëszkòwina, pajiczëna*;
 -**ónka** – *kapùscónka, lniónka, maslónka, slëwiónka, słomiónka*;
 -**ówka** – *dqbówka, glënowka, zbòzówka*;
 -**ôk** – *blaszôk, drewniôk, żelôznik* ‘piéck z żelazła’.

g) **PÒZWĚ ÒBIEKTÓW** – w kaszëbiznie kategòria òdjistnikòwëch pòzwów òbiektów òbjimô leno niewielné pòzwĚ, co wënikô z ni-szczégò stãpnia wëtwrzeniô w kaszëbsczim jãzëkù specjalistyczny terminologii, i pòzwĚ te wikszim dzélã są w całosćë zapòzëczóné z pòlaszëznë. Fòrmantã, notérowónym przë twòrzeniem deriwatów òznôczającëch òbiektë, je sufiks -**ówka** – *lokówka, żeglówka*.

h) **PÒZWĚ MÔLÓW** – colemalo są twòrzoné òd pòzwów zwierzãtów, roscënów, zachów abò materiałów, nachòdającëch sã w gwësny mółu. Deriwatë bådacé pòzwama mółów ùsòdzò sã w kaszëbiznie za pòmòçã nòslédnëch sufiksów:

-*iszcz* / -*ëszcz* – *bùlwiszcz*, *cebùlëszcz*, *kléwrowiszcz*, *marchwischcz*, *mrowischcz*;
 -*owischcz* / -*òwischcz* – *kapùstowischcz*, *wrëkòwischcz*, *wrzosowischcz*, *żabòwischcz*;
 -*iskò* / -*ëskò* – *bùlewiskò*, *òwsëskò*;
 -*owiskò* / -*òwiskò* – *danowiskò*, *grochòwiskò*, *torfòwiskò*, *żwirowiskò*;
 -*izna* / -*ëzna* – *òsłowizna* ‘stajnia dlò òsła’, *piòszczëzna*, *torfòwizna*, *ùrmizna*;
 -*arniò* – *ceglarniò*, *drewkarniò*, *kòniarniò*, *krowiarniò*, *mlëczarniò*, *òwczarniò*;
 -*owniò* / -*òwniò* – *noclégòwniò*, *wòzowniò*;
 -*nik* – *gòlãbnik*, *grzëbnik*, *kùrnik*, *torfnik* ‘w znaczeniu: pòmieszczenié dlò torfù’.

- i) **PÒZWÈ AKTYWNOŚCÓW I STANÓW** – deriwatë te colemają sã ùsòdzóné òd subiektów wëkònywającëch gwësny aktywnosc abò nachòdającëch sã w jaczims stanie, czasã sã to fòrmacje ùtwòrzoné òd pòzwów rezultatów aktywnosców i pòzwów zjawiszczów typicznëch dlò aktywnosców i stanów. Òsobny semanticzny kategóriã, wchòdającą w òbrëmié pòzwów aktywnosców, twòrzã pòzwë warków. Pòzwë aktywnosców i stanów ùròbioné sã za pòmòcã sufiksu *-twò* i jegò wariantów:

-*twò* – *krawiectwò*, *ògròdztwò*, *òkrãctwò*, *rëbactwò*, *rolnictwò*;
 -*stwò* – *ceselstwò*, *czarziństwò*, *fùrmaństwò*, *gùslarstwò*, *kòwalstwò*, *wëkrëkùlstwò*, *złodzëjstwò*, *żòłnérstwò*;
 -*owstwò* – *òrganistowstwò*;
 -*ownictwò* – *brzadownictwò*, *kòszownictwò*;
 -*arstwò* – *wrëjarstwò*.

- j) **PÒZWÈ ABSTRAKCYJNËCH ZNANKÓW** – deriwatë przënòlégającé do ny kategòrii mògã bëc twòrzoné òd słowòbudowiznowëch spòdlów, jaczé sã domòcyma słowama, i tedë colemają dodòwóné sã téż domòcé sufiksë pòchòdné òd fòrmantu *-twò*: *-stwò* abò *-ctwò*, rzadzy sufiksë *-ba*, *-ota*, abò fòrmacje te mògã bëc ùsòdzóné òd słówów geneticzno cëżëch i wnenczas nòczãscy doparlãcziwónym sufiksã je *-izna*. Nót je nadczidnã, że niechtërne z niżi wëmienionëch pòzwów

abstrakcyjnych znanków mogą mieć dëbeltną mòtiwacjã – jistnikòwã i znankòwnikòwã:

- stwò** – *bestialstwò, brzędalstwò, bùzerstwò, kùjónstwò, pioruństwò, przëjacelstwò, swiniarstwò*;
- ctwò** – *kamròctwò*;
- ba** – *drëszbã*;
- ota** – *żałota*;
- izna** – *egòjizna, herojizna, pesymizna*.

k) **PÒZWÈ DOKTRINÓW, TEÒRIÓW, IDEÒLOGIÓW, MÈSŁOWÈCH SYSTEMÓW, PÒSTAWÓW ŻÈCOWÈCH, RELIGIOWÈCH SYSTEMÓW, KÙLTUROWÈCH ZJAWISZCZÓW, NAŁOGÓW** – tak pò pròwdze je to czile apartnych kategóriów, chtërne òstałë tuwò razã òpisóné temù, że ùsòdzóné sã òne za pòmòcã tegò samégò sufiksu *-izna /-ëzna*, a słowòbudowiznowim spòdlim nêch fòrmacji sã słowa geneticzno cëzé słowianiznie. Niechtërne z nêch deriwatów téż mogą mieć dëbeltną – jistnikòwã i znankòwnikòwã – mòtiwacjã:

-**izna / -ëzna** – *alkòhòlëzna, chrzescëjanizna, epikùrejizna, egzëstencjalëzna, katolëcëzna, kreacjonizna, marsowizna, nikòtinizna, parlamentarëzna, patriocëzna, protestancëzna, rasëzna, repùblikanizna, symbòlëzna*.

l) **PÒZWÈ JISTNIKÓW KÒLEKTIWNÈCH** – je to baro szerokò kategóriò, òbjimającò pòzwè zbiérné òznòczającé ògle jaczichs òsòb, zwierzãtów, roscënów, a téż jiné desygnatë. W òbrëmim ti kategórii mòże wëapartnic czile klasów semanticznêch, m.jin. pòzwè òpròżnionêch strãków abò słomë z wëdraszowónêch roscënów abò téż pòzwè drewna, apartną pòdkategóriã mogą twòrzec pòzwè zbiérné òznòczającé nac, lëstowé abò wietwie roscënów, twòrzoné za pòmòcã sufiksu *-iczé* (i jegò wariantu *-owicze / òwiczé*), mòże téż wëapartnic pòzwè kòlektiwné ò znacënkù pejoratiwnym. Nót je téż nadczidnac, że wiele z nêch kòlektiwnêch pòzwów je razã pòzwama subiektów. Òdjistnikòwé pòzwè kòlektiwné sã w kaszëbiznie ùsòdzóné za pòmòcã nòslëdnêch fòrmantów:

-**izna** / -**ëzna** – białczëzna, bòbòwizna, bòrowizna, chłopizna, czarcëzna, dżadzëzna, grochòwizna, lesëzna, mòrzëzna, parobczëzna, przeńczëzna, rogacëzna, skalëzna, zwierzëzna, żëdzëzna;
 -**ina** / -**ëna** – brzezëna, bùczëna, grabòwina, jiglëna, lëpina, meszëna;
 -**icze** – besowicze, bòrowicze, bùlwòwicze, jagòdowicze, jeżenicze, malenicze, pòtròwnicze, wrëkòwicze, żòrawicze;
 -**twò** – lëdztwò, ptòsztwò, robactwò;
 -**stwò** – białogłòwstwò, chłopstwò.

m) **PÒZWÈ MIÀSA** – wchòdają òne do ògłowi kategòrii, òbjimający pòzwè geneticzné (razã z pòzwana drewna, chtërne tuwò òstalë òpi-sóné midzë jistnikama kòlektiwnyma). W òbrëmié pòzwów miàsa wchòdają pòzwè miàsa zwierzãt domòcëch i dzëwëch, a téż pòzwè miàsa rëbów. Spòdlowima sufiksama, brëkòwónyma do ùsòdzaniò òdjistnikòwëch pòzwów miàsa, są w kaszëbiznie:

-**izna** / -**ëzna** – baranizna, celëczëzna, gãsëzna, jesotrowizna, krowizna, kùrzëzna, łososëzna, òwczëzna, parsëczëzna, sarnizna, swinizna, szczëczëzna, wieprzëzna, zajczëzna;
 -**ina** / -**ëna** – biczëna, duwina, krzeptowina, òwczëna, ptòszëna.

3.2.1.2.

ÒDJISTNIKÓWÉ DERIWATÈ PREFIKSALNÉ

Kaszëbsczé fòrmacje prefiksalne mògą bëc twòrzone za pòmòcã domòcëch fòrmantów (np.: *procëm-*, *pòd-*), nie wiedno, chòc czãsto znónëch téż jinym słowiańszim mòwóm, abò téż rzadzy cëzëch fòrmantów, colemàło internacjonalnëch (np.: *arcë-*, *anti-*).

Znaczenié pòdrzãdnoscë je w kaszëbiznie wëròżóné znónym cali słowianiznie, chòc w kaszëbsczim jãzëkù fòneticzno zaadaptowónym, prefiksã *pòd-*, np.: *pòdkòmisjò*, *pòdkòmitet*, *pòdòddzél*. Nadrzãdnosc w kaszëbsczim jãzëkù colemàło je wskazywónò internacjonalnym, przëjimniãtnym przez kaszëbiznã za pòstrzédzëznã pòlaszëznë i zaadaptowónym fòneticzno, prefiksã *arcë-*, np.: *arcëksyżëc*, *arcëksyżëzna* (deriwatë te fùnkcionëją alternatiwno ze zesadzeniami: *wiòlgòksyżëc*, *wiòlgòksyżëzna*), *arcëkapłanizna*, *ar-*

cëbiskùp, abò domòcym (tipicznym téż dlô całi słowianiznë, chòc nie wiedno pòkazywającym sã w jinëch jãzëkach w jistëch fùnkcyjach) prefiksã *nad-*, np.: *nadinspektor*. Prefiks *nad-* mò téż w kaszëbsczim jãzëkù jiné znaczeni, m.jin. wërôżô jakãs wiôlgòsc przewëzszejãcã normalnã miarã rzeczë, zjawiszczã czë znanczi, np.: *nadprodukcjô*, *nadwrazlëwòta*, abò òznòczô dodòwkòwòsc rzeczë, zjawiszczã czë znanczi, np. *nadgòdzëna*, *nadbòkadnosc*, *naddostònk*, *nadwòga*, *nadwòrtnota* (nót je dac bòczënk, że we wszëtczich nëch fùnkcyjach prefiks *nad-* je notérowóny na òbéndze całi zòpadny słowianiznie). Fòrmacje ò znaczenim procëmnyim do znaczeniò spòdlowégò słowa ùròbioné sã za pòmòcã domòcégò kaszëbsczégò fòrmantu *procëm-*, np.: *procëmdzejanié*, *procëmùderzënk*, *procëmwòrtnota*, *procëmbédowanié*, *procëmatak*, *procëmmònarchista*, abò rzadzy przë ùżëcym internacjonalnégò prefiksu *anti-*, np.: *antiklerikalëzna*, *antichrist*, *antiteza* (chòc wëdówò sã, że dwa slédné przëmiòrë mòże rozezdrzewac nie jakno deriwatë, ale jakno pòzëczczë w całoscë przëjimniãtë za pòstrzédzëznã pòlaszëznë, a leno fòneticzno zaadaptowóné do kaszëbsczégò systemù). Na pierwszosc i genezã zjawiszczã wskòzywò znóny téż wszëtczim słowiańszim jãzëkóm prefiks *pra-*, chtëren równak przòdë dlô kaszëbiznë typiczny nie bëł i dostòł sã do kaszëbsczégò jãzëka za pòstrzédzëznã pòlaszëznë, pòkazywający sã m.jin. w nòslédnëch fòrmacjach: *pragòdka*, *praczlówiek*, *pratatczëzna*.

3.2.2.

ÒDZNAKÒWNIKÒWÉ JISTNICZI

Deriwatë jistnikòwé mòtiwòwóné przez znankòwniczë òbjimajã taczé kategòrie, jak: pòzwë abstrakcyjnych znanków; pòzwë kònkretnych przedmiotów, dlô jaczich przirodnò je òkreslonò znanka; i pòzwë subiektów, dlô jaczich przirodnò je gwësno znanka.

- a) **PÒZWÉ ABSTRAKCYJNËCH ZNANKÓW** – to przesztòlëcia znankòwników w jistniczi; deriwòwóné sã òne za pòmòcã nòslédnych sufiksów:

-ota (*-òta*), np.: *czekawòta*, *dobrota*, *dzywnota*, *gòrzkòta*, *gwësnota*, *krëchòta*, *lëchòta*, *mądrota*, *miłota*, *nagòta*, *niegòdzëwòta*, *niemirnota*, *niesprawiedlëwòta*, *nipòcota*, *piãknota*, *pòbòznota*, *pòczestnota*, *prawòta*, *próżnota*, *re-*

dota, snôzota, starota, strasznota, wòlnota, zgniłota, żecznota, strachlëwòta, szcieszlëwòta, szczërota, chcëwòta, ùtcëwòta, pòtcëwòta, żeczlëwòta;

-izna || -ëzna – za pòmòcą tegò fòrmantu ùròbiò sã pòzwë abstrakcyjnych znanków òd domòcëch spòdlów, np.: *cëszëzna, drożëzna, gòlëzna, gòtowizna, gòrczëzna* ‘gòrzkòta’, *grëbizna, lepizna, mòczëzna, nadżëlëzna, nagòcëzna, nipòcëzna, proscëzna, sërowizna, sësżëzna, sëwizna, słabizna, słonizna, przër.: słony, starżëzna, ùparcëzna, zamòczëzna, zdłużëzna, przër.: zdłuży, zëmizna*, ale téż mògą bëc òne twòrzoné òd cëżëch słowòbùdowiznowëch spòdlów: *altruizna, bestialëzna, hùmanitarëzna, indywidualëzna, òptimizna, pesymizna, tragizna;*

-osc (-òsc), np.: *ceplòsc, cëchòsc, chùtkòsc, czòrnosc, dalecznosc, dzyrskòsc, małosc, mitkòsc, niedowinnosc, nielusosc, nieprzezòrnosc, niesmiałosc, niewdżącznosc, nòbòżnosc, òstròżnosc, pòczestnosc, rzetelnosc, skrëtosc, skrómnosc, sławnosc, snòdkòsc, strasznosc, szëkòwnosc, ùczinnosc, ùtcëwòsc, wëdatnosc, wiérnosc, wiòlgòsc, wòlnosc, wstëdlëwòsc, zgniłosc, złosc, zòzdrosnosc, zuchternosc;*

-stwò, np.: *chcywstwò, glëpstwò, niegòdzëlstwò, niepòslëszeniństwò, òkrucëlstwò, pòdobieństwò, skąpstwò, ùbòstwò, zgniëlstwò.*

**b) PÒZWË KÒNKRETNËCH PRZEDMIOTÓW, DLÒ JACZICH PRZIRODNÒ
JE GWËSNÒ ZNANKA** – ùsadzóné sã za pòmòcą nòslëdnëch sufiksów:

-izna || -ëzna, np.: *bielëzna, calëzna* ‘całò rolò pòdzelonò miedzama’, *ceplëzna* ‘ceplò wòda przë sztrądze’, *cwiardzëzna* ‘cwiardò ziemia z przëczënë dludzi sësżë’, *czarnizna, dzurawizna* ‘dzurawò zacha’, *gāscëzna, gładzëzna* ‘gładkò wiéchrzëzna mòrzò’, *lëbizna* ‘niebrzadné pòlë’, przër. *lëbi* ‘słabi, wërosli bez słuńca’, *lëselëzna* ‘lësò głowa’, *malëzna* ‘lëdze nisczëgò rostu’, *mòkrzëzna* ‘kalëszcze na drogach i łakach’, *mòlëczëzna* ‘mòlë gbùrstwò’, *nowaczëzna, płaszczëzna, rzòdżëzna* ‘cos rzòdczëgò, rzòdkò pòtikónëgò’, *słòdczëzna* ‘cos słòdczëgò’, *słòdzëzna, strëpielëzna* ‘strëpiali piëń’, *swiëżëzna* ‘1. swiëżò zymkòwò ògrodowizna, 2. swiëżë ùszlachtowóné miàso’, *swòjszczëzna, trëczëzna, wësoczëzna* ‘pòlë ùmòlowóné na wësoczi wiéchrzëznie’, *zòlcëzna* ‘zòłti piòsk’;

-ina || -ëna, np.: *czòrnina, drobina, niżëna, równina.*

c) **PÒZWĚ SUBIEKTÓW, DLÔ JACZICH PRZIRODNÔ JE GWĚSNÔ ZNAN-**

KA – ôbjimają nie leno neùtralné pòzwĚ subiektów, ale téż pòzwĚ, dlô jaczich przirodné je emòcjonalné ùprocëmniénie, pòzytiwné abò negatiwné. Niechtërne z fòrmacjów przënòlégajęcëch do ny kategòrii mògą miec dëbeltną, znankòwnikòwą i jistnikòwą mòtiwacjã, le znankòwnikòwò mòtiwacjô je wiedno barżi pierwszônò, bò w nym drëdżim przëtrôfkù spòdla jistnikòwé wiedno pòchòdają téż òd znankòwników. PòzwĚ subiektów, dlô jaczich przirodnô je jakòs znanka, a chtërne mòtiwòwóné są przez znankòwniczi, ùròbiò sã w kaszëbsczim jãzëkù za pòmòcą nòslëdnëch sufiksów:

- c**, np.: *chcywc, czekawc, falsziwc, gòrliwc, kòszlawc, niecerpliwc, niegòdzywc, niepòcywc, nieszczesliwc, nieùtcywc, òbrzëdliwc, òsobliwc, pòpãdliwc, slépc, strachòbliwc, szczesliwc, ùtcywc, zapalcziwc*;
- òk**, np.: *biédòk, chcëwòk, dzëwòk, prostòk, ùmierlòk, zmierlòk*;
- k**, np.: *slépk* ‘ślepi człowiek’, *stark*;
- ik**, np.: *niewdżãcznik, pòbòżnik, samòtnik, ùlómnik* ‘człowiek ùlómny’;
- nik**, np.: *nipòcnik, ùpartnik*;
- élc**, np.: *chcëwélc, chitrzélc, czekawiélc, glëchélc, kòszlawiélc, młodziélc, òbarchniélc, rudélc, szadélc, ùmiartélc, ùpartélc, zgniélc, zmiartélc*;
- ulc** (-**ùlc**), np.: *chcëwùlc, czekawùlc, grëbùlc* ‘człowiek grëbi’, *nagùlc* ‘nadżé dzeckò’, *slépùlc, strachùlc*;
- ulk** (-**ùlc**), np.: *chcëwùlk, grëbùlk* ‘człowiek grëbi’, *nagùlk* ‘nadżé dzeckò’;
- òl**, np.: *brzëdòl, chcëwòl, długòl, garbòl*;
- ôcz**, np.: *chcëwôcz, długôcz, głodniôcz*;
- éla**, np.: *cwardzëla* ‘człowiek cwiardi’, *glupiéla, nadzëla* ‘nadżé dzeckò’, *zgniéla*;
- éra**, np.: *glupéra*;
- och**, np.: *cemnoch, chitroch, ùpartoch, zgniélcoch, zmiarcoch*;
- uch**, np.: *głodniuch, staruch*;
- uszk** (**ùszk**) || -**ëszk**, np.: *grëbùszk, krzëwùszk, nagùszk, starëszk*;
- iszk**, np.: *glupiszk, młodiszk*;
- oszk**, np.: *mądroszk*;
- is**, np.: *czòrnis, dzywnis, głodnis, zgnilis*;
- as**, np.: *dzëwas, grëbas*.

ÒDCZASNIKÒWÉ JISTNICZI

Fòmacje jistnikòwé mòtiwòwóné przez czasniczi òbjimają taczé kategòrie, jak: pòzwë aktywnosców, procesów i stanów; pòzwë subiektów aktywnosców, procesów i stanów; pòzwë òbiektów aktywnosców; pòzwë wërobiznów pòwstałëch jakno skùtk aktywnosców; pòzwë strzòdków aktywnosców; òdczasnikòwé pòzwë mòłów; òdczasnikòwé pòzwë zjawiszców.

- a) **PÒZWË AKTYWNOSCÓW, PROCESÓW I STANÓW** – to przesztòlcenia czasników w jistniczi przë ùtrzymanim jistégò znaczeniù, uròbioné są òne za pòmòcą nòslédnëch sufiksów:

-**anié**, np.: grzechòtanié, tańcowanié, zabiwanié, żdanié;
 -**enié**, np.: skrzeczenié, zaznobiénié, rëbaczenié, kòrbienié;
 -**cé**, np.: mëcé, zabëcé, ùsniãcé, sadniãcé, copniãcé;
 -**ba**, np.: sëwba, ùceszba, nëkba, chwalba, gònba, żeńba;
 -**izna** || -**ëzna**, np.: czikòlëzna ‘drãgò robòta’ (przër. czikòlëc sã ‘cãżkò robic’);
 -**a**, np.: biòtka, ùcecha;
 -**ota**, np.: niszczota;
 -**ka**, np.: zdrzémka, zwózka;
 -**k**, np.: ùpòdk;
 -**ënk**, np.: żebrënk.

- b) **PÒZWË SUBIEKTÓW AKTYWNOSCÓW, PROCESÓW I STANÓW** – òbjimają w pierszi rëdze wëkònawców gwësnych aktywnosców, ale téż mieszczą sã tuwò subiektë pòdlëgające procesóm abò nachòdające sã w gwësny stan. Pòzwë te twòrzoné są przë ùżëcym nòslédnëch sufiksów:

-**ócz**, np.: zgadiwócz, spiëwócz, ùdówócz, nëkócz, biegócz;
 -**ca**, np.: doròdca, wëdówca, sprówca, wëbówca, dobiwca, założca;
 -**òk**, np.: wëszczierzòk, spiëwòk;
 -**c**, np.: szpiegówc, strzëlc, kùpc;
 -**élc**, np.: òbzartélc, kradzëlc, lżëlc;
 -**k**, np.: wrzeszczk, piszczk, niedoùczk;

-**ôrz**, np.: *kôrbîôrz, tancôrz, łgôrz, piekôrz*;
 -**nik**, np.: *prowadnik, ôbszcządnik, wanoźnik, biôtčkòwnik*;
 -**éra**, np.: *dolmaczéra, kòntroléra*;
 -**éla**, np.: *łazéla, wëdrwiéla, łzéla, kradzéla*;
 -**ajk**, np.: *drzémajk*;
 -**czik**, np.: *wădrowczik, kùpczik*.

c) **PÒZWĚ ÒBIEKTÓW AKTYWNOŚCÓW** – to przede wszëtczim pòzwë zachów, na jaczé nacerowónô je aktywnosc, ale téż zjawiszczą czë zdarzenia, chtërne mòże ùznac za òbiektë aktywnosców. Pòzwë te ùrôbiô sã za pòmòcą nòslédnëch sufiksów:

-**anié**, np.: *pisanié, granié*;
 -**enié**, np.: *snienié*;
 -**cé**, np.: *picé*;
 -**ka**, np.: *grzechòtka, wklôdka, kòlibka, nalimka* (przër: *nalëmic*);
 -**izna** || -**ëzna**, np.: *darowizna, pòdarowizna, léczëzna*;
 -**ówka**, np.: *zybówka, bizówka*;
 -**k**, np.: *dodôwk*;
 -**nik**, np.: *doparlăcznik*;
 -**ënk**, np.: *dowòzënk, wpłôcënk*;
 -**a**, np.: *strata, zgùba*.

d) **PÒZWĚ WĚROBIZNÓW PÒWSTAŁĚCH JAKNO SKÙTK AKTYWNOŚCÓW** – twòrzi sã przë ùžëcym nòslédnëch fòrmantów:

-**izna** || -**ëzna**, np.: *tkanizna* (w przëtrôfkù negò słowa słowòbùdowiznowim spòdlim nie je sóm czasnik, ale ùtwòrzony òd niego mionoczasnik *tkóny*);
 -**ina** || -**ëna**, np.: *skrodzëna, zroscëna*;
 -**enié**, np.: *zroscenié, wrzeszczënié, skrodzenié*;
 -**ø**, np.: *rëk, krzëk, jazgòt, lisk, ùplot*;
 -**ënk**, np.: *ùdraszënk* ‘zòrno ùdostóné pò wëdraszowanim zbòżò, *wëmëslënk, malënk*;
 -**k**, np.: *ùsôdzk, zaróbk*;
 -**stwò**, np.: *łzélstwò*;

-*a*, np.: *zwënëga*;

-*ka*, np.: *zôcerka*.

e) **PÒZWĚ STRZÓDKÓW AKTYWNOŚCÓW** – to kategoriô ôbjimającô nôrzãdła i zachë brëkòwné do wëkònaniô aktywnoscë. Pòzwë te ùsôdzóné sã za pòmòcã nôslédnëch sufiksów:

-*ôk*, np.: *dlëbôk*, *bijôk* ‘dzél cepù, ùziwóny do draszowaniô’, *ùbijôk* ‘1. tłucz do ùbijaniô kwaszony kapùstë, 2. kłoda do ùbijaniô pòdłodzi z glënë, 3. dzél cepù, służący do draszowaniô’, *pisôk*, *chòdôk*;

-*ôcz*, np.: *skrobôcz* ‘nóz do ôbiéraniô bùlwów’;

-*nik*, np.: *wiésznik*, *włącznik*;

-*k*, np.: *trâpk*, *tłucz*;

-*ówka*, np.: *wskôzówka*, *sztepówka*;

-*inka*, np.: *dojinka* ‘wãbórk do dojeniô’.

f) **ÔDCZASNIKÒWÉ PÒZWĚ MÔLÓW** – to pòzwë môlów, w jaczich mô plac aktywnosc, proces abò stón. Sã ùrôbióné za pòmòcã fòrmantów:

-*iszczë* (z wariantã -*awiszczë*) || -*ëszczë*, np.: *kùpòwiszczë*, *skùpòwiszczë*, *kôrczowiszczë*, *leżawiszczë*, *trzāsawiszczë*, *zapadlëszczë*;

-*iskò* || -*ëskò*, np.: *zapadlëskò*, *kôrczowiskò*;

-*ówka*, np.: *slizówka*, *pùrgówka*;

-*arniô*, np.: *drëkarniô*, *piekarniô*, *sëszarniô*, *wãdzarniô*;

-*alniô*, np.: *kòpalniô*, *przëdzalniô*;

-*niô*, np.: *skòczniô*.

g) **ÔDCZASNIKÒWÉ PÒZWĚ ZJAWISZCZÓW** – ôbjimają m.jin. pòzwë chòrobòwëch znanków abò zjawiszców wiodrowëch, ale téż pòzwë jinëch zjawiszców ùsadzónëch ôd czasnikòwëch spòdlów. Pòzwë te twòrzoné sã przë ùżëcym sufiksów:

-*izna* || -*ëzna*, np.: *gnilëzna* (spòdlim je tuwò mionoczasnik *gniłi*), *szpacëzna* (przër.: *szpacëc*), *òpùchlëzna* (spòdlim je mionoczasnik *òpùchłi*), *bòlączëzna* (spòdlim je mionoczasnik *bòlący*);

-*ica* (z wariantã -*awica*), np.: *slizawica*, *pùrgawica*.

ZROSCĚŇĚ I ZESADZENIA

Fòrmacje jistnikòwé mògą bëc w kaszëbsczim jãzëkù mòtiwòwóné przez dwie abò wicy słowòbùdowiznowëch témów. Czej tak sã dzeje, mómë do ùczinkù z zesadzonyma słowama. Midzë zesadzonyma jistnikama wëapart-niwò sã: zroscëŇě i zesadzenia.

ZROSCĚŇě – to słowa pòwstałé przez zroscenié dwùch abò wicy słów, chtërne parłãczą sã w syntaktyczną strukturã. Dlò zroscëŇów przirodné je to, że ni mają òne niżòdnëch interfiksów ani jinëch fòrmantów, a pierszi człón zroscëŇ colemàło pòòstòwò nieòtmieniwny (òkróm niewiel-nëch wëjimków). ZroscëŇ mògą bëc ùsadowé z dwùch jistników, np.: *bùckmack*, ze znankòwnika i jistnika, np.: *Wiòlgònoc*, abò z przëmio-nowégò rzeczeniò i jistnika, np. *wniebòwzãcé*, *zmiartwëchwstanié*. ZroscëŇ sã dosc rzòdczé w kaszëbsczim jãzëkù (czãscy stosëje sã zestawie-nia w jich plac), w kaszëbiznie je to téz kategòriò mało produktiwnò.

ZESADZENIA – sã to słowa pòwstałé ze sparłãczeniò dwùch słowòbùdo-wiznowëch témów, chtërne – jinaczi jak zroscëŇ – nie twòrzã syntak-tycznëch strukturów. Dlò zesadzeniów przirodné je to, że sparłãczone sã òne interfiksã i dodòwkòwò jesz colemàło doparłãcziwóny je do nich sufixs. W przëtròfkù, czej pierszim człónã je czasnik, tej interfiksã je: -ë-, -i- (-y-), rzadzy -o- (-ò-), zòs czej pierszim człónã je jistnik, znankòwnik, wielnik abò zamiono, interfiksã je -o- (-ò-) abò -ø-; w przëtròfkù zesa-dzeniów, w jaczich pierszim człónã je słowò germańszëgò pòchòdaniò, colemàło wëróžniwò je interfiks -ø-, np.: *draszmaszina*, *landkòrta*.

Midzë zesadzeniama w kaszëbsczim jãzëkù mòże wëapartnic nòslédné strukturë i kategòrie:

- a) **Czasnikòwò-jistnikòwé strukturë** (pierszi człón je czasnikã, drëdži – jistnikã) – sã to colemàło pòzwë subiektów (pòzwë òsobów, pòzwë zwierzãtów i jinëch subiektów), np.: *gòlëbroda* ‘chtos, chtò gòli brodë; frizëra’, *gònidìòbél* ‘ten, chtò tëlé lóprëje, jakbë gònił diòblã’, *lamignòt* ‘człowiek tak mòcny, dobrze zbùdowóny, że mòglbë łómac gnòtë’.

płaczëdëtk ‘chtos, chto płacze za dëtkama’, *pùszczikrewka* ‘chtos, chto pùszczô krew, żebë wëlékarzec’, *trząsëglówka* ‘człowiek, jaczémù trzãse sã główka’, *trząsëògónk* ‘ptôch, jaczémù trzãse sã ògónk; plëszcz’, *wrzeszczipësk* ‘człowiek, co swòjim pëskã czãsto wrzeszczi’, pòzwë strzódków aktiwnosców, np.: *kropigrónk* ‘grónk ze swiãconą wòdą, chtërna służy do kropieniô’.

- b) ***Jistnikòwò-czasnikòwé strukturë*** (pierszi człón je jistnikã, drëdżi – czasnikã) – sã to pòzwë subiektów, np.: *brzadotlëka* ‘wietrzëszcze, jaczé tłëcze brzadë i prowadzi do jich òpòdaniô z drzewów’, *dzeołapka* ‘białka, jakô łapie dzeckò òb czas jegò rodzeniô sã’, *kùlekòpka* ‘chtos, chto kòpie kùlë’, *krepùszczalka* ‘chtos, chto pùszczô krew, żebë wëlékarzec’, *złoczińc*, *złodzejòrz*, pòzwë tempòralné, np.: *Płaczëbóg* ‘dzëń, czej Bóg płacze; Wiòldzi Piątk’.
- c) ***Przëczasnikòwò-czasnikòwé strukturë*** (pierszi człón je przëczasnikã, drëdżi – czasnikã) – sã to colemãło pòzwë subiektów, np.: *darmòzjédz*, *darmòzjòda*, *darmòzjòdca*, *darmòzërca*.
- d) ***Przëczasnikòwò-jistnikòwé strukturë*** (pierszi człón je przëczasnikã, drëdżi – jistnikã) – wëstãpiwają tuwò pòzwë subiektów, np.: *darmòchlëbc* ‘ten, chto darmò zjòdô chlëb’.
- e) ***Znankòwnikòwò-jistnikòwé strukturë*** (pierszi człón je znankòwnikã, drëdżi – jistnikã) – sã to colemãło pòzwë subiektów, np.: *cëzozemczik*, *czòrnoksãżnik*, *czòrnoksyżnik*, *wielgòbaba* ‘wiòlgò baba’, *wielgòrëba* ‘wiòlgò rëba; pòl.: *wieloryb*’.
- f) ***Jistnikòwò-jistnikòwé strukturë*** (pierszi i drëdżi człón sã jistnikama) – tuwò mieszczą sã pòzwë strzódków aktiwnosców, np.: *cepmaszina*, *kòlowrót*.
- g) ***Wielnikòwò-jistnikòwé strukturë*** (pierszi człón je wielnikã, drëdżi – jistnikã) – mòżemë tuwò wëapartnic pòzwë subiektów, np.: *pòldiòbël*, *pòłgbùr*, pòzwë zjawiszców, np.: *pòłkłòpòt*, pòzwë strzódków aktiwnosców, np.: *trzënóg* ‘stółk do dojeniô na trzech nogach’.
- h) ***Czasnikòwò-czasnikòwé strukturë*** (pierszi i drëdżi człón sã czasnikama) – strukturë te w kaszëbiznie sã baro rzòdkò pòtikóné, mòże tuwò wëapartnic pòzwë òbiektów, np.: *dmùchòtulek* ‘chtos, na kògò sã dmùchò i kògò sã tuli; dzeckò’.

3.3. SŁOWOBUDOWIZNA ZNANKOWNIKÓW

Systemowi opisank deriwatów znankownikówch je barzi drądzi nigle opisank pòchòdnèch jistników. Nie je letkò wëdzelëc precyzyjno słowobudowiznowé kategòrie, w òbrëmim chtèrnèch dàlobë sã òpisac wszët-czé znankownikowé fòrmacje, òsoblëwie fòrmacje òdczasnikowé. Z ti przëczënë nie òstałë tuwò wëdzéloné òsobné kategòrie, ale opisankù dokònywò sã przez wëapartnienié tipicznèch dlò znankowników mòtiwòwònèch przez czasniczi fòrmantów. Trzeba téż nadczidnac, że nieròz znankownik mòże miec dëbeltną mòtiwacjã – czasnikowã i jistnikowã.

3.3.1.

ZNANKOWNICZI MÒTIWÒWÓNÉ PRZEZ CZASNICZI

Nòbarzi produktiwnym fòrmantã w kaszëbsczim jãzëkù, ùròbiającym òdczasnikowé fòrmacje znankownikowé, je sufiks: *-ny*, a òsoblëwi bòczënk nót je téż dac na prirodny dlò kaszëbsczich òdczasnikówch pòchòdnèch znankowników sufiks *-ati*, chtèren w pòlaszëznie doparlãcziwóny je leno do deriwatów òdjistnikówch.

Hewò wëapartniwò sã nòslédné sufiksë, za pòmòcã chtèrnèch ùròbiò sã znankownikowé fòrmacje twòrzoné òd czasników:

-ny, np.: *badérny, brëkòwny, czerowny, dobëtny, domëslny, gnijny, jòdny, milny, narëszny, niezaprzëczny, òbrobny, òbszczqđny, òdbiérny, ògrzëwny, òstrzëzny, òziwny, pòradny, przëchòdny, przenosny, przepùstny, przëstrzëzny, przëzdrzëwny, przëdatny, przëjimny, rozmòwny, roztopny, szlachòwny, ùmòdlewny, wëchòwny, wëczuwny, wësmiëwny, zanòlëzny, zaradny, zgùbny, zwënëgòwny;*

-alny, np.: *przërównywalny, widzalny;*

-elny, np.: *czëtëlny;*

-ati, np.: *drapati, mòlczati, pëskati;*

-lëwi, np.: *gadatlëwi, klòtlëwi, miarzlëwi, òbrazlëwi, pamiãtlëwi, płaczlëwi, rãglëwi, trosklëwi, ùstãplëwi;*

-ëwi, np.: *mscëwi;*

-owiti, np.: *jadowiti;*

-**isti**, np.: *tonisti*;

-**łi**, np.: *òniemiałi, òsëwiałi, szczòrniałi, wëtrzëmałi, zdamiałi*.

3.3.2.

ÒDJISTNIKÒWÉ ZNANKÒWNICZI

Znankòwniczi mòtiwòwóné przez jistniczi òpisóné òstałë tuwò przez wëapartnienié sufiksów, chtërne ùròbiają negò òrtu fòrmacje. Òmówiającë znankòwniczi òdjistnikòwé, nót téż dac bòczënk na deriwatë, chtërne za pòmòcą rozmajitëch fòrmantów ùsadzoné sã òd jistégò słowòbudowiznowégò spòdła, a chtërne nie jinaczą sã znaczenim; pòstac gwësnergò pòchòdnégò słowa zanòlëznò je òd geògraficznëch i gwarowëch rëszników; przëmiòrama taczich fòrmacji z rozmajitima sufiksama, a niejinaczacëch sã znaczenim sã np.: *czarcy i czartowsczi, kòni i kónisczi, diòchli i diòchelny, bұлwiany, бұlewны i бұлwоwи*.

Òdjistnikòwé znankòwniczi ùròbióne sã w kaszëbsczim jãzëkù nòslédnyma sufiksama:

-**i** /-**y**, np.: *barani, czarcy, człowieczy, diòchli, gdowi, kòbëli, kòni, krowi, kùrzi, méwi, òrzli*,

-**owi** /-**òwi**, np.: *bawëłnowi, brzadowi, bùksowi, bұлwòwi, cëkrowi, chlëwòwi, chòjnowi, danowi, grzëmòtowi, lëstowi, pòłowi, pùstkòwi, szkòłowi, tëlponowi, tidzeniowi, warkòwi, wiszniowi, wòjnowi, wòłtòrzowi, wrëkòwi*,

-**ewi**, np.: *bùksewi, krzizëwi, lilewi, majewi, różewi, słuńcewi*,

-**ëwi**, np.: *falszëwi, litoscëwi*,

-**lëwi**, np.: *cnotlëwi, szczestlëwi*,

-**awi**, np.: *dzurawi, łaskawi, wszawi*,

-**isti** / -**ësti**, np.: *celësti, chmùrzësti, mòłnisti, ògnisti, soczësti, tobaczësti, trawisti, wietrzësti, zòrniști*,

-**asti**, np.: *ceglasti, chmùrzasti, glëniasti, głowiasti, kłãbiasti, krëwiasti, méwiaști, mùniasti, ògóniasti, tròwiasti*,

-**ati**, np.: *gałazati, jigłati, klatati, kòłcati, kòniati, mészati, mrozati, òczati, srokati, ùszati, wqsati, wilczati*,

-**owati** /-**òwati**, np.: *dziurowati, eltkòwati, gòrkòwati, górowati, klatowati, kòłowati, lësowati, mòłniowati, òsłowati, wiatrowati, wieprzowati, wróblowati*,

-**ny**, np.: *bratny, brzëszny, bұlewny, diòchelny, dzecny, jezórny, kapùstny, las-*

ny, miāsny, nôrodny, nôuczny, rëbny, stalatny, strzébrzny, trôwny,
 -any, np.: blaszany, bûlwiany, dëtczany, krëwiany, krowiany, maslany,
 ôłowiany, sëkniany, wełniany, zdrzôdlany,
 -szi, np.: gbùrszi, kawalërszi, kónszi, kùczerszi, mòrszi, rajszci, zemszci,
 żôłniërszi,
 -owszci / -ôwszci, np.: białogłowszci, bratowszci, czartowszci.

Apartnym karnã znankòwników mòtiwòwónëch przez jistniczi sã pòse-
 sywné znankòwniczi, ùròbióne przez dosebné sufiksë taczé, jak: -in, -ina,
 -ino, -iny, a téż -ów, -owô (-òwô), -owô (-òwô), -owë (-òwë). Fùncją negò
 ôrtu znankòwników je wërôżanié ùprocëmnieniów gwòsnoscë, przënòlež-
 noscë. Fòrmantë doparlãcziwóné do nëch fòrmacjów sã dosc produktiwné
 w kaszëbsczim jãzëkù i przëmiôrowò mòże tuwò wëmienic taczé znan-
 kòwnikòwé deriwatë, jak: *nënczin, cotczin, jaskùlczin, sostrzina, brutczina,*
aniółcziny, strëjów, szôłtësów, ôjców, starkòwô, tatkówô.

3.3.3.

ZNANKÒWNICZI ÛSADZONÉ ÔD PRZËMIONOWËCH RZECZENIÓW

Znankòwniczi deriwòwóné ôd przëmionowëch rzeczeniów ôpisóné sã
 tuwò przez wëapartnienié przëmionów, wchôdajãcëch w ôbrëmié nëch rze-
 czeniów. Colemało znaczenié fòrmacjów ùtwòrzonëch ôd przëmionowëch
 rzeczeniów nie jinaczi sã ôd semanticzny zamkłoscë jich słowòbùdowiz-
 nówëch spòdlów. Deriwatë znankòwnikòwé mòtiwòwóné przez przëmionowé
 rzeczenia sã w dërzëniu leno fòrmalnyma przesztòłceniama słowòbùdowiz-
 nowégò spòdla i przejinaka pòlégô na przëndzenim z kategòrii przëmio-
 nowëch rzeczeniów do kategòrii znankòwników, dodòwkòwò nôczãscy
 doparlãcziwóny je sufiks, np. -i/-y, -ny, -owi/-òwi/-ewi, -szi, -czi (wòrt
 dodac, że nôbarzi produktiwnyma fòrmantama sã tuwò -ny i -owi/-òwi).
 Przëmiôrowò fòrmacjô *bezdejowi* ôstała ùsadzónô ôd przëmionowégò
 rzeczeniô *bez deji* i fòrmantu -owi, znankòwnik *òdswiãtny* pòchòdô ôd
 przëmionowégò rzeczeniô *òd swiãta* i doparlãczonégò sufiksu -ny, deriwat
nadzemszi je ùtwòrzonny ôd przëmionowégò rzeczeniô *nad zemiã* i fòrman-
 tu -szi. Spòdlama ômòwiónech tuwò fòrmacjów colemalo sã sparlãczenia
 przëmiona i jistnika, chòc czasã trôfiô sã téż sparlãczenié przëmiona i za-
 miona sã w pasownym gramaticznym przëpòdkù.

Trzeba téż nadczidnąć, że czasã notérowóné sã wariantiwné znankòwniczi ùsadzóné òd jistégò przëmionowégò rzeczeniô, majácé taczé samò znaczenié, ale jinaczácé sã doparlãcziwónym sufiksã, np.: *bezdejny* i *bezdejowi*, *pòwòjenny* i *pòwòjnowi* – jich wëstãpiwanié je zanòleżné òd rëszników geògraficznëch i gwarowëch.

Znankòwniczi w kaszëbiznie mògã bëc mòtiwòwóné przez przëmionowé rzeczenia, chtërne zamikają w se nòslédné przëmiona:

bez: *bezdejny*, *bezdejowi*, *bezdzecny*, *bezksãżëczny*, *beznodzi*, *beznòdzejny*, *bezòczi*, *bezradny*, *bezrodzi*, *bezskrzidli*, *beztroszci*, *bezwiarny*, *bezwiédny*, *bezwstëdny*;

bënë: *bënëgardowi*, *bënëjãzëkòwi*, *bënëpaństwòwi*, *bënëslowny*;

bùten: *bùtenjãzëkòwi*;

co: *codniowi*, *cotidzeniowi*;

do: *doczasny*, *doglãbny*, *dopòłniowi*, *dosebny*, *dożëwòtny*;

kòl: *kòlbrëżny*, *kòldunajowi*, *kòlgrańczny*, *kòlmòrsczi*, *kòlrëczny*;

òd: *òdaùtorszci*, *òddòlny*, *òdsebny*, *òdswiãtny*, *òdwestrzòdkòwi*;

midzë: *midzëfazowi*, *midzëgardowi*, *midzëgwiòzdowi*, *midzëkòntinentalny*, *midzëlëdzczci*, *midzënòrodny*, *midzëplanétarny*, *midzëszkòłowi*, *midzëwòjenny*, *midzëwòjnowi*;

na: *nawòdny*, *nadwòrny*, *nazemny*;

nad: *nadatlanticczci*, *naddnieprowi*, *nadgrańczny*, *nadrëczny*, *nadswiatowi*, *nadwòdny*, *nadzëmsczi*;

pò: *pòpòłniowi*, *pòwëpòdkòwi*, *pòwòjenny*, *pòwòjnowi*;

pòd: *pòdgòrny*, *pòdkrzizëwi*, *pòdniebny*, *pòdzëmny*;

pònad: *pònadczasowi*, *pònadzëmny*;

pòza: *pòzagrobòwi*, *pòzaszkòłowi*, *pòzasqadowi*;

procëm: *procëmpaństwòwi*, *procëmpapieżny*;

przed: *przedgódnny*, *przedwëbòrczi*, *przedwòjnowi*;

przë: *przëbrzëgòwi*, *przëdwòrny*, *przëgrańczny*, *przëlesny*, *przëmòrsczi*, *przërzëczny*, *przëwisłowi*;

za: *zagrańczny*, *zamiedzny*, *zamòrsczi*, *zaòdrowi*.

ZNANKÒWNICZI ÛSADZONÉ ÒD JINĚCH ZNANKÒWNIKÓW

Znankòwniczi mòtiwòwóné przez jiné znankòwniczi mògą bëc ùsòdzóné abò prefiksalnie, abò sufiksalnie. Niechtérne z nëch deriwatów mògą miec dëbeltną: znankòwnikòwą i jistnikòwą mòtiwacjã. Fòrmacje te w wikszoscë przëtròfków zamikają sã w trzech semanticznëch karnach, hewòtno są to: deriwatë wëròżające przëkòwanié, deriwatë wëròżające zmòcnienié abò òsłabienié jaczis znanczi, ekspresywné deriwatë, a òkróm nëch karnów mòże wëapartnic niewielné òdznankòwnikòwé znankòwniczi, chtérne nie dówają sã zamknąc w nëch klasyfikacjach. Niżi òmówioné òstóną fòrmacje zamikające sã w nëch wëmienionëch semanticznëch karnach i fòrmantë, jaczé są zwënëgòwóné do jich ùròbianiô.

- a) **DERIWATĚ WĚRÔŻAJĄCÉ PRZÉKÓWANIÉ** – zaprzékòwónô òstówô znanka, jakô je wësłowionô przez znankòwnik, chtëren je słowòbudowiznowim spòdlim; fòrmacje te nie są mùszebno antonimama spòdłowëch znankòwników, czasã wskôzywają na mniësi stãpién gwësny znanczi; są òne ùròbióne za pòmòcã nòslédnëch prefiksów:

nie-, np.: *niebëlny, niecałi, niecnotlëwi, niedozdrzeniałi, niedzyrsczi, nielëchi, niemùszebny, nieòstróžny, niepasowny, niepòtcëwi, niespòsobny, nieszëkòwny, nieùbëlny, niewidzali*;

bez-, np.: *bezkriticzny, bezpłodny, bezproduktiwny*;

procëm-, np.: *procëmnormalny, procëmsocjalny*.

- b) **DERIWATĚ WĚRÔŻAJĄCÉ ZMÓCNINIÉ ABÒ ÒSŁABIENIÉ JACZIS ZNANCZI** – w negò òrtu fòrmacjach znankòwnikòwëch zmòcnionô abò òsłabionô je znanka wëròżónô przez znankòwnik, jaczé je słowòbudowiznowim spòdlim. Deriwatë te mògą bëc ùsòdzóné leno òd kwalitëtnëch znankòwników, chtérne dówają sã stãpniowac, ni mògą òne bëc twòrzoné òd znankòwników niestãpniowónëch taczich, jak np.: *szkòłowi, żelôžny, drewiany, czwòrokątny, trzënórtny*. Fòrmacje wëròżające òsłabienié jaczis znanczi mògą bëc ùsòdzóné abò za pòmò-

cą sufiksów, abò za pòmòcą prefiksów, a pòchódne słowa ze znaczeńkã zmòcnieniò znanczi twòrzoné sã leno prefiksarno.

Deriwatë wëróżającé òsłabienié znanczi ùròbioné sã nòslédnyma fòrman-tama:

-**awi**, np.: *czerwionawi, glépawi, krótkawi, mitkawi, mòdrawi, òstrawi, sëwawi*;
-**owiti** / -**òwiti**, np.: *slabòwiti*;
przë-, np.: *przëglëchi, przëgrëbasny, przëmłodi*.

Deriwatë wëróżającé zmòcnienié znanczi twòrzoné sã za pòmòcą nòsléd-nëch prefiksów:

nad-, np.: *nadbòkadny, nadczëli, nadòbòwiązkòwi, nadwrazlëwi*;
prze-, np.: *przecëdny, przesnòzi*;
pra-, np.: *pradòwny, prastòri, prawieczny*.

c) **EKSPRESYWNE DERIWATË** – fòrmacje te jinaczą sã òd swòjich sło-wòbùdowiznowëch spòdlów ekspresywnym znaczeńkã – wëróżaniem wseczëcowégò ùprocëmnieniò. Midzë ekspresywnyma znankòw-nikòwima deriwatama, mòtiwòwónyma przez jiné znankòwniczi, wie-le je fòrmacjów, chtërne òstałë ùsazoné òd juwernégò słowòbùdowiz-nowégò spòdla przë ùżëcym rozmajitëch sufiksów, a jaczich znaczeńk je jisti; colemãło ùżëcé pasownégò fòrmantu je tuwò zanòleżné òd przënòleżny gwarë, chòc czasã czile sufiksów mòże bëc równobieżno brëkòwónëch w ti sami gwarowi òtmianie. Ekspresywné znankòw-nikòwé fòrmacje twòrzoné sã za pòmòcą nòslédnëch sufiksów:

-**ëchny**, np.: *bielëchny, calëchny, cenëchny, czëstëchny, dalëchny, letëchny, milëchny, mòkrëchny, niedołożëchny, prostëchny, starëchny, swiëzëchny, ùbòzëchny, zlëchny, zlotëchny*;
-**uchny** / -**ùchny**, np.: *cepluchny, cëchùchny, chcëwùchny, dlugùchny, glëpùchny, grëbùchny, krëchùchny, nowùchny, skapùchny, slëpùchny, slabùchny, sëwùchny, wiòlgùchny, zdrowùchny, zëmùchny*;
-**ëszinczi**, np.: *biédnëszinczi, cenëszinczi, ceplëszinczi, gòlëszinczi, letëszinczi, mòkrëszinczi*;
-**oszinczi** / -**òszinczi**, np.: *dlugòszinczi, młodoszinczi, nowòszinczi, równoszinczi, slabòszinczi, zlotòszinczi*;

-*ëtinczi*, np.: *biédnëtinçzi*, *calëtinçzi*, *cenëtinçzi*, *malëtinçzi*;
 -*etinczi*, np.: *daletinczi*;
 -*ëczczi*, np.é: *malëczczi*;
 -*eczczzi*, np.: *ceneczczzi*, *daleczczzi*;
 -*ineczczzi*, np.: *cëszineczczzi*, *malineczczzi*;
 -*inetczzi*, np.: *malinetczzi*;
 -*uszczzi* / -*ùszczzi*, np.: *cenuszczzi*, *cepluszczzi*, *daleczuszczzi*, *maluszczzi*;
 -*oszczzi* / -*òszczzi*, np.: *długòszczzi*;
 -*utczzi* / -*ùtczzi*, np.: *malutczzi*;
 -*ińczi*, np.: *òkrąglińczi*;
 -*uszi* / -*ùszzi*, np.: *równuszi*.

Òkróm wëzi wëapartnionëch trzech semanticznëch karnów, w òbrëmim chtërnëch mòże ùmòlowac wikszość znankòwników mòtiwòwónëch przez jiné znankòwniczi – jak to òstało ju chùdzy nadczidniãté – notërowóné sã téż jiné òdznankòwnikòwé fòrmacje, jaczé nie miescã sã w nëch klasyfikacjach, ale trzeba pòdsztrëchnąc, że sã òne wëjimkòwé; mògã bëc òne ùsòdzóné na przëmiòr òd taczich prefiksów, jak:

za-, np.: *zaùszli*;
pra-, np.: *pragermańszci*.

3.3.5.

ZNANKÒWNICZI ÙSADZONÉ ÒD PRZËCZASNIKÓW

Słowòbùdowiznowima spòdlama òdprzëczasnikòwëch znankòwników sã tak jednosłowné przëczasniczi, jak téż przëczasniczi, chtërne sã struktura zeszadzonima z dwùch słówów. Znaczenié negò òrtu òdprzëczasnikòwëch znankòwników je wëznòczóné przez znacënk słowòbùdowiznowégò spòdla. Òdprzëczasnikòwé fòrmacje znankòwnikòwé mògã miec znaczenié wskòzëjãcë na czas, mòl, czerënk, wielerażowòść abò téż jiné znaczenia.

Fòrmacje znankòwnikòwé mòtiwòwóné przez przëczasniczi mògã bëc ùròbioné przez nòslëdné sufiksë:

-*owi* (-*òwi*), np.: *bënowi* (spòdlé: *bënë*), *bùtnowi* (spòdlé: *bùten*), *codniowi* (spòdlé: *co dzëń*), *cotidzeniowi* (spòdlé: *co tidzëń*), *donądkòwi* (spòdlé: *donądkka*), *dzysdniowi* (spòdlé: *dzysdnia*), *përzinkòwi* (spòdlé: *përzinkã*),

storażowi (spòdlé: *sto razy*), *timczasowi* (spòdlé: *timczasā*);
-i / -y, np.: *fejny* (spòdlé: *fejn*), *latosy* (spòdlé: *latos*), *pòmalczi* (spòdlé: *pòmalczi*), *pòmali* (spòdlé: *pòmali*), *terôczasny* (spòdlé: *terôczasno*), *wielerazowi* (spòdlé: *wielerazowò*), *wzôjny* (spòdlé: *wzôjno*);
-ny, np.: *coroczny* (spòdlé: *co rok*), *dërchny* (spòdlé: *dërchn*), *dotëchczasny* (spòdlé: *dotëchczôs*), *karszny* (spòdlé: *karsz*), *natëchstopny* (spòdlé: *natëchstopach*), *nazôtny* (spòdlé: *nazôd*), *òpaczny* (spòdlé: *na òpòk*);
-tny, np.: *hewòtny* (spòdlé: *hewò*);
-ész, np.: *dzysész* (spòdlé: *dzysò*), *witrész* (spòdlé: *witro*);
-szi, np.: *łóńszi* (spòdlé: *łoni*).

3.3.6.

ZESADZONE ZNANKOWNICZI

Deriwatë znankownikówé mògą miec wicy jak jedno słowòbudowiznowé spòdlé – mògą bëc mòtiwówóné przez dwa abò wikszą wielëńā słówów. W taczim przëtrôfkù mómë do ùczinkù z zesadzonyma znankownikama. Mògą òne bëc deriwówóné przez rozmajité partë mòwë i klasyfikówóné są òne tuwò z pòzdrzatkù na gramaticzną prziròdā słowòbudowiznowëch spòdlów. Trzeba téż dac bôczënk, że zesadzone fòrmacje znankownikówé są ùròbióne za pòmòcā colemało dwùch fòrmantów:

- fòrmantu parłāczācégò dwa słowa, nazéwónégò w lingwistice interfiksā – w ny fùnkcyj wëstāpiwò colemało *-o-* (*-ò*), np.: *równosztòłtny*, *samòrodny*, abò *-ø-*, np.: *daleksyżny*;
- sufiksu – dodówónégò na kùńcu słowa; chòc trzeba dac merk, że jeżlë drëdżim słowòbudowiznowim spòdlim je znankownik, tej téż apartny sufiks nié wiedno je doparłācziwóny; colemało dodówónyma sufiksama są tuwò: *-ny*, np.: *pùstonocny*, *-owi* (*-òwi*), np.: *dwadzélieniowi*, *sztërërogòwi*, *-i* (*-y*), np.: *zarosłonosy*, *-szi*, np.: *stòrokawalërszi*.
- Midżë zesadzonyma znankownikama w kaszëbiznie mòże wëapartnic nòslédné strukturë i kategòrie:

- STRUKTURË, JACZICH DRËDŻIM CZŁONĀ JE JISTNIK** – colemało są to znankownikówò-jistnikówé strukturë, np.: *długòczasowi*, *długòjāzëczy*, *dobrowòlny* ‘tacz, co je z dobri wòlë’, *gòłòłepi*, *grëbò-brzësi*, *grëbòzòrnowi*, *krzëwònosy*, *krótkòbùksy*, *krótkònogòwi*,

krótkówłosowi, noworoczny, pustomocny, równonórtny, równoremieniowi, stógardowi, stórokawalersczy, stórotestameńtny, stórozókònowi, swiätomòrcyńszi ‘taczì, w jaczim je dzéń Swiätégò Mòrcèna – lèt. kasz. lèstopadnik, smùtan’, *swiätomichalsczy* ‘taczì, w jaczim je dzéń Swiätégò Michała – lèt. kasz. séwnik’, *sztërekańtny, wëcekłorzëti* ‘taczì, co mò wëcekłą (tzn. chùdą) rzëc’, *wiôlgòbani* ‘taczì, co mò wiôlgą baniã – lèt. kasz. *pòmùchel*’, *wiôlgògłowi, wiôlgòłëpi, wiôlgòrodny* ‘taczì, co pòchòdò z wiôldżégò rodu – szlachëcowi’; czãsto notérowóné sã téż wielnikòwò-jistnikòwé strukturë (jaczich pierszim członã je wielnik): *dwagwiôzdkòwi, dwakòpòwi* ‘taczì, co zamikò w se dwie kòpë’, *jednodiszekòwi, jednoòczny, jednorãczny, półmétrowi, półroczny, półtoramétrowi, sémëmëgromòwi* ‘taczì jak sémëmë gromów – stolëmny’, *szesconogòwi, sztërenòrtowi, sztërërogòwi, trzëgwiôzdkòwi, trzënòrtowi, trzërogòwi, wiedzecny, wielerażowi, wielestronowi, wieleosztòltny*; òkróm tegò rzòdkò rejestrowóné sã znankòwniczì zesadzoné z zamiona i jistnika, np.: *kòzdodżënnny*, nieczãsto trófiają sã téż fòrmacje, w jaczich pierszim członã je znankòwnikòwi mionoczasnik, np.: *zarosłonosy* ‘taczì, co mò zarosłi nos’;

- **STRUKTURË, JACZICH DRËDŻIM CZŁONã JE CZASNIK** – wiôldżi dzél negò òrtu zesadzeniów reprezentëją zamionowò-czasnikòwé strukturë z zamionã *sóm* jakno pierszim członã, np.: *samòlubny, samòrodny, samòrobny, samòrobòtny* ‘taczì, co chtos sóm gò mò robioné’, ale téż z jinyma zamionama, np.: *wszëtkòwiédny* ‘taczì, co wszëtkò wié’; midżë zesadzeniama, jaczich drëdżim członã je czasnik, nót je téż wëapartnic strukturë przëczasnikòwò-czasnikòwé, np.: *dalekszyńy* ‘taczì, co sygò dalek’, *dalekniosny, długòtrzymny* ‘taczì, co długò trzimò’, *wszãdżebëszczy* ‘taczì, co wszãdze bël’; a téż wielnikòwò-czasnikòwé strukturë, np.: *dwadzëleniowi* ‘taczì, co sã dzeli na dwa’; i jistnikòwò-czasnikòwé strukturë, np.: *krëwiochòłpny* ‘taczì, co sã chòłpi na krëwiã’, *wòdolékòwny* ‘taczì, co lëkùje wòdã’;
- **STRUKTURË, JACZICH DRËDŻIM CZŁONã JE ZNANKÒWNIK** – co lemało sã to kònstrukcje przëczasnikòwò-znankòwnikòwé, w òsoblëwòscë wparłãcziwò sã tuwò fòrmacje znankòwnikòwé tikającé sã tãczëznë farwów, np.: *cemnoszari* ‘szari cemno’, *cemnozelony, czerwionobestri, czòrnobestri, jasnomòdri, mòdrobestri, szarobùri, zelonobestri, żòłtawòzelony* (niechtërne z wëżi wëmienionëch fòrma-

cyjów mògą miec dëbeltną mòtiwacjã – òkróm przëczasnikòwò-znankòwnikòwi téż znankòwnikòwò-znankòwnikòwã, np.: *szarobùri* ‘bùri szaro’ i ‘szari i bùri’); òkróm tegò mòże wëapartnic deriwatë znankòwnikòwò-znankòwnikòwë (jich pierszi człón téż je znankòwnikã), np.: *glupòmądrì* ‘taczì, co je përnã głupi i përnã mądri’, *òglowòkaszebbsczì* ‘taczì, co je òglowi i kaszebbsczì’, *stòrodòwny* ‘taczì, co je stòri i dòwny’, *stòromódny* ‘taczì, co je stòri i bël módny przódë’, *stòrowieczny*; jistnikòwò-znankòwnikòwë strukturë, np.: *karëwòrtny* ‘taczì, co je wòrt karë’; incydentalno notérowónë sã téż zamionowò-znankòwnikòwë strukturë, np.: *nicdobri* ‘taczì, co ni mò w sobie nic dobrégò’, *nicbëlly* ‘taczì, co ni mò w sobie nic bëlégò’;

- **STRUKTURË, JACZICH DRËDŻIM CZŁONã JE WIELNIK** – sã to leno wielnikòwò-wielnikòwë fòrmacje (jich pierszim członã téż je wielnik), np.: *dzesãcmiliónowi*, *òsmëmiliardowi*, *pòłmiliónowi*, *pòłtësãczny*, *szesctësãczny*.

3.4. SŁOWÒBÙDOWIZNA CZASNIKÓW

Deriwatë czasnikòwë w kaszebbsczim jãzëkù colemało sã ùsòdzónë òd czasników, jistników i znankòwników. Nòczãscy czasnikòwë fòrmacje twòrzi sã przez dodanië prefiksu, rzadzy wëzwëskiwò sã fòrmantë sufiksalnë, a czasã fòrmë czasników ùròbionë sã przez doparłãczenië dodòwkòwò pòstfiksu, jaczim przë jich ùròbianim mdze dodónë na kùncu słowò *sã*.

W przëtròfkù słowòbùdowiznë czasników – juwerno jak miało to plac przë òpisënkù deriwatów znankòwnikòwëch – nie je letkò wëdzëlëc słowòbùdowiznowë kategorye, w òbrëmim jaczich òstałëbë òpisónë fòrmacje czasnikòwë z pòzdrzatkù na jich znacënk. Wënikò to przede wszëtczim z tegò, że znaczenië wiele czasnikòwëch deriwatów colemało zanòlégò òd kòntekstu, drãgò je téż równoznacënkòwò ùstalëc fùncjã fòrmantów, chtërne sã wëzwëskiwónë do ùròbianiò pòchòdnëch czasników; baro czãsto je tak, że jeden fòrmant mòże miec rozmajité znaczenia i wëstãpiwac we wiele słowòbùdowiznowëch fùncjach, a ò jegò znacënkù mòżemë sã dowiedzec dopiërze pò przeanalizowanim całégò zdaniò czë frazë, w jaczi wëstãpił. Na przëmiòr w zwroce *wnëkac krowë w chléw* fòrmant *w-* pòkazywajãcy sã w czasnikù *wnëkac* mò znacënk czerënkù i rëmi, chò-

dzy ò wñėkaniė kògòs abò czegòs gđzes do westrzòdka, za to w zwroce òn *wñėkòł w błoto* chòdzy ò chùtczė wjachaniė abò włėzeniė w cos.

Z przėczczėnė jiwrów z wėdżelenim semanticznėch kategòriów fòrmacjów czasnikòwėch, òstóną òne tuwò òpisónė przez wėapartnieniė fòrmantów, za pòmòcą jaczich òstalė òne ùsadzónė.

3.4.1.

ÒDCZASNIKÒWÉ CZASNICZI

Czasniczi mòtiwòwónė przez jinė czasniczi colemalo ùsòdzónė sà za pòmòcą prefiksów. Trzeba dac bòczėnk, że dodòwóny prefiks nòczàscy mò jakàs semanticznà fùnkcyjã, mòże òn wskazėwac na jakàs czasowà fazã, np.: *zajiscėc sã* ‘zacząc sã jiscėc i robic to przez jaczis czas’, mòże wskazėwac na czerėnk i cėl, np. *dojachac* ‘jachac w jaczims czerėnkù i dotrzėc do cėłu’, mòże tėż wskazėwac na wiòlgà intensywnosc aktiwnoscė, np.: *nagadac sã* ‘baro wiele gadac i zakùnczėc nã czinnosc’. Trzeba tėż nadczidnãc, że w kaszėbiznie nieròz fòrmacje czasnikòwė twòrzonė sà przez dėbeltnė prefiksė, jak prezentjã to nòslėdnė przėmiòrė: *pòrozbiegnãc sã*, *pòroz-sòc*, *pòzdżinãc*, *zaòniemiec*, a czasã nawet mògà bėc dodónė trzė prefiksė, jak w przėmiòrze: *pòrozdzowiedzec sã*.

Czasniczi òdczasnikòwė w kaszėbsczim jãzėkù ùròbiónė sà przez nòslėdnė prefiksė:

do-, np.: *dobadėrowac*, *dobòdnãc*, *dobrnãc*, *dochòwac*, *doczekac*, *doczėc*, *doczosac*, *dojachac*, *dokrãcėc*, *dokùczėc*, *dolòc*, *donėkac*, *doniesc*, *dopasowac*, *doprowadzėc*, *doprzyńc*, *dopùscėc*, *dorobic*, *dosadzėc*, *dowòdzėc*, *dowòzėc*, *dożdãc*;

na-, np.: *nabrac*, *nacėchòwac*, *nacygnãc*, *naczwarzėc*, *najadowic sã*, *nakarmic*, *nakazac*, *naladowac*, *nanėkac*, *napadnãc*, *naparlãczėc*, *naparzėc*, *napasc*, *naprawic*, *narabczėc*, *narodzėc sã*, *nasadzėc*, *naselac*, *naszãtolėc sã*, *nasztelowac*, *nasztopac*, *nawarzėc*, *nawiãzac*;

nad-, np.: *nadczidnãc*, *naddac*, *nadnėkac*, *nadpòmknãc*, *nadrobic*, *nadrzec*, *nadtrėpiec*;

ò- || **òb-**, np.: *òbcòrnãc*, *òbczechlac*, *òbczėszczėc*, *òbczosac*, *òbgadac*, *òbjachac*, *òbjawic*, *òbłòzėc*, *òbniechac*, *òbòrac*, *òbrobic*, *òbronic*, *òbrosc*, *òbrzeszėc*,

òbsłużęc, òbszātölęc, òbszęc, òbùmrzęc, ògòlęc, òmilęc sã, òminąc, òpanowac, òpasowac, òplakac, òpówiedzec, òszkalowac;

òd(e)-, np.: òdbic, òddac, òddostac, òdebrac, òdechcec sã, òdeždac, òdgrzęc, òdkùlnąc, òdlezc, òdniesc, òdpadac, òdpasowac, òdpatręc, òdpsęc;

pò-, np.: pòbédowac, pòbic, pòbiegnąc, pòbùdzęc, pòcęgac, pòczwarzęc, pòdzākòwac, pòdżinąc, pòjiscęc sã, pòklasc, pòkłoc, pòklócęc sã, pòlubic, pòłączęc, pòmiescęc, pòmijac, pòmilęc sã, pònėknąc, pòniefiac, pòòrac, pòpėzglęc sã, pòplądrowac, pòplątac, pòpùscęc, pòrechòwac, pòrénowac, pòr-wac sã, pòsadzęc, pòscelęc, pòszczipac;

pòd(e)-, np.: pòdbic, pòdczęc, pòddwignąc, pòdezdrzec, pòdgòlęc sã, pòd-krāpac, pòdkùc, pòdskòknąc, pòdślėchac, pòdskòlęc sã, pòdtrēm-ac, pòdùpadnąc;

prze-, np.: przebadérowac, przebėwac, przebłagac, przebrnąc, przebùdowac, przecęgac, przechòdzęc, przeciidnąc, przedérowac, przedżibnąc sã, przegadac, przejachac, przełamac, przemėslec, przepadnąc, przepisac, przeplatowac, przerozmiòc, przesadzęc, przetrwac, przewidzec, przezdrzec, przeždac;

przė-, np.: przėbęc, przėcwierdzęc, przėcygnąc, przėczajic sã, przėlòc, przėłazęc, przėnācęc sã, przėnòlēc, przėpadac, przėpasowac, przėpatręc sã, przėpiec, przėrėchtowac, przėselac, przėschnąc, przėscygnąc, przėskakiwac, przėspòsobic, przėstawac, przėtacęc sã, przėzdrzec sã;

roz-, np.: rozbrzėmiec, rozbùdzęc, rozdąc, rozgłosęc, rozgrzęc, rozjadowic sã, rozjātrzęc sã, rozkòlibac sã, rozlecec, rozlegnąc sã, rozlāczęc, rozmėslec, roz-pieszczęc, rozpówiadac, rozprowadzęc, rozszātölęc;

ù-, np.: ùbòdnąc, ùczidnąc, ùdżibac sã, ùkłoc, ùlėgnąc, ùmknąc, ùpadnąc, ùrābic, ùrznąc, ùsėnąc, ùspac, ùstanowic, ùszėkòwac, ùtrzęc, ùwiòc;

w(e)-, np.: wcėsnąc, wchłònąc, wcygnąc, wdwignąc, wetknąc, wgadac, wjachac, wkrācęc, wlecec, wlezc, wlėmic, wlòc, wmieszac sã, wmòdlęc, wnė-kac, wniesc, wpadnąc, wpatręc sã, wplėnąc, wsadzęc, wsėpac;

wespół-, np.: wespółdzejac, wespółczęc, wespółtrobic, wespółtrządęc;

wė-, np.: wėbadérowac, wėbiégac, wėbrac, wėbrnąc, wėbrėkòwac, wė-cyc, wėcęgac, wėcopac sã, wėczerpac, wėdėgòwac, wėdlėbac, wėdwignąc, wėdżibac sã, wėgarnąc, wėgrac, wėjiscęc sã, wėmanic, wėmieszac, wėminąc, wėnėkac, wėnieszczęc, wėpadac, wėplestac, wėrobic, wėszātölęc sã, wėszėkac, wėszėkòwac, wėtrwac;

s- || z(e)-, np.: schwacęc, scwierdzęc, scygnąc, shalac, skùrczęc sã, strzēm-ac, stwòrzęc, zbrėkòwac, zbridowac, zdac sã, zdobęc, zesadzęc, zgāsęc, zgruždżęc

sã, zľėdac, zľapac, zmanic, změslēc, zmieszac, zmilēc sã, zněkac, zniszczēc, zòrac, zrechòwac, zrobic, zùžēc;

za-, np.: *zabronic, zaczepiac, zaczosac, zadostac, zadzejac, zajiscęc sã, zakazac, zakrãcęc, zalegnąc, zaměslēc, zaprosęc, zapùscęc, zarwac, zasztopac, zatargac, zatrzěmac, zazwònic, zažãdac, zažegnac, zažēcęc.*

3.4.2.

ÒDJISTNIKÒWÉ CZASNICZI

Czasniczi mòtiwòwóné przez jistniczi colemalo ùsòdzóné sã paradigmaticzno, to znaczy nie dodòwò sã nižòdnégò fòrmantu, leno nastãpiwò przeniesienie słowa z jednégo partu mòwě do jinégò partu mòwě. Taczé przeniesienie słowa do jinégò partu mòwě parľaczi sã ze zmianã mòdľa òtmianě, nazéwónégò paradigmata òtmianě. W przetròfkù czasników òdjistnikòwěch paradigmaticzně ùsòdzanie deriwatów pòlégò na przenieseniu słowa z klasě jistników do klasě czasników. Ti przejinace towarzi dodòwanie též czasnikòwěch témòwěch sufiksów, taczich jak na przemiòr *-owa-* (*-òwa-*), *-a-*, *-ě-*, *-e-*, *-i-* (*-y-*). Nieròz dodòwkòwò doparľacziwò sã jesz na zòczàtkù słowa prefiks abò též na kùncu dodòwò sã pòstfiks sã.

Rozmajiti mòže bęc znaczėnk òdjistnikòwěch fòrmacjów czasnikòwěch. Drãgò je wědzelēc semanticzně kategòrie, jaczé bě òbjimalě wszětczě negò òrtu deriwatě. Niechtěrne òdjistnikòwé czasniczi òdnòszajã sã do aktiwnosców subiektu, np.: czasnik *pilac* òznòczò 'wėdawac zwãczy', ale mòže gò ùžēc leno w òtniesenim do zwãkù wědòwónégò przez pile. Fòrmacje czasnikòwé òdjistnikòwé mògã òdnaszac sã též do aktiwnosców wėkònywóněch w ùprocěmniem do òbiektu, np.: *tobaczēc* 'zažėwac tobakã'. Dzěl fòrmacjów czasnikòwěch òdjistnikòwěch wskòzěje na to, że chtos przėnòlégò do jaczégòs karna subiektów, np.: *kòłodzejowac* 'przėnòlegac do karna kòłodzejów, bęc kòłodzejã', *szewcowac* 'przėnòlegac do karna szewców, bęc szewcã'. Jiné czasniczi mòtiwòwóné przez jistniczi òdnòszajã sã do zdarzeniów – bãdãcy słowòbùdowiznowim spòdlim jistnik òdnòszò sã do jeleżnosćě, w jaczi bierze ùdzěl subiekt, np.: *kòłãdowac* 'chòdzēc pò kòłãdze', *gòdowac* 'przežėwac Gòdě', *wrějowac* 'chòdzēc na wrěje'. Fòrmacje czasnikòwé òdjistnikòwé mògã též òdnaszac sã do procesów, np. *kwiatowac* 'rozwijac sã z pãczka w kwiat', abò do zmianě stanu *ùczłowieczēc* 'uczėnic

człowiekã. Wiele fòrmacji czasnikòwèch mòtiwòwònèch przez jistniczi mò parafrazë, w chtèrnèch jistnik bãdący słowòbudowiznowim spòdlim je ùżëti przërównaniowò, np.: *bùczkac sã* ‘ùswinic sã jak bùczka’, *bialczëc* ‘stawac sã jak białka’, *jastrzëbiec* ‘stawac sã chcëwim, łapczëwim szlachòwno jak jastrzib’, *krowiec* ‘stawac sã grëbim jak krowa’.

Jak ju òstało nadczidniãtë, wikszość fòrmacji czasnikòwèch òdjistnikòwèch to deriwatë twòrzoné paradigmaticzno, przez przeniesienié słowa z klasë jistników do klasë czasników. Zmianie ny towarzi dodanié témòwèch czasnikòwèch sufiksów, chtërne mògã bëc òsłédné:

-owa- (**-òwa-**), np.: *brutkòwac* ‘zalëcac sã do brutków’, *bùlwòwac* ‘jesc bùlwë’, *délowac* ‘kłasc pòdlògã z déłów’, *drëchòwac* ‘nazewac kògòs drëchã’, *dżadowac* ‘bëc dżadã’, *farbòwac* ‘nakładac farbã na cos’, *fùgòwac* ‘robic fùdżi’, *głòdowac* ‘doswiadczac głòdu’, *gniòzdowac* ‘ślac sobie gniòzdo’, *gòdowac* ‘przeżëwac Gòdë’, *gùbòwac* ‘ùkładać w gùbë’, *gwiónzdowac* ‘héklowac w sztòłce gwiónzd’, *haczkòwac* ‘płoc za pòmòcã haczczi’, *kartowac* ‘grac w kòrtë’, *kòlãdowac* ‘chòdzëc pò kòlãdze’, *kòłodziejowac* ‘przënòlegac do karna kòłodziejów, bëc kòłodziejã’, *kòpicowac* ‘składac w kòpice’, *krziwdowac* ‘doswiadczëc krziwdë’, *kwiatowac* ‘rozwijac sã z pãczka w kwiat’, *łòkcowac* ‘jidacë, pòmagać sobie rëchama łòkców’, *matkòwac* ‘òpiekòwac sã kògùm szlachòwno, jakbë sã bëło matką’, *mieczowac* ‘biòtkòwac sã mieczã’, *mòltëchòwac* ‘jesc mòltëch’, *mùrowac* ‘stawiac mùrë’, *mùzykòwac* ‘twòrzëc mùzykã’, *nënkòwac* ‘òpiekòwac sã kògùm szlachòwno, jakbë sã bëło nënkã’, *noclegòwac* ‘bëc na noclëgù’, *nocnikòwac* ‘òstac na nocnik’, *nocowac* ‘òstawac gdzë na noc’, *nokcowac* ‘òbcënac nokcë’, *numrowac* ‘nadawac numrë’, *òctowac* ‘wkładc do òctu’, *pestkòwac* ‘wëcëgac pestczi’, *pòkùtowac* ‘òdprawiac pòkùtã’, *pòlcowac* ‘przebierac pòlcama, grac na stole pòlcama’, *prorokòwac* ‘bëc prorokã’, *sąsadowac* ‘bëc sąsadã kògòs’, *snopkòwac* ‘ùkładać w snopczi’, *szewcowac* ‘przënòlegac do karna szewców, bëc szewcã’, *szëfelkòwac* ‘pòslëgiwac sã szëfelką’, *szëflowac* ‘pòslëgiwac sã szëflã’, *sznurowac* ‘rëszac sznurã’, *tapétowac* ‘kłasc tapétã’, *tatkòwac* ‘mądrowac sã jak tatka, ùdawac tatka’, *wrëjowac* ‘chòdzëc na wrëjë’, *żniwòwac* ‘robic przë żniwach’; negò òrtu fòrmacje mògã miec téż doparłãczony na kùńcu pòstfiks sã: *dzeckòwac sã* ‘zachòwëwac sã jak dzeckò’; notërowóné sã téż fòrmacje prefiksarno-paradigmaticznë, np. z prefiksã *za-*: *zabùchtowac* ‘zamknąc kògòs w bùchcë’;

-*a-*, np.: *pilac* ‘wędawac zwāczy (przez pile)’, dodōwkōwō pōtikō sā deriwatē paradigmaticznē z dodōnym na kùncu pōstfiksā *sā*: *bùczkac sā* ‘ūswinic sā jak bùczka’, *kłopotac sā* ‘mieć kłopot’;

-*ě-*, np.: *bialczēc* ‘stawac sā jak białka’, *łkcēc* ‘niszczēc ruchna na łokcach’, *matczēc* ‘opiekōwac sā kōgum szlachōwno, jakbē sā bēło matka’, *solēc* ‘dodawac solē’, *tatczēc* ‘mądrowac sā jak tatk, ūdawac tatka’, *tobaczēc* ‘zażēwac tobakā’, *wilczēc* ‘stawac sā dzēciz jak wilk’; doparłāczony mōże bēc tēż dodōwkōwō pōstfiks *sā*, np.: *celēc sā* ‘rodzēc celāta’, *pùjczēc sā* ‘cmùlēc sā jak pùjk’; czasā pōtikō sā tēż fōrmacje prefiksālno-paradigmaticznē, np. z fōrmantā *ù-*: *ùczłowieczēc* ‘uczēnic człowiekā’, *ùsmiercēc* ‘przczēnic sā do kōgōs smiercē’;

-*e-*, np.: *gdowiec* ‘stac sā gdōwcā abò gdowā’, *jastrzēbiec* ‘stawac sā chcēwim, łapczēwim szlachōwno jak jastrzib’, *krowiec* ‘stawac sā grēbim jak krowa’;

-*i-* (-*y*), np.: *żniwic* ‘robic przē żniwach’.

3.4.3.

ÓDZNANKÓWNIKÓWÉ CZASNICZI

Czasniczi mōtiwōwōné przez znankōwniczi ūsōdzōné sā colemało paradigmaticzno, to znaczi nastāpiwō przesēniācē słowa z klasē znankōwnikōw do klasē czasnikōw i w parłāce z nym zjinacziwō sā tēż spōsōb òtmianē. Zmianie paradigmatu słowa towarzi doparłāczenie tēmōwēc sufiksōw taczich, jak: -*e-*, -*nie-*, -*a-*, -*ě-*, -*i-* (-*y-*), -*nq-*, -*owa-* (-*ōwa-*). Dzel czasnikōw òdznankōwnikōwēc ūrōbiōny je na nen òrt, że òkróm zmianē paradigmatu doparłācziwō sā prefiks w przōdku słowa abò tēż na kùncu dodōwō sā pōstfiks *sā*. Colemało słowōbūdowiznowā tēmā òmōwiōnēc tuwō deriwatōw je znankōwnik w rōwnym stāpniu, np.: czasnik *bùsznic* òstōł ūsadzony òd znankōwnikōwi fōrmē w rōwnym stāpniu *bùszny*, ale nierōż òmōwiōné tuwō fōrmacje mōgā bēc ūsōdzōné òd fōrmōw znankōwnikōw w wēższym stāpniu (tedē, czēj òb czas zamianē ze stāpnia rōwnégō na wēżsi zjinacziwō sā tēma znankōwnika), np.: czasnik *zwikszēc* je

pòchòdnym słowã òd fòrmë znankòwnika w wëższym stãpniu: *wikszi*. Òb czas deriwòwaniò czasników mòtiwòwònëch przez znankòwniczi mògã pòjawiac sã zwãkòwë wëmianë (alternacje), np. mómë pòchòdné słowò *rozzgnilëc* sã deriwòwóné òd słowòbùdowiznowégò spòdlégò *zgnili* i wëstãpiwò tuwò wëmiana zwãków *l : ł*.

Znaczeniã fòrmacjów czasnikòwëch pòchòdajãcëch òd znankòwniów mòże bëc rozmajiti. Niechtërne pòchòdné czasniczi òdznankòwnikòwé mògã wskazëwac, że chtos przënòlégò do karna subietków, dlò jaczégò ti-picznò je znanka wëròzònò przez znankòwnik, bãdãcy spòdlim, np.: *chò-rzec* ‘przënòlegac do karna chòrëch, bëc chòrim’, *kùlawiec* ‘przënòlegac do karna kùlawëch, bëc kùlawim’. Jiné deriwatë czasnikòwé ùtwòrzoné òd znankòwników òdnòszają sã do procesów, np.: *lëszec* ‘stawac sã lëchim’, *słabnãc* ‘stawac sã słabim’. Niejedne negò òrtu fòrmacje òdòszają sã do ak-tiwnosców wëkònywònëch w ùprocëmniënim do òbiëktów i ne ak-tiwnoscë przëczëniają sã do tegò, że nen òbiëkt dostòwò jakãs znankã, np.: *wëproscëc* ‘sprawiac, że cos stòwò sã prosté’, *bielëc* ‘sprawiac, że cos stòwò sã biòłé’.

Wòrt téż dac bòczënk na mòżlëwé znaczenia barzi wërãznëch prefik-sów w deriwatach prefiksarno-paradigmaticznëch. Prefiks *do-* je fòrmantã wskòzëjącym na dzejanié dodòwkòwé, np. *dofùlowac* ‘pòprzez dodòwkòwã ak-tiwnosc sprawic, że cos je fùl’; prefiks *ò-* (*òb-*) wskòzëje na dzejanié ca-łoscówé, wszëtkòòbjimającé, np.: *òglëchnãc* ‘stac sã czësto glëchim’; prefiks *prze-* wskòzëje na dzejanié spròwiającé, że mómë nadmiarowòsc jaczis znanczi, np.: *przedobrzec* ‘sprawic, że cos je nadmiarowò dobré’; prefiks *przë-* òdnòszò sã do dzejaniò ùjawerniającégò jakãs znankã w òsłabionym wëmiarze, np.: *przëbliżëc* ‘sprawic, że cos abò chtos je përznã blëżi’.

Czasnikòwé deriwatë òdznankòwnikòwé òstóną tuwò ùpòrządkòwóné wedle témòwëch czasnikòwëch sufiksów, chtërne sã dodòwóné przë zmianie paradigmatu ze znankòwnikòwégò na czasnikòwi. Dodòwkòwò w przëtròfkù czasników ùsazonëch za pòmòcã deriwacji paradigmaticzno-prefiksalny wëapartniwò sã prefiks. Témòwé sufiksë czasników dodòwóné òb czas deriwacji sã nòslëdné:

-*e-*, np.: *bëlniec*, *biédniec*, *ceniec*, *cëszec*, *chòrzec*, *czarniec*, *czewieniec*, *do-brotniec*, *dobrzec*, *dzëwiec*, *glëpiec*, *głodniec*, *jasniec*, *jãdrzniec*, *kùlawiec*, *kwasniec*, *lëszec*, *ładniec*, *marniec*, *mądrzec*, *parszëwiec*, *piãkniec*, *pòbòżniec*,

sëwiec, szczeslëwiec, widniec, zdrowiec; czasã pòtikò sã fòrmacje prefiksalnie-paradigmaticzné, np. z fòrmantã ò-: *òglëpiec*, abò z fòrmantã pò-: *pògrëbiec*, czë téż z fòrmantã z- (s-): *zbelniec, scemniec*;

-*nie*-, np.: *gãstniec, młodniec, swięzniec*; mòżlëwé sã téż pòchòdné słowa z doparłãczonym dodòwkòwò prefiksã z przòdkù słowa np. *taczim*, jak: z- (s-): *zgãstniec*;

-*a*-, np.: *mądrzac*, czãsté sã tuwò prefiksalnie-paradigmaticzné fòrmacje z fòrmantama: ò(b-), np.: *òglëpiac*, pò-, np.: *pògarszac, pòwikszac, roz-*, np.: *rozjasniac, wë-*, np.: *wëjasniac, z-* (s-), np.: *zwikszac*;

-*ë*-, np.: *bielëc, mitczëc*, wëapartnic tuwò trzeba téż deriwatë z prefiksama *taczima*, jak: òd-, np.: *òdmłòdzëc, òdswiężëc*, pò-, np.: *pòmniészëc, pòwikszëc, prze-*, np.: *przedobrzëc, przë-*, np.: *przëbliżëc, ù-*, np.: *ùproscëc, wë-*, np.: *wëproscëc, z-* (s-), np.: *zmitczëc, zmniészëc, zwikszëc, za-*, np.: *zagãscëc; roz-*, np.: *rozmitczëc*; doparłãczony mòże bëc téż dodòwkòwò pòstfiks *sã*, np.: *rozzgnilëc sã*;

-*i*- (-*y*-), np.: *bùsznic, cemnic, czarnic, czerwienic, zelenic*, mòżlëwé sã téż prefiksalnie-paradigmaticzné fòrmacje, np. z fòrmantã *na-*: *nagłosnic*, z fòrmantã ò-, np.: *òglëpic, òslepïc*, z fòrmantã òd-, np.: *òdnowic*, z fòrmantã pò-, np.: *pògrëbic, pòglãbic*, z fòrmantã *przë-*, np.: *przëcemnic*, czë téż z fòrmantã z- (s-), np.: *scemnic, skrżëwic, zmòcnic*, abò z fòrmantã *za-*, np.: *zakrżëwic*;

-*nq*-, np.: *chùdnq, cwiardnq, glëchnq, słabnq*, czasã pòtikò sã téż pòchòdné czasniczi z prefiksã ò-, np.: *òglëchnq*, czë téż z prefiksã *za-*, np.: *zasłabnq*;

-*owa*- (-*owa*-), np.: *chòrowac, prostowac*, notérowóné sã téż defiwatë prefiksalnie-paradigmaticzné, np. z prefiksã *na-*: *nafulowac*, abò z prefiksã *do-*, np.: *dofulowac*.

3.5. SŁOWÒBÙDOWIZNA PRZĘCZASNIKÓW

PRZĘCZASNICZI – nieòtmieniwné partë mòwë bådącë òkresleniama czasników, znankòwników abò téż jinèch przëczasników – ze słowòbùdowiznowégò pòzdrzatkù sã colemãło pòchòdnyma słowama. Leno niewielné przëczasniczi ni mają prziròdë słowòbùdowiznowèch deriwatów. W kaszëbsczim jãzëkù wikszość przëczasników je mòtiwòwónò przez znankòwniczi, niewiòldzi dzél mò razã znankòwnikòwã i jistnikòwã abò leno jistnikòwã mòtiwacjã, a òkróm tegò fùnkcionëją w kaszëbiznie przëczasniczi, chtërne sã zleksykalizowónyma fòrmama przëmionowèch rzeczeniów.

Jeżlë jidze ò wzòjné ùprocëmniénia midzë znankòwnikama a przëczasnikama, trzeba rzeknãc, że wnet wiedno znankòwnik je słowòbùdowiznowim spòdlim przëczasnika. Leno w przëtròfkù wëjimkówèch przëmiòrów w kaszëbiznie mòmë do ùczinkù z jeleżnoscã, że prawie przëczasnik to piérwòsné słowò, jaczé je słowòbùdowiznowim spòdlim dlò znankòwnika, np.: *czãsti* ‘taczì, co zachòdò czãsto’, *witrzëszì* ‘taczì, co mdze witrò’, *latosy* ‘taczì, co je latoségò rokù’, *lòńszczi* ‘taczì, co bël lòńszégò rokù’. Kaszëbsczë znankòwniczi przewòżno mògã bëc słowòbùdowiznowima spòdlama przëczasników, leno òd niewielnèch znankòwnikòwèch fòrmów taczich, jak np.: *wilczì*, *òwczì*, nie jidze ùsadzëc przëczasnikòwèch fòrmacjów. Colemãło przëczasniczi ùròbiò sã òd znankòwników za pòmòcã sufiksów:

-o (-ò), np.: *bezpieczno*, *bëlno*, *bògato*, *bruno*, *brzëdkò*, *bùszno*, *casno*, *ceplò*, *cëdowno*, *chãtno*, *chùtkò*, *czerwiono*, *dalekò*, *dokładno*, *drãgò*, *drobno*, *dzëwò*, *dzyrskò*, *dzywno*, *falszëwò*, *farwno*, *glãbòkò*, *głosno*, *gòrzkò*, *grozno*, *gwësno*, *kòszlawò*, *kòsmato*, *krëjamno*, *kwasno*, *lubkò*, *łapczëwò*, *markòtno*, *marno*, *mądno*, *miłò*, *miłoserno*, *mroczno*, *mrozo*, *nagò*, *naòczno*, *nipòco*, *nòbòżno*, *òkropno*, *òkrutno*, *òsoblëwò*, *òstròżno*, *parno*, *pëszno*, *piãkno*, *pòkòrno*, *redosno*, *rozëmno*, *rzetelno*, *samòtno*, *serdeczno*, *slabò*, *smiészno*, *smùtno*, *snòżo*, *sprawiedlëwò*, *szczęstlëwò*, *szëkòwno*, *szërokò*, *sztìwno*, *ùbògò*, *ùczesno*, *ùmëslnò*, *ùtcëwò*, *wąskò*, *wësokò*, *wiesoło*, *wietrzno*, *wigòdno*, *zaradno*, *zëmno*, *zgniłò*, *żaloso*, *żëczno*, *żółto*;

-e, np.: *bezpiecznie, bëlnie, cekawie, cerplëwie, cëdownie, chãtnie, chcëwie, dokładnie, falszëwie, gòdnie, groźnie, łapczëwie, miłosernie, òkropnie, òkrutnie, òsoblëwie, òstróżnie, piãknie, pòkòrnie, pòkrãtnie, redosnie, rozsãdnie, rzetelnie, samòtnie, serdecznie, smacznie, smãtnie, smiësznie, spòkòjnie, sprawiedlëwie, srodze, starannie, szczestlëwie, szkòdlëwie, ùtcëwie, wiecznie, zgrëzlëwie, żartoblëwie.*

Dobranie pasownégò sufiksu zanòlégò òd strukturë znankòwnika abò téż je skùtkã dogòdënkù. Trzeba rzeknãc, że ùżecé fòrmantu -o (-ò) je w kaszëbsczim jãzëkù pòwszechniészé nìgle brëkòwanie sufiksu -e; nen pierszi spòsòb deriwacji przëczasników je téż nòbarżi produktiwny w kaszëbiznie i jegò zwënëgòwanie je czãsté w lëteracczim jãzëkù. Nót je téż dac merk, że fòrma przëczasnika z sufiksã -e colemãło nie wëstãpiwò jakno jedurnò, ale je òna wielerazowò fòrmã wariantiwnã fùnkcionëjącã w jãzëkù kòl alternatiwny fòrmë z sufiksã -o (-ò), np.: *bëlnò / bëlnie, redosno / redosnie, szczestlëwò / szczestlëwie.*

Niechtërne fòrmë przëczasników zakùńczoné sufiksã -o (-ò) mògã miec równobieżné wariantiwné fòrmë ùsazoné przez dodanie nulowégò kùnòszka, np.: *dalek, glãbòk, szërok, wësok.*

Dzël deriwatów przëczasnikòwëch òdznankòwnikòwëch to deriwatë ùròbiòné przez dodanie òkróm doparlãczonégò na kùncu sufiksu téż przëmiona w przòdkù słowa. Òsoblëwie trzeba tuwò dac bòczënk na pòchòdné przëczasniczi, do jaczich dodòwóné je przëmiono *pò* i dodòwkòwò sufiks -u (-ù), np.: *pò kaszëbskù, pò czeskù, pò chłòpskù, pò lëdzkù*, abò téż sufiks -émù, np.: *pò nowémù, pò stòrémù, pò bòżémù*. Fùnkcionëją téż w kaszëbsczim jãzëkù fòrmacje przëczasnikòwé ùròbiòné za pòmòcã przëmiona *do* i sufiksu -a, np. *do czësta, do sëcha*. Przëczasniczi sã téż twòrzoné w kaszëbiznie przez dodanie przëmiona *na* i sufiksu -o (-ò), np.: *na krótkò, na lewò, na mitkò, na mòdro, na pewno, na prawò, na trzëzwò, na zelono*. Rzòdkò pòkazywają sã w kaszëbsczim jãzëkù fòrmë zesazoné z przëmiona *z* i sufiksu -a, ùziwóné równobieżno z fòrmama ùsazonyma leno sufiksalnie, np.: *z blëska / blëskò, z dówna / dównò*.

Pòchòdné przëczasniczi mògã bëc téż mòtiwòwóné przez jistniczi. Tipiczné dlò kaszëbiznë je ùròbianie pòchòdnëch przëczasników przez dodanie w przòdkù ùżëtégò w akùzatiwie jistnika przëmiona *òb*, np.: *òb dzëń, òb lato, òb noc, òb zëmã, òb zymk*. Òsoblëwi bòczënk nót je téż dac na deriwatë

tworzone przez doparłaczenie przëmiona *na* i sufiksu *-ã*, np.: *na pòtãgã, na sëlã*, a téz ùsòdzóné przez doparłaczenie przëmiona *pò* i sufiksu *-e*, np.: *pò pròwdze*, abò téz przëmiona *do* i sufiksu *-i / -ë*, np.: *do nédzi, do resztë*.

Dzél kaszëbscizch przëczasników tworzą téz zleksykalizowóné gwësne syntakticzné strukturë, òsoblëwò zleksykalizowóné przëmionowé rzeczënia, np.: *dodóm, natëchstopach, wkół, wprzódk*.

3.6. ZDROBNIALÉ FÒRMË

Zdrobnienié, nazëwóné téz deminutiwùm, to słowò, chtërno tikò sã czegòs mniészégò nigle to, co nazëwò spòdlowé niezdrobniאלé słowò, abò czegòs, do czegò mómë bëlné emòcjonalné òtnòszanié. Deminutiwnò fòrma colemało je słowòbudowiznowim deriwatã pòwstałim przez doparłaczenie fòrmantu abò wskòzëjącégò na mniësi rozmiar czegòs, abò wëròzającégò pòzytwné emòcjonalné ùprocëmnienia. Kaszëbizna je jãzëkã baro bòkadnym w zdrobniאלé fòrmë. W kaszëbsczim jãzëkù fùnkcionëją wielné fòrmë deminutiwnëch jistników, znankòwników, czasników, zamionów i téz nieòtmieniwnëch partów mòwë, a fòrmantë ùsòdzającé zdrobnienia colemało sã w nym jãzëkù baro produktiwné.

Zdrobniאלé fòrmë jistników i znankòwnikach òstalë òmówioné w rëchlëszich rozdzélach (3.2.1.1., *Jistniczi ùsadzóné òd jinëch jistników za pòmòcã sufiksów*; 3.3.4. *Znankòwniczi ùsadzóné òd jinëch znankòwników*). Tuwò leno przëbòczóné òstóną sufiksë, za pòmòcã jaczich ùròbiò sã deminutiwné fòrmë jistników (*-k, -ik / -ëk, -iszk / -ëszk (-yszk), -òszk, -oszk, -uszk (-ùszk), -ink, -ulink, -ka, -eczka, -uleczka (-ùlecza), -iczka, -uszka (-ùszka), -kò, -uszkò / -ëszkò, -eszkò, -eczò, -iszczkò / -ëszczkò, -uleczkò, -ulkò (-ùlkò), -qtkò*, a téz deminutiwné pòstacë znankòwników: *-ëchny, -uchny (-ùchny), -ëszinczi, -oszinczi (-òszinczi), -ëtinczi, -etinczi, -ëczczy, -eczczy, -ineczczy, -inetczy, -uszczczy, -ùuszczczy, -oszczczy (-òuszczczy), -utczy (-ùtczy), -ulczy (-ùlczy), -ińczy, -uszy (-ùszy)*).

Czãsté sã w kaszëbsczim jãzëkù zdrobniאלé fòrmë czasników, chtërne colemało zwënëgòwóné sã przez brëkòwników mòwë w jãzëkówim kòntakce z dzecama. Fòrmë deminutiwnëch czasników sã ùròbioné colemało przez dodanié do témë czasnika sufiksu *-k-*, np.: *bijkac, biżkac, bleczkac, gòdkac, halkac, hamkac, haszkac, hòpkac, jedzkac, jòdkac, latkac, leżkac, lubkac, lulkac, miałczkac, mówkac, najedzkac, napitkac, òstańkac, pitkac, płaczkac,*

pòbiżkac, pòzdrówkac, rób kac, skôczkac, sôdkac, spat kac, stań kac, trąbkac, ùlulkac, ùzuż kac, wëjedzkac, wëtrąbkac, wstań kac, zebileczkac, rzadzy przez dodanie sufiksálnëch fòrmantów: -ecz k-, np.: żużecz kac, -ulink- (-ùlink-), np.: żużulinkac, -ulk- (-ùlk-), np.: biegùlkac, jazgùlkac, płaczul kac, żużulkac, -aj k-, np.: lataj kac, -ijk (-yjk-), np.: sadnij kac, spijkac, -uszk (-ùszk), np.: bi-bùsz kac, biegùsz kac, tanuszkac, -ucz k- (-ùczk), np.: biegùcz kac, -òłk, np.: chcòł kac (Wrocławska 1974).

Dlò kaszëbiznë przyrodné je téż pòkazywanie sã zdrobniałëch przëczasników. Deminutiwizacjò tikò sã tak przëczasników ùsadzònëch òd znankòwników, jak téż do jinëch fòrmów przëczasników. Zdrobniałé òdznankòwnikòwë przëczasniczi colemało sã ùsòdzóné òd znankòwników bądącëch deminutiwama za pòmòcã sufiksu -o (-ò): *bielëchno, bielëszinkò, biédnëchno, całuchno, cenuszkò, ceplëchno, ceplëszinkò, cepluszkò, cëchùchno, cëszineczkò, cëszinkò, chùtëszkò, chùtineczkò, chùtinkò, czëstëchno, cenëszinkò, daleczkò, daleczuszkò, długùchno, długùszkò, głãbòczkò, krótëchno, króteczkò, krótëszinkò, krótëszkò, letëchno, letëszinkò, malëczkò, malineczkò, maluszkò, młodoszinkò, mòkrëchno, mòkroszinkò, prostëchno, równoszinkò, skąpùchno, skrómnëchno, słabùchno, słabòszinkò, spòkójnëchno, szerocz kò, ùbòżëchno, widnëchno, zdrowùchno, złëchno; wëjimkã sã zdrobniałé fòrmë krótczych przëczasników òdznankòwnikòwëch, ùsòdzóné sufiksã -k, np.: daleczk, głãbòczk, szerocz k, wësocz k. Za to deminutiwné òdznankòwnikòwë przëczasniczi mòże ùrabiac, brëkùjącë sufiksów: -k, np.: nazòdk, wprzòdk, -ink (-ynk), np.: kqsynk, -icz k (-yczk), np.: kqsyczk, -inuszk (-ynuszk), np.: kqsynuszk, -ka, np.: coròzka, naròzka, nazòdka, nieròzka, nòprzòdka, teròzka, zaròzka, -kã, np.: përzinkã, -ecz kã, np.: përzinecz kã, troszeczkã, -inecz kã, np.: përzinecz kã, troszinecz kã, -esz kã, np.: përzinesz kã, -kò, np.: zdebelkò, -uszkò (-ùszkò), np.: tëlínuszkò 'cokòlwiek', wiednuszkò, zdebuszkò, -inkò (-ynkò), np. zdebelinkò, përzininkò, -ecz kò, np.: telineczkò, -ininkò, np.: tëlíninkò, -ëchno, np.: barëchno, widnëchno, zarëchno, -oszinkò (-òszinkò), np.: wiednoszinkò, -kù, np.: na przòdkù, pòkrëjomkù, pòmàlinkù, pò zdebelkù, z przòdkù, -ki, np.: znówki.*

Z nieòtmieniwnëch partów mòwë téż partikle czãsto mają deminutiwné fòrmë. Zdrobniałé partikle ùsòdzóné sã nòslédnyma sufiksálnyma fòrmantama: -ka, np.: *nawetka, wnetka, zaròzka* (słòwò *zaròzka* mòże miec abò fùnkcyjã przëczasnika, abò partiklë), -kò, np.: *dopiérkò, -ëszkò, np.: dopiérëszkò, -inuszkò (-ynuszkò), np.: dopiérínuszkò, -ecz kò, np.: dopiérëcz kò,*

-inkò (-ynkò), np.: *dopierinkò*, -*ëchno*, np.: *wnetëchno*, -*uszinkò* (-*ùszinkò*), np.: *wnetuszinkò*, -*kù*, np.: *dopierkù*, -*ëszkù*, np.: *dopierëszkù*.

Wielne są téż przëmiôrë ùrôbianiô deminutiwnëch fòrmów zamionów. Deminutiwizacjô w òsoblëwòscë tikô sã zamionów nieòtmieniwnëch. Zdrobniålë zamiona mògą bëc twòrzoné za pòmòcą nòslëdnëch sufiksów: -*k*, np.: *donądk*, *dotądk*, *nick*, *skądk*, *stądk*, -*ka*, np.: *dokądka*, *donądka*, *dotądka*, *kądka*, *òdkądka*, *òdnądka*, *òdtądka*, *skądka*, *stądka*, *znądka*. W systemie kaszëbiznë mòże téż nalezc czile przëkładów przëmionów bądacëch deminutiwama i są òne ùsòdzóné przë ùżëcym fòrmantów: -*k*, np.: *naprocëmk*, -*kò*, np.: *naprocëmkò*, *procëmkò*, abò -*ka*, np.: *westrzódka*. W kaszëbsczim jãzëkù fùncjonëją téż zdrobniålë krzìkniczi, ùrôbióné sufixsama: -*kò*, np.: *alażinkò*, abò -*kù*, np.: *jejkù*. Notérowóné są téż w kaszëbiznie fòrmë deminutiwnëch nieòkreslonëch wielników, przëmiôrã mòże bëc tuwò słowò *wielëchno*, ùtwòrzoné fòrmantã -*ëchno*.

SYNTAKSA

4.

SYNTAKSA – je to dzěl gramaticzi, jaczi zajmô sã bù-dacjã wěpòwiedzeniów, parłáczenim słowów w wiksze całoscë: w wěpòwiedzenia i zdania. Syntaksa badérëje fùnkcje słowów w wěpòwiedzenim, zanòležnotë mi-dzë słowama w wěpòwiedzenim, òrtë wěpòwiedzeniów, a téż szëk słowów.

4.1. SPÒDLOWÉ WIADŁA Z ZASYGÙ SYNTAKSĚ

WĚPÒWIEDZENIE – je to nòmniészô jednostka, jakô mô kòmunikacyjną fùnkcyjã i chtërna je zbùdowónô zgòdno z aktualnyma prawidłama gramaticzi. WĚpòwiedzenia dzelã sã na: równowôzniczi zdaniów i zdania.

RÓWNOWÔŹNIK zdaniô – je to wĚpòwiedzenie, jaczé nie zamikô w se òsobowi fòrmë czasnika, ale mô taką samã fùnkcyjã jak zdanie, np.: *Mùzykańce, grac abò pieniądze nazòd.*

ZDANIE – je to wĚpòwiedzenie, jaczé mô co nòmni jednã òsobowã fòrmã czasnika, np.: *Rwiesz szczescé jak wisznie.*

KLASYFIKACJE ZDANIÓW

Z pòzdratkù na wielënã predikatów mòżemë wĚapartnic:

- **PÒJEDINCZNÉ ZDANIE** – zdanie, jaczé mô leno jeden predikat, np.: *To bãdã zarò piãkné kwiatë.*
- **ZESADZONE ZDANIE** – zdanie, jaczé mô dwa abò wicy predikatów, np.: *Tej w nêch kwiatach wa òbòczita snòżosc i wszëtkò mdze jiné.*

Z pòzdratkù na ùprocëmniénie gòdającégò do tegò, ò czym gòdò, mòżemë wĚapartnic nòslédné òrtë zdaniów:

- **ÒZNAJMÙJĄCÉ ZDANIE** – zdanie, w jaczim gòdający wĚpòwiòdò swòj sąd, przekòzëje infòrmacjã, np.: *Serce matczënë sã nie mili.*
- **PĚTAJĄCÉ ZDANIE** – zdanie, w jaczim gòdający szczerowiwò sã do kògòs z pĕtanim i zdaje na òdpòwiesc, np.: *Chceta wa tĕlpë kùpic?*
- **ROZKÒZĚJĄCÉ ZDANIE** – zdanie, w jaczim gòdający wĚpòwiòdò swòj rozkòz, żądanié, żeczba, prosbã, np.: *Przënòmni tegò dlò sromòtë lëdzci nie rób!*
- **KRZIKNIKÒWÉ ZDANIE** – zdanie, w jaczim gòdający wëròzò swòje emòcjonalné ùprocëmniénia do tegò, ò czym gòdò; zdanie to mô ekspresywnã fùnkcyjã, np.: *Wejtale, jak ne dzéwczãta za tim wińcã nĕkajã!*

4.2. PARTĚ ZDANIÔ

PARTĚ ZDANIÔ – to spòdlowé elementë w zdanim, jaczé mòżemë wëapartnic. Twòrzą je colemają słowa abò parłãczënë słówów.

Strukturã zdaniô twòrzą nôslédné partë zdaniô: subiekt, predikat, dofùlowanie, przëdòwk, òkòlnik. Na przëmiôr w zdanim *Hanka wiedno chòda prostą stëgną* nót je wëapartnic nôslédné partë zdaniô: subiekt – *Hanka*, predikat – *chòda*, dofùlowanie – *stëgną*, przëdòwk – *prostą*, òkòlnik – *wiedno*.

Partë zdaniô mòże pòdzëlëc na przëdné i drëgòrëgòwé. Przëdné partë zdaniô to subiekt i predikat; sztòltëją òne strukturã kòżdégò pòjedyncznégò zdaniô. Drëgòrëgòwé partë zdaniô są òkresleniama subiektu abò predikatu.

4.2.1.

SUBIEKT

SUBIEKT – jakno przëdny part zdaniô je syntaktyczno niezanòlëzny i je nadrzãdny w ùprocëmnienim do drëgòrëgòwëch partów zdaniô. Òznòczò òsobã, rzecz, abstrakcyjny pòchwòt, chtërne:

- wëkònją jakąs aktiwnosc, np.: *Artista graje na binie. Mësz biegi.*
- abò są w jaczijs stònie, np.: *Artista spi. Deka lezi.*
- abò przëpisëje sã jima jaczés znanczi: *Artista je bëłny. Miłota je snòzò.*

W fùnkcyj subiektu colemają wëstãpiwò jistnik, np.: *Mrówczy mają swòje jigłë.*

Równak fùnkcyj subiektu mògą miec wszëtczë partë mòwë, czãsto je to:

- znankòwnik, np.: *Mądri sã òd głupëch uczą.*
- zamiono, np.: *On mò bòcòné szpërë.*
- wielnik, np.: *Pierszi jidze.*
- czasnik w infinitiwie, np.: *Spiewac kòzden mòże.*
- mionoczasnik, np.: *Gòdajacy zamòłknął.*
- Czasã téz nieòtmieniwné partë mòwë mògą miec fùnkcyj subiektu, przëmiòrowò:

- przëczasnik, np.: *Witro mdze lepszé.*
- wiążëna, „*Cobë*” je wiążëną.

GRAMATYCZNY SUBIEKT A LOGICZNY SUBIEKT

W kaszëbiznie subiekt colemalo je wërażony w nominatiwie – je to gramatyczny subiekt, np.: *Mëma pòszła kùpic mąkã.* Równak jistnieje téż subiekt wërażony w genetiwie abò w datiwie – tak nazëwóny logiczny subiekt. Subiekt w genetiwie mómë w zdanim *Ni ma chleba.* (G.), za to subiekt w datiwie pòkòzòł sã w nòslëdnym zdanim: *Mie sã chce spac.* (D.).

RÉGOWI SUBIEKT A ZBIÉRNY SUBIEKT

W fùnkcji subiektu mòże wëstãpòwac czile równorzãdnëch słówów wëmienionëch jedno za drëdżim w rëdze – mómë tedë do ùczinkù z régòwim subiektã, np. *Grónk, lëżeczka i cëczernica leżą na stole. Pùjk, krowa, zając i szczirz pòszlë w las.*

Zbiérny subiekt to subiekt, jaczi òstòł wërażony słowã w nominatiwie i przëmionowim rzeczenim (przëmionã z i fòrmã instrumantalu), np. *Żaba z mësą pòszlë na szpacérã. Mëma z Aną jedzą pòłnië.*

DOMËSLNY SUBIEKT

Jeżlë subiekt nie je wërażony apartnym słowã, tej mómë do ùczinkù z domëslnym subiektã, np.: *Jidã kòl błotuszka.* (jò), *Chcesz pòłdëtkã?* (të). W kaszëbiznie domëslny subiekt wëstãpiwò dosc rzòdkò, bò personowé zamiono colemalo nie je òpùscywóné. A téż we wiele gramatycznëch kòstrukcjach wëstãpiwanië personowégò zamiona je òbligatorijnë.

BEZSUBIEKTOWÉ ZDANIÉ – to zdanié, w chtërnym subiekt nie òstòł wëśłowiony i ni ma mòżlëwòtë, żebë sã tegò subiektu domëslec. Ni mòże rozeznac subiektu zdaniò, ani bierzãcë za spòdlë predikat w nym zdanim, ani na spòdlim jãzëkówégò kòntekstu zdaniò. W bezsubiektowym zdanim nie jesmë w sztãdze wëznaczcë wëkònawcë aktiwnoscë, zachë czë zjawiszczã, bãdãcëch subiektã.

Do bezsubiektywnych zdań przynależą następujące typy zdań:

- zdania opisujące meteorologiczne zjawiska, przebiegi dnia, np. *Robi sã widno. Robi sã pòzdze. Robi sã cemno. Robi sã szaro. Zacygò sã. Wëzdrzi na deszcz. Mzi. Leje. Òcepliwò sã. Grzëmi. Liszcz sã. Pòdò. Przejasnò sã. Rozpòdzdzò sã. Wieje.*
- zdania opisujące fizjologiczne albo psychiczne stany osób, zmęstowe wrażenia, np. *Mgli mie. Kòle mie. Szëmarzi mie w ùszech. Swãdzy mie w nodze. Krãcy mie sã w głowie. Dëszci mie w gardle. Je mie lëchò. Widzy mie sã. Wëdówò mie sã. Przikrzy mie sã. Dłuzi mie sã. Je mie wesò. Je mie żòł. Je mie smùtno. Pòchnie lasã. Czëc spalënama. Smierdzy przëpòlonym.*
- zdania opisujące aktywność albo stan bliski nieokreślony osobie, np. *Gòdò sã. Zakòzëje sã. Nót je bòczëc. Trzeba sparzëc klónówch lëstów. Wòrt je czëtac ksążczci. Nie je mòżno kùrzëc. Strach tam jisc. Je wòlno òblëc niedzielne ruchna. Szkòda tegò nie òbaczëc. Zagrelë. Pòwiòdajã. Bëło gòdóné. Mdze czëc spiëw ptòcha. Robi sã.*

SUBIEKT WĘRAŻONY ZAMIONĄ TO

W kaszëbiznie mómë téż do ùczinkù ze zdaniama pòzòrno bezsubiektywna, w jacych subiekt je wërażony zamioną to: *To grzëmi, To sã robi widno, To sã wnetka minie.*

PÒWTÓRZANIÉ SUBIEKTU

Dłò kaszëbszczégò jãzëka przërodny je dëbeltny subiekt – pòwtórzony przë ùżëcym zamiona w nominatiwie: *Nasza szkòlnò, ta mò wiele ksążków przeczëtóné; Gòjtowsczi, ten dërch chòdzy do krómù; Smierc, òna nas nie òminie.*

PREDIKAT

PREDIKAT – to przedny part zdaniô. Je to part kòstitutiwny i dôwô òn mòzłëwòtã rozjinaczeniô apartnëch zdaniowëch strukturów. Predikat òznôczô aktiwnosc wëkònywónã przez subiekt, stón, w jaczim je subiekt, abò swòjiznã przënòleżną subiektowi. Ôdpòwiôdô òn na pëta-
nia: co robi?, co sã z nim dzeje?, w jaczim je stanie? W zdanim w fùnkcyj
predikatu wëstãpiwô nôczãscy czasnik w òsobòwi fòrmie.

Ôrtë predikatów:

- **CZASNIKÒWI PREDIKAT** – je wërażony czasnikã w òsobòwi fòrmie, np.: *Tam stoi karczma nade stëgnã. Naprocëm, pò drëdżi stronie rzëczy, łiszcz sã dwór. Z tamti stronë przëzërelë sã Michòł i Mònika ze sercama fùł zòzdrosć.*
- **MIONOWI PREDIKAT** – je zesadzony z dwùch elementów: łącznika i òrzecznika. W fùnkcyj łącznika wëstãpiwô òsobòwô fòrma czasnika *bëc, òstac* abò *stac sã*, w fùnkcyj òrzecznika – jistnik, znankòwnik, jistnikòwé zamiono, znankòwnikòwé zamiono, znankòwnikòwi mionoczasnik, wielnik. Np.: *Òne sã stalë zjawq. Ksądz dobrodzëj bël dobri. Jò jëm wiedno sobq. Te dzecë sq naje. W biòlëch scanach wsa-dzoné bëłë mòlama dwiërze. Jò bël drëdżi na lësce.*
- **PREDIKAT WËRĄŻONY FRAZÈOLOGICZNĄ PARLĄKĄ**, np. *Serce mie w piersach scwiardniało jak stól. Kùpi so za pòldëtka rozëmù.*
- **PREDIKAT WËRĄŻONY NIEPRZËNÒLEŻNYM CZASNIKĄ** – predikat wërażony taczima czasnikama, jak przëkładowò mòżno, wòrt, trzeba, np. *Mòżno pò òbòrze tuńcowac i spiewac. Trzeba pòłożëc rākã na piersë.*

Jiny pòdzël predikatów:

- **PROSTI PREDIKAT** – je wërażony pòjedynczym składnikã, np. *Lëdze prawie wstòwelë do robòtë.*
- **ZESADZONY PREDIKAT** – je wërażony karnã składników, np. *Ale ta planéta bëła gwësno pòdrobionô.*

DOFŮLOWANIE

DOFŮLOWANIE – to part zdaniô, jaczi je ôkreslenim czasnika (rzadzy znankòwnika abò przeczasaika). Ôdpòwiôdô na pëtania zanôleznëch przëpòdków: kògò?, kòmù?, kim? (kògùm?), z kim? (z kògùm?), ò kim? (ò kògùm?), czegò?, czemù?, co?, z czym?, ò czym?

W fùncji dofùlowaniô mògą wëstąpiwac rozmaité partë mòwë:

- jistnik, np.: *Zarobił jem dëtkã.*
- znankòwnik, np.: *Òn ôdwiëdził chòrégò.*
- zamiono, np.: *Czegò të chcòł?*
- wielnik, np.: *Sztërzem jô dôł biletë.*
- mionoczasnik, np.: *Kùrzącym zakòzelë wchadac.*
- czasnik w infinitiwie, np.: *Chcemë le so zazëc.*
- przëmionowé rzeczenie, np.: *Ten prosył ò pòziczka.*

Wëapartniwò sã blëższé dofùlowanié i dalszé dofùlowanié. Z **blëższym dofùlowanim** mómë do ùczinkù, jeżlë pò przëstòlënim zdaniô z òdsebnégò ùstawù na nasebny, to dofùlowanié stòwò sã subiektã. Z **dalszym dofùlowanim** mómë do ùczinkù, jeżlë pò przëstòlënim zdaniô z òdsebnégò ùstawù na nasebny, to dofùlowanié nie zmieni swòji fùncji a ùchòwie nã samã fòrmã.

Na przëmiôr w zdanim: *Artista pisze wiërzta piórã* jistnik w akùzatiwie *wiërzta* je blëższym dofùlowanim, bò pò przëstòlënim zdaniô na nasebny ùstów jistnik nen mdze miec fùncjã subiektu: *Wiërzta je písónò przez artistã piórã*. Za to jistnik w instrumentalu *piórã* je dalszym dofùlowanim, bò pò przëstòlënim zdaniô na nasebny ùstów ùtrzimòł òn takã samã fòrmã.

Prëchòdné czasniczi parłãczã sã z blëższym dofùlowanim i tész z dalszym dofùlowanim. Na przëmiôr w zdanim: *Jô dotikóm ôbròz pòlcã* jistnik w akùzatiwie *ôbròz* je blëższym dofùlowanim, a jistnik w instrumentalu *pòlcã* je dalszym dofùlowanim.

Nieprëchòdné czasniczi parłãczã sã blós z dalszym dofùlowanim. Na przëmiôr w zdanim: *Jô przëzéróm sã ôbrãzowi* jistnik w datiwie *ôbrãzowi*

je dalszim dofùlowanim, temù że ni mòże ùznac za bezzmilkówé nòslédno przesztòlconégò zdaniò: *Òbròz je przèzéróny sã przeze mie.

4.2.4.

PRZÈDÒWK

PRZÈDÒWK – to part zdaniò, jaczi je òkreslenim jistnika (abò jistnikòwégò zamiona) i wskôzëje na jegò znankã. Òdpòwiôdô òn na pëtanìa: jaczi?, jakò?, jaczé?, chtëren?, chtërna?, chtërno?, chtërne?, czij?, czëja?, czëje?, wiele?, czegò?, z czegò? W kaszëbsczim jãzëkù colemãło przèdòwk wëstãpiwò w zdanim przed słowã, chtërno òn òkresliwò, równak nie je to systemòwò reglã.

W fùnkcyj przèdòwkù mògã wëstãpiwac rozmajité partë mòwë:

- znankòwnik, np.: *wiòlgò chëcz*;
- zamiono, np.: *twòja nënka*;
- mionoczasnik, np.: *mòlczącò bialka*;
- wielnik, np.: *pierszi snieg*;
- jistnik, np.: *rzëka Brda*;
- przëmionowé rzeczenié, np.: *sëknia w kròtkã*.

Z pòzdrzatkù na to, jaczim partã mòwë je wërażony przèdòwk i jakã mò òn fleksyjną fòrmã, wëapartniwò sã nòslédné òrtë przèdòwków:

- **ZNANKÒWNIKÒWÌ PRZÈDÒWK** – je to przèdòwk wërażony znankòwnikã, znankòwnikòwim zamionã abò znankòwnikòwim mionoczasnikã, np. *słabi duch*, *mòja gwiazda*, *zdżãtë kòlano*;
- **WIELNIKÒWÌ PRZÈDÒWK** – je to przèdòwk wërażony wielnikã, np. *dwie sostrë*;
- **JISTNIKÒWÌ PRZÈDÒWK** – je to przèdòwk wërażony jistnikã w nym samym przëpòdkù, w nym samym òrce i w ny sami lëczbie, co słowò òkresliwóné przez nen przèdòwk, np. *artista malownik*;
- **GENETIWÒWÌ PRZÈDÒWK** – je to przèdòwk wërażony jistnikã w genetiwie abò jistnikòwim zamionã w genetiwie, np. *historiò Pòmòrzô*;

- **PRZĚMIONOWI PRZĘDÔWK** – je to przędôwk wërażony przëmionowim rzeczeniem, np. *wiônczi z bôrowiczô*.

PRZĘDÔWK WËRĄŻONY WSKÔZOWNYM ZAMIONĄ

Dłô kaszëbsczi syntaksë przirodné je cząsté stosowanie przędôwkù wërażonégò wskôzownym zamioną (*nen, na, no, ten, ta, to, taczi, takô, taczé, tak, tedë, tuwò, tu, tam, tãdkã, nãdkã, òdnãd, òdnãdka, znãdka*), np.: *To bëła takô trãba basowò; Mùcha Zòbòrszczi to bëł taczi król jezora; Jô miôł robòta ù tegò taczégò Miemca; Szlë nã takã lesnã stegnã tuwò tãdkã*.

4.2.5.

ÒKÒLNIK

ÒKÒLNIK – to part zdaniô, jaczi je òkreslenim czasnika. Wskôzëje òn na jelezność, w jaczych dokònywò sã aktywnosc. Òznôczô mól, czas, spòsób, cël, przëczënë aktywnoscë. Òdpowòdô m.jin. na nòslédné pëtania: jak?, gdzie?, czedë?, za czym?, dlôczë?, w jaczim cëlu?, nimò co?, z jaczim skùtkã?

W fùncji òkòlnika mògã wëstãpiwac rozmajité partë mòwë:

- przëczasnik, np.: *Słùnce przëgrzëwało bëlno*.
- przëczasnikowé zamiono, np.: *Czedës òn wiele pisôł*.
- przëczasnikowi terôczasny mionoczasnik, np.: *Jidze, spiewajacë*.
- przëmionowé rzeczenie, np.: *Jidze do gòspòdë*.
- jistnik, np.: *Wëjachôł nocã*.

Wëapartniwò sã nòslédné òrtë òkòlników:

- **ÒKÒLNIK MÔLU** – òznôczô mól aktywnoscë i òdpowòdô na pëtania: gdzie?, skąd?, dokąd?, kãdkã?; zdania z òkòlnikã môlu: *Wëszedł za dwiérze. Wanoził lasã. Tam bëłë drzewiãta. Bël dalek òd chëczë*.
- **ÒKÒLNIK CZASU** – òznôczô czas dérowaniô aktywnoscë i òdpowòdô na pëtania: czedë?, jak dlugò?, òdkąd?, dokąd?; zdania z òkòlnikã czasu: *Psë w nocë ùjòdalë. Dzysò nie mdzemë spiewac. Słùnce reno wstało*.

- **ÒKÒLNIK CÉLU** – òznôczô cél aktiwnoscë i òdpòwiôdô na pëtania: w jaczim célu?, za czym?; zdanie z òkòlnikã célu: *Òn jidze do krómù za chlebã.*
- **ÒKÒLNIK PRZÈCZÈNÈ** – òznôczô przèczènã aktiwnoscë i òdpòwiôdô na pëtania: dlôcze?, z jaczi przèczènè?; zdanie z òkòlnikã przèczènè: *Z przèczènè cemnoscé zgùbił sã w lese.*
- **ÒKÒLNIK SPÒSOBU** – òznôczô spòsób wèkònaniô aktiwnoscë i òdpòwiôdô na pëtania: jak?, w jaczi spòsób?; zdania z òkòlnikã spòsobù: *Nèkòł dzyrskò. Terò to tã wèzdrzisz jak człowiek. Gòdelè szepã.*
- **ÒKÒLNIK PRZÈZWÒLENIÒ** – òkresliwò, jaczé jeleżłoscë mòglè przèszkòdzèc w wèkònanim aktiwnoscë, i òdpòwiôdô na pëtania: nimò co?, na przék kòmù, czemu?; zdanie z òkòlnikã przèzwòleniô: *Nimò dôczy wcyg szedł.*
- **ÒKÒLNIK ZASTRZEDŻI** – òznôczô zastrzegã, jakò je mùszèbnò dlò dokònaniô sã jaczis aktiwnoscë, i òdpòwiôdô na pëtania: pòd jakã zastrzegã?, w jaczim przètròfkù?; zdanie z òkòlnikã zastrzedzi: *W przètròfkù chòroscé nie pùdã do szkòlè.*

4.3. KARNO SUBIEKTU I KARNO PREDIKATU

KARNO SUBIEKTU – je to subiekt i słowa, jaczé gò òkresliwają. W zdanim *Mòdré kwitnącé niezabòtci wèłónilë swòje głòwczì z trówè* subiekt *niezabòtci* je òkresliwóny przez znankòwnik *mòdré* i mionoczasnik *kwitnącé*, a razã słowa te twòrzã karno subiektu; w zdanim *Mądri spòsobny ùczén barò bëlno òdpòwiôdòł na zajãcach* subiekt *ùczén* je òkresliwóny przez znankòwniczi *mądri*, *spòsobny* i razã ne słowa twòrzã karno subiektu.

KARNO PREDIKATU – je to predikat razã ze słowama, jaczé gò òkresliwają. W zdanim *Òni przindq witro pò zòpadze słuńca* predikat *przindq* je òkresliwóny przez òkòlniczi *witro*, *pò zòpadze słuńca*, chtërne razã z nim twòrzã karno predikatu. W zdanim *Më wszètcë bádzemë w szkòlè witro ò òsmi reno* predikat *bádzemë* je òkresliwóny przez òkòlniczi *w szkòlè*, *witro*, *ò òsmi reno* i razã ne słowa twòrzã karno predikatu.

4.4. ZRZESZĚNK ZGÒDĚ, ZRZESZĚNK RZĄDU, ZRZESZĚNK PRZĚNÔLEŻNOTĚ

ZRZESZĚNK ZGÒDĚ – je to słowny zrzeszĚnk, w jaczim ôkresliwóné słowo zgòdzô sã z pòdrzatkù na ôrt, lĚczbã, przĚpòdk, òsobã ze słowã ôkresliwajãcym. W zrzeszĚnkù zgòdĚ colemãło parłãczy sã czasnik, jaczi mô fùnkcyjã predikatu, ze słowã, jaczé mô fùnkcyjã subiektu, np. *dĚsza sã redowała, dzĚwannĚ kwitnq, dzecĚ nĚkajq, starszi przĩndq*. ZrzeszĚnk zgòdĚ zachòdò téż midzĚ jistnikã a słowã, chtĚrno gò ôkresliwò, tj. znan-kòwnikã, wielnikã, znankòwnikòwim zamionã abò znankòwnikòwim mionoczasnikã, np. *wĚsokò wieża, pierszi ricerz, twòja wòlò, spiĚwajãcy wròbel*.

ZRZESZĚNK RZĄDU – je to słowny zrzeszĚnk, w jaczim nadrzãdné słowo wĚmògò, cobĚ słowò pòdrzãdné wĚstãpiło w ôkreslnym przĚpòdkù. W zrzeszĚnkù rzãdu parłãczy sã colemãło jistnik abò jistnikòwĚ zamiono z czasnikã, np. *przeniesc kròlewiankã, widzec jã, widzã niebò*. ZrzeszĚnk rzãdu parłãczy téż jistnik z jistnikã, np. *swiòdk dĚcha, córka szòltĚsa, parmiĚń słuńca*. Zachòdò òn téż czãsto midzĚ znankòwnikã i jistnikã, np. *wòrtny tczĚ, czekawi swiata*, i midzĚ jistnikã a przĚmionowim rzeczenim, np. *sĚknia w kròtkã, bòjka ò czarzĚlcu*.

ZRZESZĚNK PRZĚNÔLEŻNOTĚ – je to słowny zrzeszĚnk, w jaczim pòdrzãdné słowò nie je syntaktyczno zanòleżné òd nadrzãdnégò słowa, ale słowa w nym zrzeszĚnkù parłãczã sã ze sobã z pòdrzatkù na znaczeniĚ. ZrzeszĚnk przĚnòleżnotĚ parłãczy nòczãscy przĚczasnik z czasnikã, np. *òpòwiòdòsz głosno, jidze dodóm, sedzymĚ cĚchò*, a téż przĚczasnikòwĚ zamiono abò przĚczasnikòwi mionoczasnik z czasnikã, np. *wanożã tam; piszãcĚ, mĚszlisz; nĚkómĚ tqdkã*.

4.5. ZDANIA WSPÓŁRZĄDNO ZESADZONE

ZDANIÉ ZESADZONE – to zdanié, jaczé zamikô w se dwa abò wicy predikatów, werażoněch òsobòwima fòrmama czasnika. Zesadzone zdanié wparłãcziwô w se co nômni dwa pòjedinczné zdania.

ZDANIÉ WSPÓŁRZĄDNO ZESADZONE – je sparłãczenim dwóch abò wicy pòjedinczněch zdaniów i te składowé zdania są òd se gramaticzno niezanolězné i wzôjno sã nie òkresliwają. Jedno zdanié mòže sensowno jistniec bez drědzégò, np. zdanié *Zepchnął jem tedë kòło na sztrąd mòrza i ùsòdł nad wòdą* mòže rozłożec na dwa zdania składowé: *Zepchnął jem tedë kòło na sztrąd mòrza. Jem ùsòdł nad wòdą.* Zdania współrzãdno zesadzone mògą bëc sparłãczone wiążëną abò bezwiążënowò.

TIPĚ ZDANIÓW WSPÓŁRZĄDNO ZESADZONĚCH:

- **ZDANIÉ WSPÓŁRZĄDNO ZESADZONE PARŁĄCZNÉ** – zdanié, w jaczim przedstawioné w òbù zdaniach składowěch zamkłosć współjistnieją w jednym czasie i rëmi, np. *Zgasył jem tedë ògniszczë i légl sobie.* Parłãczne wiążëné to m.jin.: *i, ë, a, ani, tak ... jak i, tak ... jak téż, nie leno ... ale téż.*

diagram: _____

- **ZDANIÉ WSPÓŁRZĄDNO ZESADZONE PROCĚMSTAWNÉ** – zdanié, w jaczim zamkłosć składowěch zdaniów są w procëmstawnym ùprocëmniënim, np. *A nie nosył jem ji na plecach, le wòzył w wòzykù.* Procëmstawné wiążëné to m.jin.: *ale, le, równak, zôs.*

diagram: _____>.....<_____

- **ZDANIÉ WSPÓŁRZĄDNO ZESADZONE ROZPARŁĄCZNÉ** – zdanié, w jaczim zamkłosć wëstãpiwającé w jednym składowim zdanim wëlãcziwają równoczasné wëstãpiwanié zamkłosców drědzégò ze skła-

dowech zdaniów, np. *Pùdã do kina abò pòczëtóm ksążkã*. Rozparłączné wiążënë to m.jin.: *abò, bądz*.

diagram: _____<.....>_____

- **ZDANIÉ WESPÓLRZĄDNO ZESADZONE WĚNIKÒWÉ** – zamkłosc drëdzégò składowégò zdaniô wënikô z zamkłoscë pierszégò składowégò zdaniô, drëdzé składowé zdanié je òmówienim tegò, co òstało zamklé w pierszim zdanim, abò ùszczegółowienim pierszégò zdania, np. *Jidã blónë, tak tej bądze deszcz*. Wënikòwé wiążënë to m.jin.: *wic, wiãc, tak tej, në tej*.

diagram: _____>.....>_____

- **ZDANIÉ WESPÓLRZĄDNO ZESADZONE WŁĄCZNÉ** – zdanié, w jaczim zamkłoscë składowëch zdaniów są w ùprocëmnienim do siebie równoznacënkòwé; drëdzé zdanié wëpòwiôdô jistã zamkłosc co pierszé, np. *Jidã witro do teatru, czëłë òbezdrzã czekawé przedstawienié*. Włączné wiążënë i rzeczenia ò wiążënowim znaczenim to m.jin.: *czëłë, hewòtno, jinyim słowã, to je, to znaczy*.

diagram: _____= = =_____

4.6. ZDANIA PÒDRZĄDNO ZESADZONE

ZDANIÉ PÒDRZĄDNO ZESADZONE – sklôdô sã co nômni z dwùch pòjedyncznych zdaniów, z chtěrných jedno je nadrzãdnym zdanim, a drědzé je w ùprocěmnienim do niego pòdrzãdnym zdanim. Pòdrzãdnosc wěrôżô sã w gramaticzny i semanticzny zanôležnoce. Zdanié nadrzãdné je sparłãczoné z pòdrzãdnym za pòmòcã wiãżenów abò wzglãdných zamionów.

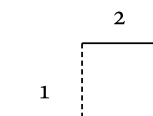
4.6.1.

ZDANIA PÒDRZĄDNO ZESADZONE SUBIEKTOWÉ

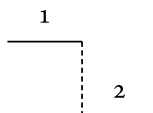
ZDANIÉ PÒDRZĄDNO ZESADZONE SUBIEKTOWÉ – wěstãpiwô tedě, jeżlě pòdrzãdné zdanié mô fùncjã subiektu w nadrzãdnym zdanim. Tak tej pòdrzãdné zdanié zastãpiwô subiekt nadrzãdnégò zdaniò i òdpowiòdò na pětania: *chto?*, *co?* Pòdrzãdné zdania subiektowé parłãczã sã z nadrzãdnyma zdaniama za pòmòcã wzglãdných zamionów: *chto*, *co*, *chtěren*, *jaczi*, *czij*, abò za pòmòcã wiãżenów: *że*, *żebě*, *cobě*, *abě*.

Przëklãdë zdaniów pòdrzãdno zesadzoných subiektowěch:

1 pòdrzãdné 2 nadrzãdné
Chto pò wsě chòdzy, chòdzy bez wieczierzë spac.

1 nadrzãdné 2 pòdrzãdné
Wedówò mie sã, że czějã harmónijny spiéw.

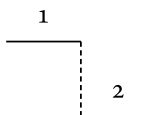
4.6.2.

ZDANIA PÒDRZĄDNO ZESADZONE ÒRZECZNIKÒWÉ

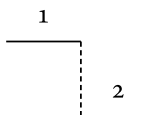
ZDANIÉ PÒDRZĄDNO ZESADZONE ÒRZECZNIKÒWÉ – wëstąpiwò, jeżlë pòdrzãdné zdanié mò fùnkcyjã òrzecznika w nadrzãdnym zdanim. Pòdrzãdné zdanié zastąpiwò jistnikòwi òrzecznik nadrzãdnégò zdaniò i òdpòwiòdò na pëtania: *kim je?*, *czim je?*, abò zastąpiwò òno znanikòwnikòwi òrzecznik nadrzãdnégò zdaniò i òdpòwiòdò na pëtania: *jaczi je?*, *jakò je?*, *jaczé je?* Pòdrzãdné zdania òrzecznikòwé parłãczą sã z nadrzãdnyma zdaniama za pòmòcã wzglãdnëch zamionów: *kim*, *czim*, *jaczi*, *jakò*, *jaczé*, *chtëren*, *chtërna*, *chtërno*, *chtërne* abò za pòmòcã wiążënë: *że*.

Przëklãdë zdaniów pòdrzãdno zesadzonëch òrzecznikòwëch:

1 nadrzãdné 2 pòdrzãdné
Ta mùzyka bëła takò, jaką jò mia w swòji wëòbrazni.

1 nadrzãdné 2 pòdrzãdné
Je òna dlò mie tim, czim nènka dlò dzecka.

4.6.3.

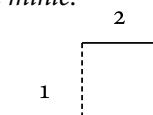
ZDANIA PÒDRZĄDNO ZESADZONE DOFÙLOWANIOWÉ

ZDANIÉ PÒDRZĄDNO ZESADZONE DOFÙLOWANIOWÉ – wëstąpiwò tedë, jeżlë pòdrzãdné zdanié mò fùnkcyjã dofùlowaniò w nadrzãdnym

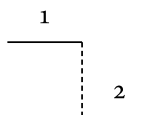
zdanim. Tak tej pòdrzãdné zdanié zastãpiwô dofùlowanié nadrzãdnégò zdaniô i òdpòwiôdô tak jak dofùlowanié na pëtania zanôleżnëch przëpòdków: *kògò?*, *czegò?*, *kòmù?*, *czemù?*, *kògò?*, *co?*, *z kim?*, *z czym?*, *ò kim?*, *ò czym?* Pòdrzãdné zdania dofùlowaniowé parłãczą sã z nadrzãdnyma zdaniama za pòmòcą wzglãdnëch zamionów: *temù*, *tegò* abò za pòmòcą wiãzënow: *że*, *żebë*, *cobë*, *abë*.

Przëklãdë zdaniów pòdrzãdno zesadzonëch dofùlowaniowëch:

1 pòdrzãdné 2 nadrzãdné
Kòmù je namienioné, temù nie minie.

1 nadrzãdné 2 pòdrzãdné
Mëszlã ò tim, żebë skùńczëc wëższą szkòlã.

4.6.4.

ZDANIA PÒDRZãDNO ZESADZONE PRZëDÒWKÒWÉ

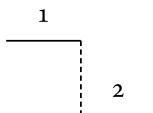
ZDANIÉ PÒDRZãDNO ZESADZONE PRZëDÒWKÒWÉ – wëstãpiwô tedë, jeżlë pòdrzãdné zdanié mò funkcjã przëdòwkù w nadrzãdnym zdanim. Pòdrzãdné zdanié przëdòwkòwé – to taczé pòdrzãdné zdanié, jaczé je òkreslenim jistnika abò znankòwnika w zdaniu nadrzãdnym. Tak tej pòdrzãdné zdanié zastãpiwô przëdòwk nadrzãdnégò zdaniô i òdpòwiôdô na pëtania: *jaczi?*, *chtëren?*, *czij?*, *wiele?*, *kùli?* Pòdrzãdné zdania przëdòwkòwé parłãczą sã z nadrzãdnyma zdaniama za pòmòcą wzglãdnëch zamionów: *chtëren*, *jaczi*, *co* abò za pòmòcą wiãzënow: *że*, *żebë*, *cobë*, *abë*.

Przëkładë zdaniów pòdrzãdno zesadzonëch przëdôwkòwëch:

1 nadrzãdné

2 pòdrzãdné

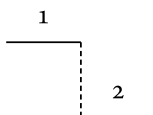
Jesz pò nim stojãła za rzékã góra przidkò, na chtërny nick nie rosło.

1 nadrzãdné

2 pòdrzãdné

A jò czuł takã słabòsc w gnôtach, żem légl na wznak.

4.6.5.

ZDANIA PÒDRZãDNO ZESADZONE ÒKòLNIKòWÉ

ZDANIÉ PÒDRZãDNO ZESADZONE ÒKòLNIKòWÉ – wëstãpiwò tedë, jeżlë pòdrzãdné zdanié mò fùncjã òkòlnika w nadrzãdnym zdanim. Tak tej pòdrzãdné zdanié zastãpiwò òkòlnik nadrzãdnégò zdaniò i òdpòwiòdò na pëtania: *gdze?, skąd?, czedë?, jak?, pò co?, dlòcze?*

Midzë òkòlnikòwima zdaniama z pòdrzatkù na jich znaczeniù wëapart-niwò sã:

- zdania òkòlnikòwé celu
- zdania òkòlnikòwé czasu
- zdania òkòlnikòwé mòłu
- zdania òkòlnikòwé spòsobù
- zdania òkòlnikòwé stãpnia i miarë
- zdania òkòlnikòwé przëczënë
- zdania òkòlnikòwé zastrzedzi
- zdania òkòlnikòwé przëzwòleniò

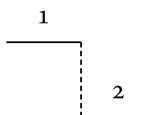
4.6.5.1.

ZDANIA ÒKÒLNİKÓWÉ CÉLU

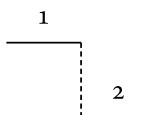
ZDANIÉ ÒKÒLNİKÓWÉ CÉLU – wěstąpiwô tedě, czej pòdrzãdné zdanié zastąpiwô òkòlnik célu nadrzãdnégò zdaniô i tak jak òn òdpòwiôdô na pětania: *za czym?*, *w jaczim célu?* Zdania òkòlnikòwé célu parłãczą sã z nadrzãdnyma zdaniama za pòmòcą wiążënow: *cobě*, *žebě*, *abě*, *že*. Są wiążënowima zdaniama.

Przëkłãdë zdaniów pòdrzãdno zesadzonëch òkòlnikòwëch célu:

1 nadrzãdné 2 pòdrzãdné
Wëdobël grëbą ksągã, cobě z ni pòspiewac.

1 nadrzãdné 2 pòdrzãdné
Zaczł mediczné sztudia, cobě òstac doktorã.

4.6.5.2.

ZDANIA ÒKÒLNİKÓWÉ CZASU

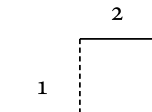
ZDANIÉ ÒKÒLNİKÓWÉ CZASU – wěstąpiwô tedě, czej pòdrzãdné zdanié zastąpiwô òkòlnik czasu nòrzãdnégò zdaniô i tak jak òn òdpòwiôdô na pětania: *czedě?*, *òdkąd?*, *dopòczy?*, *jak dlugò?* Zdania òkòlnikòwé czasu parłãczą sã z nadrzãdnyma zdaniama za pòmòcą wzglãdnëch zamionów np. *czej*, *czedě*, *dopòczy* i za pòmòcą wiążëně *že*.

Przëkłãdë zdaniów pòdrzãdno zesadzonëch òkòlnikòwëch czasu:

1 pòdrzãdné

2 nadrzãdné

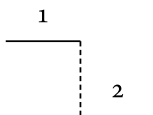
Czej zacząło swięceć słońce, dzieci wbiegły redosno ze szkół.

1 nadrzãdné

2 pòdrzãdné

Éwa wiedno sã òbrócéła plecama, czej na mie nie zdrzała.

4.6.5.3.

ZDANIA ÒKÒLNIKÓWÉ MÔLU

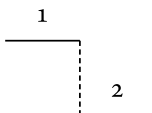
ZDANIÉ ÒKÒLNIKÓWÉ MÔLU – wëstãpiwò tedë, czej pòdrzãdné zdanié zastãpiwò òkòlnik môlu nadrzãdnégò zdaniô i tak jak òn òdpòwiôdô na pëtania: *gdze?*, *skąd?*, *dokąd?*, *jak dalek?* Zdania òkòlnikòwé môlu parłãczą sã z nadrzãdnyma zdaniama za pòmòcã wzglãdnëch zamionów: *gdze*, *skąd*, *skądka*, *dokąd*. Sã wzglãdnyma zdaniama.

Przëkłãdë zdaniów pòdrzãdno zesadzonëch òkòlnikòwëch môlu:

1 nadrzãdné

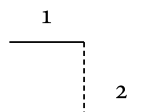
2 pòdrzãdné

Szedł jem pò mòje bótë tam, gdzie jem je zgubił.

1 nadrzãdné 2 pòdrzãdné

Nie chòdzã tam, gdzie przëbòczëłë mie sã ne dëchë ze stòrégò zómku.

4.6.5.4.

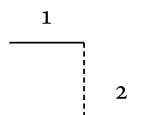
ZDANIA ÒKÒLNIKÒWÉ SPÒSOBÙ

ZDANIÉ ÒKÒLNIKÒWÉ SPÒSOBÙ – wëstãpiwò tedë, czej pòdrzãdné zdanié zastãpiwò òkòlnik spòsobù nadrzãdnégò zdaniò i tak jak òn òdpowiòdò na pëtania: *jak?*, *w jaczi spòsób?* Zdanié òkòlnikòwé spòsobù parlãczy sã z nadrzãdnym zdaniem za pòmòcã wzglãdnégò zamiona *jak* i za pòmòcã wiãzënow: *cobë, żebë, abë, że*.

Przëkładë zdaniów pòdrzãdno zesadzonëch òkòlnikòwëch spòsobù:

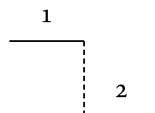
1 nadrzãdné 2 pòdrzãdné

Zrobi tak, jak przenòlégò.

1 nadrzãdné 2 pòdrzãdné

Tak pòstãpùj, żebë swiatu z tobã bëło dobrze.

4.6.5.5.

ZDANIA ÒKÒLNİKÓWÉ STĀPNIA I MIARĚ

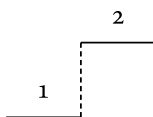
ZDANIÉ ÒKÒLNİKÓWÉ STĀPNIA I MIARĚ – wěstąpiwô tedě, czej pòdrzãdné zdanié zastąpiwô òkòlnk stąpnia i miarĚ nadrzãdnégò zdaniô i tak jak òn òdpòwiôdô na pĕtania: *w jaczim stąpniu?*, *jak baro?*, *wiele?*, *wiele razy?* Zdania òkòlnikòwé stąpnia i miarĚ parłãczą sã z nadrzãdnyma zdaniama za pòmòcą wzglãdnĕch zamionów: *jak*, *czim*, *wiele*, *co* i za pòmòcą wiązĕnów: *że*, *żebĕ*, *cobĕ*, *nigle*, *niżle*, *niż*.

Przĕkładĕ zdaniów pòdrzãdno zesadzonĕch òkòlnikòwĕch stąpnia i miarĕ:

1 pòdrzãdné

2 nadrzãdné

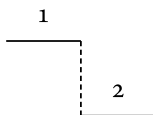
Czim wicy kògòs w żĕcym òbòczisz, tim wicy mdziesz miec wspòminków.

1 nadrzãdné

2 pòdrzãdné

Zrobiło sã tak cemno, jak bĕ bĕła głãbòkò noc.

4.6.5.6.

ZDANIA ÒKÒLNİKÓWÉ PRZĚCZĚNĚ

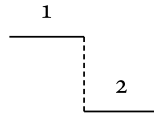
ZDANIÉ ÒKÒLNİKÓWÉ PRZĚCZĚNĚ – wěstąpiwô tedě, czej pòdrzãdné zdanié zastąpiwô òkòlnik przĕczĕnĕ nadrzãdnégò zdaniô i tak jak òn òdpòwiôdô na pĕtania: *dlòczĕ?*, *z jaczi przĕczĕnĕ?*, *czemu?*, *pò co?* Zdania pòdrzãdné òkòlnikòwé przĕczĕnĕ parłãczą sã z nadrzãdnyma zdaniama za pòmòcą wiązĕnów: *że*, *bò*. Sã wiązĕnowima zdaniama.

Przëkładë zdaniów pòdrzãdno zesadzonëch òkòlnikòwëch przëczënë:

1 nadrzãdné

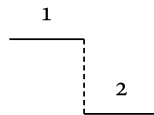
2 pòdrzãdné

Ale smiôc sã nie mdzesz, bô swiãtą prôwdã môsz przed sobą.

1 nadrzãdné 2 pòdrzãdné

Ceszã sã baro, że je snôżé wiodro.

4.6.5.7.

ZDANIA ÒKÒLNİKÒWÉ ZASTRZEDŹI

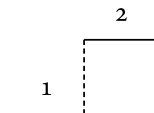
ZDANIÉ ÒKÒLNİKÒWÉ ZASTRZEDŹI – wëstãpiwô tedë, czej pòdrzãdné zdanié zastãpiwô òkòlnik zastrzedzi nadrzãdnégò zdaniô i tak jak òn òdpòwiôdô na pëtania: *pòd jaką zastrzegą?, w jaczim wëpòdkù?* Zdania òkòlnikòwé zastrzedzi parłãczą sã z nadrzãdnyma zdaniama za pòmòcą wiãzënëw: *jeżlë, czej, czedë, jak, żebë, cobë*. Sã wiãzënëwima zdaniama.

Przëkładë zdaniów pòdrzãdno zesadzonëch òkòlnikòwëch zastrzedzi:

1 pòdrzãdné

2 nadrzãdné

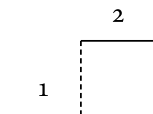
Jeżlë mdzesz sã systematycznie ùczëła, tej zdôsz pòzytiwno egzaminë.

1 pòdrzãdné

2 nadrzãdné

Jeżlë pòjadã do kròjnë szokòlòdów, tej przëwiozã tobie mlëczną szokòlòdã.

4.6.5.8.

ZDANIA ÒKÒLNIKÒWÉ PRZëZWÒLENIÒ

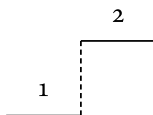
ZDANIÉ ÒKÒLNIKÒWÉ PRZëZWÒLENIÒ – wëstãpiwò tedë, czej pòdrzãdné zdanié zastãpiwò òkòlnik przëzwòleniò nadrzãdnégò zdaniò i tak jak òn òdpòwiòdò na pëtania: *nimò czegò?*, *wbrew kòmu?*, *nimò co?* Zdania òkòlnikòwé przëzwòleniò parłãczą sã z nadrzãdnyma zdaniama za pòmòcą wiãzënow: *chòc*, *chòcbë*, *nimò że*. Sã wiãzënowima zdaniama.

Przëkładë zdaniów pòdrzãdno zesadzonëch òkòlnikòwëch przëzwòleniò:

1 pòdrzãdné

2 nadrzãdné

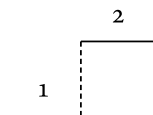
Nimò że bùten je deszcz, më pòszlë na szpacérã.

1 pòdrzãdné

2 nadrzãdné

Chòc ten knòp je leno piãc lat stòri, ju bëlno czëtò i pisze.

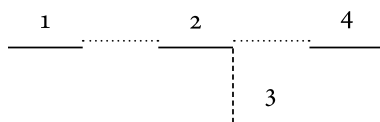
ZDANIÉ WIELERAZOWÒ ZESADZONÉ – sklôdô sã co nômnî z trzech pojedynczných zdaniów. W ôbrémim wielerazowò zesadzonégò zdaniô skladowé zdania mògą bëc wespółzrãdno i pòdrzãdno zesadzoné. W jich sklôd mògą téż wchadac równowôzniczi zdaniów.

1 2 3

Tej so Adóm pòstawił swiēczkã na szafie, wëjimnął ksążkã, z chtërny òn

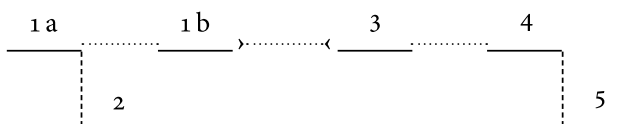
4

wieczoroma lubił spiewac frantówczci, i zaczął nócëc.

1a 2 1b

We widze, jaczi mie dzysô zapôlił mój dówny szkólny, nie bëło tēch łuszczącēch
3
parmieni słuńca z dzectwa, ale za to òn mie prowadzył widama nocněch
4 5
gwiazdów i rozjasnił drogã, chtěrną mógl jem prowadzēc téż jiněch lėdzy do
mądrotė.

4.8. MIONOCZASNIKŌWI RÓWNOWŌŹNIK ZDANIŌ JAKNO SKŁADNIK ZESADZONĚCH ZDANIŌW

MIONOCZASNIKŌWI RÓWNOWŌŹNIK ZDANIŌ – je to przěczasnikŏwi mionoczasnik, terŏczasny abŏ ũprzědny, razā z ōkresliwajācyma gŏ słowama, jaczi w zdanim pŏdrzādnŏ zesadzonym zastāpiwŏ pŏdrzādně zdaniě ōkŏlnikŏwě abŏ w zdanim wespŏlrzādnŏ zesadzonym zastāpiwŏ jedno ze zdaniŏw wespŏlrzādněch. W zdanim pŏdrzādnŏ zesadzonym przěczasnikŏwi mionoczasnik i predikat w nadrzādnym zdanim mūsā ōdnaszac sā do negŏ saměgŏ subiektu.

- Przěklādě mionoczasnikŏwěgŏ równowŏŹnika zdaniŏ ōkŏlnikŏwěgŏ czasu:
Rzekłszě te słowa, ōna kāsk zbladła.
Jidācě nazŏd ze szkŏłě, ōn ōdwiědził drěcha.
- Przěklādě mionoczasnikŏwěgŏ równowŏŹnika zdaniŏ ōkŏlnikŏwěgŏ przěczěně:
Zachŏrowawszě na anginā, ōn ni mŏgł jic do robŏtě.
Aniela systematycznie sā ũczěła, chcācě dobrze zdac egzamině.
- Przěklādě mionoczasnikŏwěgŏ równowŏŹnika zdaniŏ ōkŏlnikŏwěgŏ przězwŏleniŏ:
Nie znawszě sā na rzeczě, ōn nie przěznŏł sā do tegŏ.
Nawet ni majācě gazětniczěgŏ wěsztŏłceniŏ, ōn mŏgł robic w radiu.
- Przěklādě mionoczasnikŏwěgŏ równowŏŹnika zdaniŏ ōkŏlnikŏwěgŏ zastrzedzi:
Wěgrowszě w tototalka, jŏ bě kŭpił aŭtŏł.
Ŭczācě sā dzěn w dzěn, dobādziesz zwěněgā.
- Przěklŏd mionoczasnikŏwěgŏ równowŏŹnika zdaniŏ ōkŏlnikŏwěgŏ spŏsobu:
Ŭn wanoził pŏ lese, nijak sā nie spieszācě.
- Przěklŏd mionoczasnikŏwěgŏ równowŏŹnika zdaniŏ wespŏlrzādnŏ zesadzoněgŏ parlāczněgŏ:
Ŭn běł tam do rena, pŏmŏgajācě starszim.

Mionoczasnikŏwi równowŏŹnik zdaniŏ mŏŹe przesztŏlcěc w zdaniě zami-kajācě w se ōsobŏwā fŏrmā czasnikā. Przěmiŏrowŏ w nŏslědnym zdanim

pòdrzãdno zesadzoným òkòlnikòwym czasu pòdrzãdnym skłãdnikã je mionoczasnikòwi równowòznik zdaniò: *Òddzãkòwawszë sã, òn òdjachòł furmankã*, a całë to zdanië mòże òstac przesztòlconé na tãczy òrt, że òbù składowëch dzélach zdaniò mdze ùżëtò òsobòwò fòrma czasnika: *Czedë òn sã òddzãkòwòł, òdjachòł fùrmankã*.

4.9. SZÈK SŁÓWÓW W ZDANIM

SZÈK SŁÓWÓW – to pòsobica słówów w gwësnyim zdanim. Kaszëbsczi jãzëk je fleksyjnym jãzëkã, co parłãczy sã z tim, że ùprocëmnienia midzë słowama sã wëròzòné w pierszi rãdze przez zjinakòwé kùnòszczì. W kaszëbiznie szëk nie je sprawã jãz tak dërzëniowã dlò pòprawnegò rozmieniò zdaniò, je òn przëmiërzno swòbòdny, chòc nié czësto dowòlny. Pòrzãdk słówów je zanòlëzny òd tegò, na co w zdanim chcëmë dac òsoblëwi bòczënk, òd kòntekstu wëznaczonégò przez pòprzëdnë zdanië, òd ritmicznégò rësznika. Òglowò regła je takò, że w bezpòstrzëdnym sãszëdztwie miaòbë sã nachadac słowò òkresliwajãcë i òkresliwóné. Òdstãpienië òd tegò prawidła mòże sã zdarzëc, le tedë mómë do ùczin-kù z inwersjã, tak nazëwónym przestawnym szëkã. Wjimné problemë szëkù słówów tikajãcë sã kònkretnëch partów zdaniò w kaszëbiznie sã przedstawioné nizi:

- a) W kaszëbsczim jãzëkù colemãło karno subiektu wëstãpiwò przed kar-nã predikatu: *Dzëń bël kòmùdny i nieùbëtny przez wiater*. Szëk ten mòże równak ùkłãdac sã òpaczno, przede wszëtczim w cëlu pòdsztrëchniãcò predikatu.
- b) Znankòwnikòwi przëdòwk nòczãscy wëstãpiwò w kaszëbiznie przed jistnikã, np. *glãbòczy las*, chòc nòtërny je tãż szëk drëgòstronowi, gdzie jistnik je dóny wprzòdk znankòwnikòwégò przëdòwkù, np. *cerpienië ùrzasné*. Jistnikòwi przëdòwk, genetiwòwi przëdòwk i przëmionowi przëdòwk nachòdajã sã w zdanim pò słowie òkresliwónym, np. *technik elektronik, bùdelka wina, strëflë z wełnë*; dlò sztélisnëch cëlów pòsobica ta mòże bëc zjinaczonò. Klasyfikùjãcy przëdòwk, wëstãpiwajãcy w terminach, je ùmòlowóny z reglë pò òkresliwónym jistnikù, np. *gòril gòrszczi*.

- c) Dofùlowanié colemàło nachôdô sã kòl słowa, jaczé òno òkresliwô:
Cězy paróbk tržēmôł bat i latarniã. Ježlě subiekt i dofùlowanié mają taką samą fòrmã, tj. ježlě nominatiw je równy akùzatiwòwi, tej subiekt mùszi wěstãpic przed dofùlowanim, np. *Dzecě spiéwają piesznie*, a nie: *Piesznie spiéwają dzecě.*
- d) Òkòlnik wěstowiony przēcczasnikã nôczãsny nachôdô sã przed czasnikã, np. *Jô to běłno rozmiôł.* Za to òkòlnik wěrażony przēmionowim zamionã mòže wěstãpic przed czasnikã abò pò czasnikù, np. *Parobcě weszlě do stodołě. Za jezorã i lasã stojãła chěcz* (Breza, Treder 1981, 174-180).

WËJASNIENIE SKRÓCËNKÙ:

AJK – *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, oprac. przez Zakład Słowianoznawstwa PAN, pod kierunkiem H. Popowskiej-Taborskiej.

BIBLIOGRAFIÒ:

Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich (1964-1978), opracowany przez zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN, pod kierunkiem Z. Stieberta, od VII zeszytu pod kierunkiem H. Popowskiej-Taborskiej, z. I-XV, Wrocław.

Bąk P. (2010), *Gramatyka języka polskiego. Zarys popularny*, Warszawa.

Breza E. (2001), *Kaszubszczyzna. Kaszëbizna*, seria „Najnowsze dzieje języków słowiańskich”, Opole.

Breza E., Treder J. (1981), *Gramatyka kaszubska. Zarys popularny*, Gdańsk.

Breza E., Treder J., red. (1975), *Zasady pisowni kaszubskiej*, Gdańsk.

Ceynowa F. (1879), *Zarés do Grammatikj Kašëbsko-Słowjinskè Mòvé*, Poznań.

Ceynowa F. (1998), *Kurze Betrachtungen über die kašubische Sprache, als Entwurf zur Grammatik*, eingeleitet und kommentiert von A. Duličenko & Lehfeldt, Göttingen 1998.

F. Ceynowa F. (2001), *Móje spòstrzeženjo prze przezeranju wuvog Ismaela Sreznjevskjeho nad mówną kaszebską*, [w:] F. Ceynowa, *Uwagi o kaszubszczyźnie*, oprac. J. Treder, *Mały zbiór wyrazów kaszubskich*, oprac. H. Popowska-Taborska, Wejherowo – Rumia – Pelplin, s. 61-130.

Grammatik, eingeleitet und kommentiert von A. Duličenko & Lehfeldt, Göttingen, 1998.

Ceynowa F. (2001), *Móje spòstrzeženjo prze przezeranju wuvog Ismaela Sreznjevskjeho nad mówną kaszebską*, [w:] F. Ceynowa, *Uwagi o kaszubszczyźnie*, oprac. J. Treder, *Mały zbiór wyrazów kaszubskich*, oprac. H. Popowska-Taborska, Wejherowo – Rumia – Pelplin, s. 61-130.

Długosz-Kurczabowa K., Dubisz S. (1999), *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.

Gołąbek E. (2012-2013), *Słownik polsko-kaszubski*, t. I, II, III, Gdańsk.

Gołąbek E. (1997), *Wskôzë kaszëbszczégò pisënkù*, Gduńsk.

Gołąbek E. (2005), *Kaszëbsczi słowôrz normatiwny*, Gdańsk.

- Grzegorzczukowa R., Laskowski R., Wróbel H., red. (1999), *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. Warszawa.
- Karlík P., Nekula M., Rusínová Z., red. (2003), *Příruční mluvnice češtiny*, Praha.
- Klemensiewicz Z., Lehr-Splawiński T., Urbańczyk S. (1964), *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- Kuryłowicz J. (1960), *Uwagi o akcencie kaszubskim*, „Slavia Occidentalis” XX/2, s. 71-77.
- Labuda A. (1978, rps), *Podręczna gramatyka kaszubska*, MPiMKP, rps: R-4784.
- Lorentz F. (1927-1937), *Gramatyka pomorska t. I-III*, wyd. I, Poznań.
- Majkowski A. (1937, rps), *Gramatyka kaszubska*, MPiMKP, rps: R 696.
- Majkowski A. (1960, mps), *Gramatyka kaszubska*, przegłotował F. Marszałkowski, MPiMKP, rps: R-697.
- Makurat H. (2014), *Interferencyjowe przejinaczi w gôdce bilingwalny społëznë Kaszub*, Gdańsk.
- Makurat H. (2014a), *Sufiks -izna / -ëzna i jego funkcje w kaszubszczyźnie*, [w:] *Słowotwórstwo dawne i współczesne: materiały szóstej konferencji językoznawczej poświęconej pamięci profesora Bogusława Krei*, red. E. Rogowska-Cybulska, E. Badyda, Gdańsk, s. 191-198.
- Makurat H. (2015), *Cěsk słowarza Jana Trepczika na sztôłtowanie sã terôczasny kaszëbskôjãzëczny lingwistyczny terminologii*, „Acta Cassubiana”, t. XVII, s. 143-151.
- Papierz M. (1944), *Krótką gramatyka języka słowackiego*, Warszawa.
- Paździerski D. V., Chacia E. (2014), *Zarys fonetyki języka serbskiego. Szkic historyczny, dialekty, akcenty*, Gdańsk.
- Popowska-Taborska H. (1961), *Centralne zagadnienie wokalizmu kaszubskiego. Kaszubska zmiana $\epsilon \geq i$ oraz $\check{\imath}, \check{\jmath}, \check{\ddot{u}} \geq \text{a}$* , Wrocław.
- Smoczyński P. (1958), *W sprawie zmian k' – g' na Kaszubach i w zachodnich dialektach północno-polskich*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” III, s. 61-79.
- Sreznevskij I. I. (1997), *Zamečanija o narečii kašëbskom*, publikacja, wstąpielnaja i primečanija A. D. Duličenko (Estonija), Izvestija AN, Serija Literatury i jazyka, tom 56, nr 1, s. 52-60.
- Stieber Z. (1972), *O zmianach typu dzban $\geq$ zban i zwon $\geq$ dzwon w języku polskim*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” XII, s. 81-83.

- Sychta B. (1965-1976), *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I- VII, Wrocław.
- Ściebora A. (1973), *Wymowa samogłosek nosowych w gwarach kaszubskich*, Wrocław.
- Topolińska Z. (1963), *Kaszubska dyftongizacja *õ i jej znaczenie dla rozwoju wokalizmu kaszubskiego*, „Slavia Occidentalis”, t. 23, s. 211-232.
- Tréder J. (2014), *Spòdlowò wiedzô ò kaszëbiznie*, Gdańsk.
- Treder J., red. (2006), *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, Gdańsk.
- Trepczyk J. (1994), *Słownik polsko-kaszubski*, naukowo opracował i aneksem opatrzył J. Treder, t. I i II, Gdańsk.
- Wiśniewski M. (2001), *Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego*, Toruń.
- Wrocławska E. (1974), *Kaszubskie czasowniki hipokorystyczne*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” XIV, s 121-125.

Hewòtnò ksążka je òbrobieniem kaszëbsczi gramaticzi. Òpisëje òna gramaticzné znanczi terôczasnégò lëteraccégò kaszëbsczégò jãzëka. Donëchczas nie wëszło drëkã niżódné fùl òprôcowanié gramaticzi standardowi kaszëbiznë.

Jeżlë jidze ò przëjimniãtã metodologiã robòtë, brała jem za mòdło jiné gramaticzi terôczasnéch słowiańsczych jãzëków. Wëzwëskiwała jem przede wszëtczim gramaticzné òpisënczi pòlsczégò jãzëka, ale téż jinëch jãzëków: słowacczégò, czesczégò, serbsczégò. Zwënëgòwała jem téż zamkłoscë donëchczasnéch kaszëbscziach gramatików, w òsoblëwòscë kòrzëstała jem z ksążków *Gramatyka pomorska* Friedricha Lorentza i *Gramatyka kaszubska*. *Zarys popularny* Ëdwarda Brëzë i Jerzégò Trédra.

Przedstawiony dokôz je adresowóny do wszëtczich òsobów zainteresowónëch kaszëbsczim jãzëkã, w òsoblëwòscë dlô ùczniów, sztuderów kaszëbsczi etnofilologii, szkólnëch kaszëbsczégò jãzëka, piszącëch pò kaszëbskù i téż do òsób ùczącëch sã kaszëbiznë.

ZRZESZENIE KASZUBSKO-POMORSKIE
KASZËBSKÒ-PÒMÒRSCZË ZRZESZENIË

9 788362 137978 >